Zent Erlebeth Gelete.

Hung. c.
290.

A' Széchényi-országos könyvtárnak ajándéka
a' Szent-István-társulat 1857. Oct. 25-én.

E' díszpéldányból csak 160. példány nyomatott.

Kiadta a Szent István Társulat Desseu 1857

A. de Zahn inv. et fec. Nyom. Kocsi Sándor. Gaber et Richter sculp.

LEGENDAM

SANCTAE ELISABETH

ANDREAE II. HVNGARORVM REGIS FILIAE

PALAEOHVNGARICAM

AVGVSTISSIMAE AC GLORIOSISSIMAE

IMPERATRICI

HVNGARORVM REGINAE

ELISABETHAE

FRANCISCI IOSEPHI I. IMP. REGIS AP.

PII FELICIS

CONIVGI PIISSIMAE

DVM

PATRIAM SANCTAE ELISABETHAE

HVNGARIAM

PRIMUM INVISERET

HOMAGIALI CVM SUBMISSIONE VOVET

SOCIETAS HVNG. S. STEPHANI

MENSE MAIO M.DCCC.LVII

Dÿchewseges zent Er
sebeth Azzonnak Imne
pe erøl· ky vala Magy
ary Andre kÿralnak
Leanÿa

Wr Jesusban Cristusban zerelmetes a tyamffiaĥ mĵeert ez maĥ napon anya zent egyhaaz ĥlly es tĵztólỳ Dĵchó seeges zent Ersebet azzonnak meltos sagus ĥnnepeet. ew nagy zent eeletee nek: es tekeelletes nozagus malazttya nak bĵzon Idwesseegre ĥgazgato pel dayanak es bewseeges erdemes volta nak nagy voltaert kĵknek mĵatta egheez kerezttyenseegót es tellyes anya zent egy hazat meg eppeytte: Mert nĵnchen oly reend belĵ Adamffia: akar ez vĵlaghĵak akar egy hazbelỳek. wrak hatalmasok. zeghenyek bo dogok. zĵzek hazasok ózwegyók zerzetetó sók: tĵztasaag es penitencia tartok ĥgazak es ve zedelmes bĵnesek, kĵk no peldaat bĵzon regulaat ĥgaz eeletót nem vehetneenek az ew ez wĵlagon valo zentsseeges eeleteeból, Annak okaert ha nol reea gondolwnk eellyen gyarlo zemeelnek zereeben, massaat alĵg talalhattyok ĥrasban, kĵ mĵnd ew kĵsdedseegeetewl foghwa, wgyan eeggyesewlt volna az wr ĥstenhez mynd az ew zent parancholatĵnak meg tartassaban. mind ez vĵlagnak meg wtalasaban. Kĵról akar

wan vala mȳ keweſet ỏrnya mȳ Idweſſeeges tanwſagwnk mellee. ſegheellyen megh | Er telemmel es zent leeleknek malazttyawal wr Jeſus Criſtus az ew zerelmes zolgalo lea nyanak es vegyóſeenek eerdemeert.

Elſſew Capitulum.

Nmaran laſſok meg mykeppen ta mada dȳchóſeeges zent erſebet azzon es mȳkeppen eele ew kȳſ dedſeegetwl foghwa tȳztaſſagban zeplotelen zyzeſſeegeet meg tarthwan. mȳnd hazaſſagaȳglan. kȳhóz keeróm. halgaſſanak hozyaa. mȳnd kyk zȳzeſſeegót akarnak tarta nȳ. Criſtus Jeſuſnak es veegyenek modot regulaat zent erſebót azzonnak eeleteeból, Az ỏdóben mykoron. Criſtus wr ffȳw zȳle tethnek wtanna ỏrnanak Ezer keth zaaz tȳz awaȳ kózel hozȳaa eztendóben. Adateek ez zent meennyeȳ magzat. Magyar orzagbelȳ Andras kȳralnak az ew Jamborſaganak erdemes voltaeerth. kȳnek anya vala gertru dis morwa herczeg leanya Es mȳkoron ez leanzo ewt eztendós volna: es eze kezdót neweḱódnȳ ely nagy zent malaztot ada ew nekȳ wr ỏſten: hogy mȳndenek chodalkoznak vala raȳtta, Merth lattyaak vala mȳkeppen

gorſſan fwth ſjet az zent egyhazhoz. meel
ajoytatoſon hal mſſeet. meel nagy gondot
vſſel az zeghenyekről. meel nagy tjztóſſeeggel
ſſlj az zent Jnnepóket. mſſnden heevolkodas
nal es yatecknaal kſjl Ha mſjkoron leaſſ tar
ſſjtwl tórteent tanczba vſjtetnj awagy ya
teekban: mſjnth hamarab vegeet zakaztotta
wr ſjſteneert es zent egyhazban awagy Ca
polnaban fwtot be ew meennyeſj attyanak
hazaban. es ott awagy ſjmachagra atta ma
gaat Awagy kenyweth ragadot kezeeben.
es tettette magaat ha mſjnt ſjraſt olwaſna.
hogy chak kſj vohathnaa magaat ez vſjlaghy
hewolkodaſbol. Tórteneek egy napon mſjko
ron nagy hſjdegh volna hogy. wgy mſjnt ſen
kſj ne lathnaa: vſjnne apro maradekokat az
vaar kapwya eleeben az zeghenyeknek. es
ſjme elól talalaa az ew attya chodalkozwan
raytta ennen maga mſjt yarna es howa ſſj
ethne megh zolojtaa ewtet. ffyam erſebót
howa meegy. mſjt vſjzz. Az nemes kſjral le
anya mſjeert felette zemeermes||[640] Vala na
gyon meg zeegyenlee magaat es mgeh ſjye
de es nem twda feelelmeeben eegyebet mſjt
felelnſj ſjm roſaat vſjzók Az ew attya kedeeg
mſjnt ezós ember meg gondolaa hogy nem
volna roſa vſjragnak ſjdeye hozyaa hſjwaa es
meg lataa kelebeet.haat mſjnd zeep roſa vſj

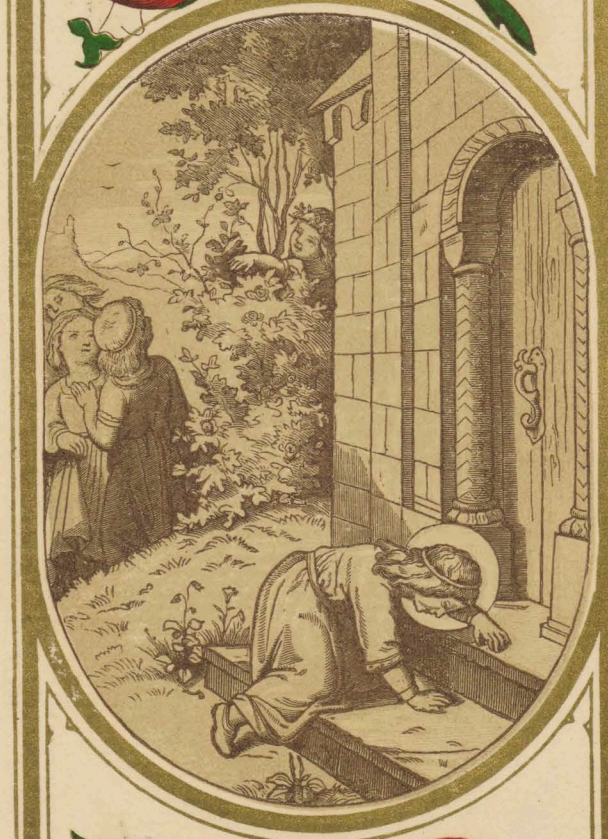

raag: Az azzőw apro porteka. O nagy ar
tatlanſaag. O zeplótelenſeeghnek halhatatlan
malazttya. őme az aldot mennyeeő kőral nem
hagyaa az ew zerelmes zolgalo leanya be
zeedeet hamőſſagban. hogy zemeermót ne val
lana. de őnkab zentſſeeges voltaat őſtenő őr
galmaſſaag kówethnee. Azt lathwan az ew
attya el chodalkozeek raytta. Ez leanzo ha
eelhetend wala mő naggyaa leezen. Annak
okaert nem akaraa mőwelkódetőben meg
bantanő lathwan hoğ mőnd lelkő ayoytatuſ
ſagaban. mőnd ho mőwelkódetőben. Criſtuſ
Jeſuſnak aőoytatus zolgalo leanya volna.
Meel" nagy őſtenő feelelemmel es aőoyta
tuſſaggal hallot leegyen mőſeet. megh őſmer
tetők mert wgy olwaſtatők rola hogy mőko
ron az zent ewangeliomot hallotta. Awagy
az oltarő zentſſeegót ffel mwtattaak azonnal
mőnd karyaőrol feőeeról. mőnd zeepſeegót
eekóſſeegót. le hanyot vetóth hogy mőwel
nagyobban magaat megh alazhatnaa. Criſt
us Jeſus kerallyanak zőne elót Azzonywnk
zőz mariat kedeegh es zent Janos ewange
liſtaat ew zőzeſſeegenek otalmazattyara va
laztotta vala. es oly nagy zeretettel zolgal
vala ewnekők hogy ſoha ſenkőt az ew newó
ket emlóythween heyaban es őreſen el nem
bochatot. Mőkoron mőnd eellyen zentſeeges

lelkű ȟozagokban gyoropodneek ez nemes kűraly genge magzat felette űghen kedwes vala az kegyelmes wr ȟſtennek elótte. vűzon ellen Dűchóſeeges zűȝ zent erſebet azzon ees űghen ffel gheeryeztótte vala zȟweet lelkeet. Criſtus Jeſuſnak zenth zeretetyben. wgy hogy ha zabad akarattyan yarhatot volna ſoha hazaſſagnak terheet ffel nem vette volna: ȟme azeert meel nemes peldaat modot vehet es regulaat műndden zűzeſſeeg tartoo ez kűſded keraly magzatnak eeleteeból | Kűról meeltan vehettyók bólchnek monda ſaat prover. xj. mulier graciosa inveniet gloriam: Az malaztus azzonyallat. dűchóſeegót leel: Bűzonyawal malaztus leen ez zent Erſebót azzon műnd ew ȟffywſagatwl fogh wan. halalaűg Azeert nagy dűchóſeegót ees hűzyók erdemlót wr ȟſtennek zent orzagaban. műnt ȟobban meg hallyok De kerdhetne vala kű lelkű tanwſageert műnemew yegók ból ȟſmertetyk meg. az malaztus leelók. Doctoroknak mondaſok zerent ȟmez neegy yeles dologbol. Elſſew ȟſten ellen valo go noz mȟwelkódetnek wtalattyabol, Mert wgy mond rola zent Ber. ȟghen zoroſſ em bernek ew zȟwe ſemű ket ellenkódew allat oda nem ffeer thwdnya ȟllűk ȟſten es erdegh, zent Gergel doctor meg wgy mond. Soha

addȳglan mȳg bȳnbe lakozwnk es celẅnk. wr ȳſten es az ew zent malazttȳa mȳ hozȳank nem ȳew, Azeert ha azt akarya ember hogy malaztus legen. mȳnt az meergȯt es az Jaſpȳſ kegyȯt mȳnden fȯrtelmet el tawoz taſſon, Maſod jegy kȳben malazt vagyon mȳkoron ennen magaat eremeſt meg alazya az ȳſteni zolgalattra es penitencia tartaſra bator bȳntelen leegyen ees. Az elſȯrȯl wgy mond wrwnk Jeſus az zent ewangeliomba. Ha kȳ enghemet es az en bezeedȳmet zee gyenlendȳ. Azt embernek ffȳa ees zegyenlȳ erched meg ȳſmernȳ. az zent angyaloknak elȯtte. Zent Iſayas prophetha zaya atal meg wgy mond. Ervj kȳre tekeenchet es nyeezȳek ha chak az alazatus zȳwre es az en bezedȳmet feelȯre? Az maſodrol wgy mond aranzayw zent Janos: Az ȳgaz penitencia: kȳ ȳſtennek malazttya mȳat leezen mȳndden arannaal dragalatoſb. mȳndden keenchnel. meltob es foganatoſb: harmad negȳ kȳben ȳſtennek malazttya vagyon mert ez vȳlagot mȳndden yawywal ſemȳnek twg gya. es mȳnd hattra hannya. kȳrȯl wgy mond zent gergel doctor. Mȳnd addeglan eedes es gyenyerwſeeges mȳgh ember vele eel. es az leelkȳeket nem koſtolta De mȳ koron az leelkȳeket meg koſtolangya ottan

mȳnd

den testÿ. es ez vÿlagÿ dologh ÿzetlen leezen. es dohoz mÿnt az ganee Zent Agoston meg wgy mond. Az malaztban eeló leeleknek semÿ nem eedes chak az wr ÿsten ||[641] Neegyed ÿste nÿ malaztnak yegye mÿkoron embernek zÿwe lelke. bwzgossagus ÿstenÿ ayoytatnssagban fó ródÿk, es wntalan mwkalkodhatÿk ÿstennek tÿztóssegeere Erról wgy mond zent Agoston doctor. Az wr ÿstennek ew malaztuszeretetÿ vala hol vagyon. nem ÿl vezteg. Uem resth. Uem heewolkodÿk: De nagy mwkaat tezen erósseu dolgot chelekódÿk, ha kedÿgleu nem akar mwkalkodnÿ. haat ott nÿnchen wr ÿst ennek zeretetÿ es kellemetes malazttya, Ez enról wgy mond prosper, es be ÿrtaak az tór wen kenybe de pe. d. ij. §. Charitas. hogy vala hol leend az wr ÿstennek kellemetessee tee wó malazttya. mÿnden ÿsten ellen valo bÿn nek ellene aal: yo mÿvelkódetókben bewólkó dÿk: ez vÿlaghÿ ragadwanyoknak kesalkoda saat meg wtaltattya. es vala mÿ emberÿ gyar losaghnak nehez lattatÿk az teetetÿ emberrel: kÿról mas ÿras wgy mond. mert az zeretónek semÿ nehez nem lattatÿk terhesnek: Mÿnd eellyen nemes lelkÿes yozagus wtakon yaar vala dÿchóseeges zent ersebeth azzon annak oka eert emelkódeek enny ffel meenyÿen es földón O azert wr Jesus Cristus ban zerelmes aty

amſſyaÿ. kÿk tÿzta es zeplótelen eeletben ak
artok eelnÿ: eeggyeſwllyetók az eedes zeep Je
ſus wrwnk zÿleyeehez. es. zerclmes yegoſÿhez.
kÿk kózzól eeggyk es yeles nemes azzonywnk
es nemzetwnk magyar orzagbol zent erſebeth:
Tÿnektek zolok tyztaſſag tartok ótózÿetók
ffeel az menyekzóÿ rwhaban. ha az meennyeÿ
aldot kÿral ffyanak eleyben akartok. mennÿ:
ha kÿ nem twggya mÿ leegyen: az menyekzóÿ
rwha. tanwllyatok meg. zent Angyalnak mon
daſabol. elſſew rwha mondatÿk. teſtÿ zeplóte
lenſſeegh. az az. artatlan eelet. Maſod rwha.
az ÿſtenÿ zent zeretet. Harmad. zemeermóſſeeg:
thwdnÿa ÿllÿk zolaſra, lataſra, hallaſra, es
mÿvelkódettre. Semÿre felette gondot nem
vÿſelween. chak kÿ ÿſtenee. ha lehet mÿndden
erzekenſeegeet bel rekezthveen. ez vÿlaghÿak
elót. es wgy yaryon mÿnt twlaydon wr ÿſt
enneck zÿne elót volna. | Nagy feelelemmel órÿ
zettel. nagy gondal. Semÿ ollyat ne teegyen,
ne zollyon ne gondollyon zÿwel kÿwel megh ze
plóſóycche kywl belól valo zÿneet zemelyeet,
ez az wr ÿſten reea haragoggyeek kÿról wgy
mond zent gergel. embernek teſtÿ zÿzeſſeege tÿz
taſaga nem kellemetes es nem vÿlagus. nem
eerdemes. Az belól valo lelkÿ zeplótelenſeeg
ghneel kÿl, el kel azert mÿndden zÿw belyzan
dekot, kywanſagot, akaratot es gondolatot

tawoztatnÿ. ha kÿ yol akarya meg otalmaznÿ ew tÿztasagaat pelda mynekewnk mÿnd az ne mes zÿzek kÿk eellyen dÿchóseeges koronawal. eewrwllyek vÿgadnak mennyeknek orzagaban Cristus Jesusnak elótte kÿknek zent eerdem eknek mÿatta engheggyen mÿnekewnk ees ma laztot.

Masod Capitulum.

Masod reeze bezedewnknek leezen Dychóseeges zent Ersebeth azz onnak hazassagaban valo melto ssagus eeleteeról: Lathwan. az ert hogy az zent zÿzesseegben megh nem maradhatna. yollehet nagy lelkÿ banattal es keserwseeggel az ew tÿztólendew attyanak enghedelmes leewen: wr ÿstennek parancholattijat ees bel tellyesóythween. nagy ÿstenÿ feelelemmel es alazatossaggal. reea mee ne. Uem bÿunek gyenyerwseegeert De az kÿr alij magzatossagnak nyomdokaert es az harm ynch dÿchóseeges koronanak meltosageert kÿt az yo es ÿgaz hazassagban Jamborwl es tórw een zerent eelóknek zerzót wr ÿsten, De mÿ oka leegyen hogy az hazassoknak harminch koron aat adnak Doctor zawok wtan zolwan: Mert zentharomssaghnak hÿtÿbeneelween, tartoznak megh tartanÿ az tÿz parancholatot. kÿt ha ha

rom tyzzee teez harmynczat teezen awagy kede
eg, mert harom zentsseeges hazon vagyon az
zent hazassagban. twdnya yllyk. hyt. kynek
myatta eegybe aggyaak magokat: magzatos
sag: yo remeenseeg alat. es zentsseeg. azaz. anya
zent egyhaznak hazassagra ky adot zentsseege
||612 Mykoron azert Zent Ersebet azzon ada
tot volna hazassagra Turingya herchegnek es
zórzeteet zyzesseegról hazassagra valtoztatta
volna wr ystennek akarattyabol: Nem valtoz
tataa el ew zyweenek lelkeenek ayoytassagaat
De myg towab towab. adyg nagyoban meg be
woytyy vala ew yozagus teetemeenyenek erdem
es voltaat: wgy anneera hogy chodalkozneek.
az ew wra ollyan gyenghe azzonyallatnak gyor
ssassagus serenseegen: Es megh akarwan ky
mellenj keery vala ewtet hogy ne tórnee meg
ollyan yghen magaat: De ez nagy malaztus az
zonyallat nem tehet vala yo zokasanak ellene:
myndennek azert yo pelda vala. es byzon tan
wsaag. az erek Idwesseegre. myndennemew tee
temenye: Gyorssan ffeel kel vala reeggel. hogy
myndennek elette mehette myserepredicaciora,
ott sem aal vala az ffee helyen De az zeghenyek
kózót es alaab valo ótózetben honnem mynt
tyztósseege atta volna. Semyt nem gondol vala
ez vylaghy kywl valo tyztólettel az nagy alaza
tussaghnak meltosagaert: A meel" rwhaya

ban az zent egyhazhoz ment mĥnt haza yewt azt ottan vala meely zegheen azzonyallatnak atta wr ĥstennek kedweert: Gyakorta beĥtólt vĥgyazot es ĥmatkozot ſĥrwan ohaythwan mĥnd eetzaka, Gyakortaa ennen maga. maga at Neha kedeegh leanywal ees Cellayaban oſt orral vezzówel gyettrette ew genghe teſteet Criſtuſnak keennyaert, hogy kedeeg mĥnden eſtŵl foghwa. ellene mondhatna ez vĥlaghnak egy zegheen pap Jambornak kĥnek Conrard vala newe fogadaſt enghedelmeſſeeg zerent hogy vala mĥt Criſtuſnak kepeeben wala mĥt ewnekĥ meg parancholna. abbol kĥ nem ha ghna: es mĥndenben enghedelmes lenne mĥnt lelkĥ Confeſſoranak. Ez Jambor Confeſſor kedeeg nagy gondot vĥſel vala az zent Azzon nak Idweſſeegeról. wgy hogy vala mĥkoron tórteent| Parancholattyaat meg maſolnĥ. ſoha penitencianaal kĥl el nem enghette De awagy az leanyokkal ĥghen verette awagy vĥz kĥnyr beytót vetót ew reeaya. Annak felette nagyon megfeddótte zowal. Annak felette Ez zent Er ſebet azzon nagy ĥrgalmaſ vala. mĥndden rend belĥ zeegenekhez. kyról wgy olwaſtatĥk hogy mynden ywedelmóket az zeghenyeknek ozto gatta. es neha ſem maganak ſem wdwara belĥ chaladĥnak nem volt mĥt eennĥ, ha mĥkoron peenze nem. ennen rwhayaat el atta. es az zegh

enyeknek zűkſeegóket meg zórzótte. U eha ked eeg el be ment Az zeghenyek hűſpotallyaban. es az rwtſſagus poklosokat tapogatta fenóket mo ſta es fereztótte. Tórteneek egy napon. műko ron wra hon nem volna: hogy wndok poklost megh ferezte ennen hazaban. es nywgotaa el ew wranak. wrffűw agyan keth lepódew kózót: Es azonkózbe ywta haza az ew vűtez wra: űme nagy bozzw panazzal eleyben eſeenek az űree gók. kezdeeg nagy erőſſen vadolnű az zent az zont. hogy teekozlo volna. es nem tartanaa taka rekoſon ew wranak yozagaat. zolgayt ees meghólnee ehel zomeehal: es műndeneſtewl foghwa gonoz eeletű volna. Mondanak an nak felette. ha kedeeg nemes wram zawukat nem hűzód. meeű el be agyas hazadban es egy nagy zernyw wndokſagus poklost talalz. wr ffűw agyadon nywgodnű. Am laſſad ha mind eellyen zeertelen dolgokat el keel enghednű Műkoron az Jambor wr azt hallotta volna meg űndwla raytta. es nagy hertelen mezey telen fegywereed ragadaa mondwan. műdolog ez a kűt hallok ha ümaran yozagomat nem kű mellű awagy ennen magamat kűmellene Nagy haraggal be ytee az aytoot hoű műnd az pok lost megh óllye műnd az zent azzont le vaghya. Es műkoron ffeel emelte vona az lepódót: la taa haat űme az aldot meg fezűlt Jeſus Cri

ſtus nagy weerbe keweródween, |643 Fekzők az agyon. Ottan megh rettene es bochanatot kee re twle. es el enyezeek Criſtus Jeſus ew elóle. Az zent azzon feleſſeeghetwl meg azonkeppen bochanatot keere nagh ſhrwan es aldomaſt. ada ewnekh mhndenre zabadon mwkalkodnh: Történeek hogy egy Jobagffyw Romaban menne. teree be az herczeghóz mheert hogy wta ban volna hogy lathatnaa az zent azzont kh ollyan nagy yo hhr yarna Es az yambor her czeg nagy yo keddel fogadaa. Es mhkoron la koznaa. keree az wr ffyw hogy erdemlenee lathatny zent erſebeteth. Ottan nekh hzene az ew wra. hogy jewne alaa hozyayok. De zent Erſebet felele. hogy nem volna zhkſeeg. oka vala mert ez vhlaghh dhcheeretót nem khwan vala maſod kedeeg, mert tztóſſeegre valo rw ha ótózeth nem vala, Eſmeg nekh hzene az ew wra. hogy eegyebet benne ne teenne, Az zent Azzonnak nem leen mht tenny. el be meene hamar hmatkozo Cellayaban. es mhkoron hmatkozneek hme wr hſtennek angyala es eegy zeepſegew rwhaat es nagy draga kewek ból fhzot Coronaat hoza ewnekh. es monda hogy wr hſten khldótte volna. Es nagy ee des halaa adaſſal es kenyhwllataſſal reea vewee es leanhwal el wra eleyben nyomo tek nagy tztóſſeeggel. es el amelkodanak

mĳnd kózónſeeggel zĳneenek zemelyeenek za
wanak es ótózetĳnek zeepſegeen es eckós vol
tan. es bwlchw veetellel eſmeg Cellayaban
meene, Es az vendeegót nagyon dĳſcheereek
wr ĳſtent es az zent azzont. mert bĳzon Criſ
tus Jeſusnak zerelmes leanya volna. Annak
wtanna twdwan az ew wra. ez yo azzonnak
nagy eerdemes voltaat tanachot kerde ew tew
le mĳt kellene tennĳ kĳ Idweſſeegeere alkol
masb volna. Es azt tanacholaa. hogy az ĳge
erethnek földeere menne Jerwſalembe es ott
az poganok ellen vĳna es Criſtuſeert vereeth
hwllatnaa, Az Jambor meg fogadaa zawaat
es el menween ott vĳaſkodek azonban kedeeg
kĳ ees mwleek ez vĳlagbol es az erek dĳchóſ
eegben meene kĳt mykoron meg hallot volna
ennen hazool nagy halaat ada raytta wr ĳſt
ennek| Tanwſaghnak okaert kerdhetne vala
kĳ De mĳnemew arwal es yozaggal vehetĳ
megh ember mennyeknek orzagaat ez halando
vĳlagon. Oka ez kerdeeſnek mert doctornak
mondaſok zerent ſoha ſenkĳnek heeyaba es
ĳngen nem aggyaak kĳról zent paal apoſtol
ees wgy mond. Senkĳ nem koronaztatĳk ha
nem kĳ tórween zerent vĳaſkodandĳk. zent
leo papa meg wgy mond: az hewolkodonak
es vezteg fekwónek nem adatĳk az erek dĳchó
ſeeghnek orzaga. Azert lattatĳk hogy vala mĳt

keewan eerette az wr ỳſten. Reea felelween bo dogſſagus zent agoſton doctor hỹw leeleknek kepeeben wgy mond Wram ennekem arwt kellene vennem. mỹt: ỳſtennek orzagaat: De nem twdom mỹt keel eerette adnom. Reea felel es wgy mond. zegeenſeeggel veegyed meg az nagy mondhatatlan kazdag orzagot: keſerwes banatot agy az nagy veeghetetlen eremeert: mwkalkoggyal az el fogyhatatlan nywgodal omeert nyawalyat zenwegy. az kỹ yelenthetet len dỹchóſeegeert. veegre halaltwl ſe vond meg magadat az erek eeleteert Ha peldaat kereſe wnk reea. ỹme zemeỹnk elót vagyon bodogſſa gus zent erſebót azzon ew vỹtez wrawal eegy etembe: kỹknek ew zent erdemók es eſſedóze eſók leegyenek mỹ bỹneỹnknek erekkewl erek kee valo bochanattya

Harmad Capitulum.

Imaran laſſok meg mỹkeppen lak ozeek es mwkalkodeek az harma dỹk eeleteenek zereeben. az az ózw egyſeeghnek regulayaban, wgy ol waſtatỹk ew rola hogy mỹkoron meg maradot volna ew tarſſatwl mỹnt eegy artatlan gheerlỹche akaraak az ew nemzetſſe eghỹ hogy eſmeg hazaſſagra adnaak. De az zent azzon wr ỳſtent keerween raytta hogy

ſemȳkeppen ne enghednee De tartanaa megh
az zent ózwegȳſeegben. es enghednee el ven
nȳ az hathwan koronaat. kȳt az tȳztaſaag tar
toknak zerzót wr ȳſten, es lenne abbán ees
Idweſſeeghes wthnak es regulanak zerzóye
ez vȳlaghȳ neepeknek. Az hatwan Corona ke
deeg azokat ȳlletȳ: kȳk ennen, ||644 Kȳk ma
gokat megzoronyttyaak tȳztaſſaghnak mȳatta
es lelkȳ teſtȳ hat ȳrgalmaſſaghnak yozagaban
eelween. zolgalnak az wr ȳſtennek, kȳkben
meg ees ȳteltetȳk ez vȳlaagh. zent Mathe
ewangeliomanak bȳzonſaga zerent: es ha em
ber reezes leend benne mȳnt dȳchóſeeges zent
Erſebeth azzon haat az erek bodogſſagot ag
gyak nekȳ eerette: Hallyok azeert towabbaa
mȳt chelekódeek zent Erſebeth azzon ew wra
nak holta wtan Hallyok ez vȳlaghȳ alnokſagu
ak telhetetlenſeegeet. Lathwan az ȳreegh wrak
kȳk zomzeedſagban lakoznak vala. hoȳ ez zent
Azzon eegyedewl maradot volna reea tamada
nak es kȳ hanyaak veteek yozagabol mȳnt pwzt
oytoot es tekozloot, es megh tȳltaat hogy ſenkȳ
hazahoz be ne fogadnaa. O gyarlo vȳlaghnak
vezedelmes vendeegſeege. Nem leen ew leany
wal mȳt teennȳ ez nemes kȳraly magzatnak
es Criſtus Jeſus zolgalo leanyanak zorwla be
eegy dȳzno barom aklaban. halaakat adwan wr
ȳſtennek raytta lett nyomorwſagon Reeggel

ffel kelween meene az zent ferencz baratŷhoz es
keeree hogy eenekleneek meg az Te deum laud
amoſt ew eerette, Mŷkoron az wcz'an el menne
egy agnew eelól talalaa kŷwel ſok yoot tett
vala. es ez zent azzont el be tazŷtaa az ſaarban.
Azon ees nag̃ eremmel halaat ada wr ŷſtennek.
Lathwan azert ez wŷlagnak mŷnden alhat
atlanſagaat kózelben akara ywthnŷ az wr
ŷſtenhez gondolaa. hogy mŷndeneſtŵl fog
hwa kŷ wennee magaat ez vŷlaghŷ vezedelmeſſ
eletból. Valazta neegyed aalapatot. es meene
be zent atyank ferenznek harmad zeerzeteeben
az zezttraak kózzee. hol ott mŷnd leelkeewel teſt
eewel erek tŷztaſſagban zegheenſeegben enghe
delmeſſeegben: holtŷg wr ŷſtennek zolgalna.
Mŷkoron az ew attya azt hallotta volna eer
tte kŷlde hogy haza hŷnaak. De az zent azzonya
llat ſemŷkeppen nem enghede nekŷ hogy eſmeg
ez vŷlaghŷ dŷchóſeegre veetethneek. De azon
zegeenſeegbe akarna meg maradnŷ Annak ok
aert hogy ſemŷ gongya ne leenne ez vŷlaghŷa
kra. ew zent ŷmachagaban kenyerghe az ew eed
es Jeſus | Wranak hogy mŷnden ez vŷlaghŷ yo
kat megh wtalhatna. towabbaa. hogy az ew
magzatŷnak emlekózetŷ es zerelme ew zŷwee
bol kŷ tawoznek Es mŷndden raytta leett bo
zzwſagokat bekeſeeggel zenwedhetne Ezeket
kedeeg az okaert kererŷ vala hogy ew elmeyeet

tűztabban ffeel emelhetnee az wr ıſtenhez. es műndden bantaſnaal kűl zolgalhatna az wr ıſtennek Műkoron azert el veegezte volna zent űmachagaat zozat yewe menyből hozyaa mondwan. Megh halgattatot az te űmachagod en zerelmes yegóſóm, azth halwan nagy lelkű eremmel teleek bel ew zűwe lelke. es nagy ee des kenyhwllataſſal halaat ada raytta az ew zerelmes Jeſus wranak. Es wgy leen hogy az naptwl foghwa ſok meennyeű yelenetók. eedeſſ ſegok ewrwóndeteſſeegók: zozatok es feleletók yeweenek hozyaa. kűket ſok volna műnd eló we zamlalnű: műkeppen ennen magawal wr ieſuſſal es az zent angyalokkal zolt bezeellót. es műndden kenyergeeſeere. es keerelmeeſeere megh feleltek ewnekű kűknek vűgaztalo zűnók lataſaabol es eedes bezeedók hallaſabol ollyan naa leett vala ymaran ez zent azzonyallat műnt ha ıngen ez feldón nem volna. O bodog zeplótelen tűztaſſaag O aldot ózweegyſeegh nek erdemeſſ regulaſſaga: O ez vűlaghű wta lathnak nagy dűchóſeeges koronazattya Ez ek en zerelmes atyamffiaű Ez vűlagon valo harom reendbelű eelethnek ıgaz es bűzon Id weſſeeges zeertartaſa. Bűzeſſeeghnek. hazaſſag hnak es ózwegyſeeghnek tűzta regulaſſaga. Vala kű ezeknek kűwle eel. ne bűzyeek benne hogy Idwózwűlheſſek. De vala kű ez harom

nemes zerzetben kÿ mwlÿk Annak helye erde
mees koronaya leezen wr ÿſtentŵl kÿnek bÿ
zonſagus fondamentomaat meg talallyok az
zent ewangeliomba. Math. xiii. hol ott en
nen maga Idwezóytenk kÿ feyezee mondwan:
Uemeely az magok kózzól ezeek yo tÿzta föld
ben. es ffel newekódween. nemelly hoza har
mÿncz gÿmelchót. Uemelly hathwant. ||645 Ne
mely kedeegh Jazat: ez hazom lelkÿ gymólch
yegzÿ. Az harom rendbelÿ erdemeſſeegót kÿk
kel wr ÿſten koronazya Adamnak ffyaÿt men
nyeknek orzagaban. Senkÿ annak kyŵle eel
ween Awagy az harom reegulaſſagban gonoz
eelween eerdemót ne varyon. De vezedelmeth
kÿtŵl wr ÿſten meg tarchon es oltalmozzyon.
Dÿchóſeeges zent Erſebeth azzon mÿnd az har
om zent regulaſſagot teekelleteſſeeggel meg tar
taa. annak okaert mÿndden rendbelÿ neepek
peldaat vehetnek az ew zent eeleteeból: ha kÿ Id
wózŵlnÿ akar: es erdemót kewan gyóytenÿ.

Wr ÿſtennek kegyelmes ÿrgalmaſſaga mÿ
wtanna kÿert ÿdee vala meg koronazta
thnÿ meg lakogattatneek: az aldot wr Jeſuſ
twl es meg yelentee ewnekÿ hogy hamar kÿ mw
lando volna ez vÿlagbol. Es wgy monda ew
nekÿ. En zeretóm ha akarz en velem lennÿ la
kozny: Reea felele es monda: En kegyelmes w

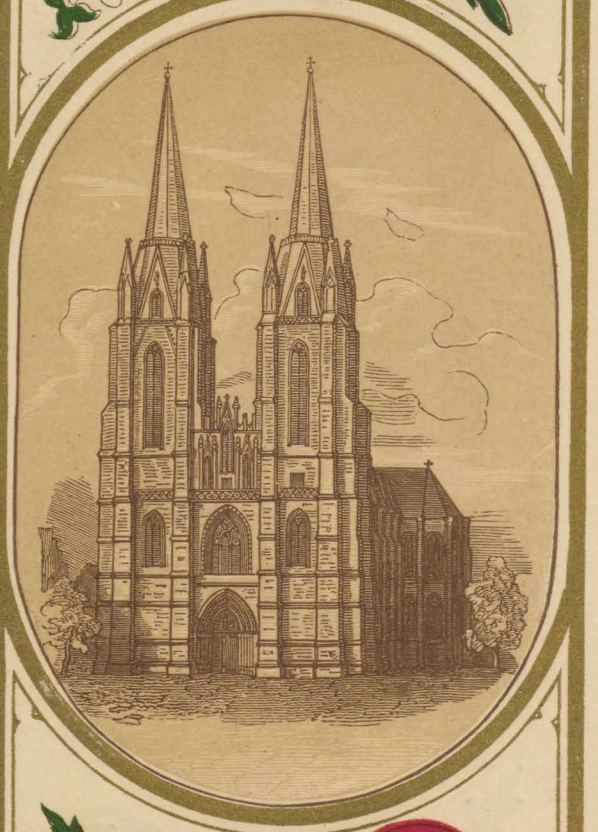

ram wgy akarom mȳnt te zentſſeegód akarya. Es azonkeppen ywta az ewtódȳk eeletnek al lapattyaban thwdnȳa ȳllȳk eeleteenek halna do vegeere. Ott ees leen mȳndden Idwózẅlew leeleknek bȳzon peldaya regulaya: mȳkeppen ember zerezȳe magaat ew halalahoz: Doctor oknak mondaſok zerent ȳmez heet dolgokat ta llyok zȳzegóſöknek lenny hozyaya, Elezer: hogy yo eeletben leegyen ha annak elette go noz eeletben eelt halalanak elette el kel hadnȳ mert ha gonoz eeletben. kȳ mwlandȳk erekkee el veez. Maſodzor. yo ez vȳlaghȳaktwl mag aat el zakazya. es mȳndent eegyebet twdnȳa ȳllȳk yozagaat morhayaat ȳayt ffȳayt. kȳket vele el nem vȳhet hogy terhet ne teegyenek ha lalanak ȳdeȳn De mȳkeppen mezeytelen yewt ez vȳlagra eſmeg mezeytelen kezewllyon hoz yaa. Harmadzor Córedelmeſſeegót teegyen mȳndden gyermekſeegetewl foghwa valo bȳn eȳról: es meg zannya bannya mȳkeppen az wr ȳſtennek yo voltaat megh bantotta: Es mene yokat heyaba el el mwlatot el veztót. es menee gonoſſagogban eelt es oly zandekkal veeget veſſen nekȳ. ha towabbaa eelne ſoha ollyan go noz eeletben nem eelne| Negyedzer keſerwſeeg gel valo tȳzta gyonaſt teegyen rola. Semȳt ew bȳneȳben el nem tagadwan, Mert Bemeerem ſeegnek mȳatta ſokat el veztenek meg tagad

wan bűneket Ewtód: Oltarű zentſſeegót es zent keneteeſt veegyen ha lehet es helye vagyon, yo hűttel remeenſeeggel. es zent zeretettel: Hat odzor. Wrwnk Jeſuſ Criſtuſnak. zent keenn yarol halalarol. es műndden yo voltarol eedes zűwel leelekkel halakat aggyon es meeneere leh et zűweben forgaſſa. kűneel kűl ſoha eegy ember ſem Idwózwlhet. ſem koronaztatűk. Hetedzer. az az. űdeyeenek wtolſo rezeeben. meneere az betegſſeeg enghedű. zent űmachagban foglall ya magaat veeghűg eſſedózween es kenyerógh ween wr űſtenhez Azzonywnk mariahoz es műnd az mennyey zentókhóz. Annal yob ha ee gyebekkel űmattat magaert. Eellyen Idweſſe egós dolgoknak wtanna bűzodalmas leezen em ber dolga halala. kű mwlaſa. Műnd ez eellyen dolgokat be tellyeſóytee zent Erſebót azzon anyank. Es műkoron el kózelgethne az veeg ſew hora eſmegh nekű yeleek az kegyes Jeſus mondwan. yewű el űmaran en zerelmes yegoſ óm az teeneked megzereztetót dűchóſeeges la kodalomba: Azonkózbe fordoytaa feyeet az ffal felee hol ott fekzűk vala es kezde űmatkoz nű nagy eedeſſeeggel. űme azonkózbe eegy űg hen zeep meennyey madarka eleűbe yewe es kez de elette nagy zeep eedes eenekleeſt tennű hogy hozyaa keepóſt zent erſebót ees kezde eenekle nű Es monda leanynak. műt tennetók ha po

kolbelŷ erdeg reeatok yewne Monda azon kezbe fwſſ el fwſſ el harom ŷzbe. annak wtanna eſmeg monda ŭme el kózelget az hora kŷben Criſtus Jeſus ez vŷlagra zŭletót az eeffely koron es azonkeppen ayanlaa leelkeet az aldot zŭletót Criſtuſnak es el nywgoweet wr ŷſtenben: ŭme azonnal nagy zeep meennyey ŷllat ŭtee meg az hazat es az zent teſt mŷnt az balſamom ollyan na leen. Es neegyed napŷglan el temetetlen hagyaak eeyel es nappal eedeſkódween az zeep ŷllatban. es mŭkoron az zent egyhazhoz vŷtte ek volna: nagy ſokſaghŵ madarak||[646] Jewee nek az zent egyhazra. kŷt ſoha annak elette nem lattanak vala. nagy chodalatus zeep eedes eenekleeſt teween Meely horaban kedeeg az bo dog leelók teſteetŵl el valeek: hallattateek nagy eedeſſeeggel eneklenŷ: az reſponſoriomot Regem mundi etc: Leen kedeeg temeteeſe. Uemeth orzagbelŷ Markbwrban. mŭkoron ŭrnanak wr ffŷw zŭletethnek wtanna Ezer keth zaaz harmŭncz egy ezten dóben dŭcheertethween mŭnd ez ŭdeŷglen Uagy ſok yegyekkel. choda teetelekkel. es ŭrgalom leetelekkel. wr ŷſtennek neeve dŭcheeretŭre. ez ew nagy zentſeeges voltanak melto emlekózetŭre: kŷnek zent erdeme leegyen mŭ bŷneŭnknek bochanattya. malazthnak nye reeſe es az erek dŭchóſeeghnek ywtalma Amen

MAGYARORSZÁGI

SZENT ERZSÉBET

LEGENDÁJA

MAI IRÁSMÓDDAL.

BEVEZETÉS.

I. Magyarországi szent Erzsébet legendája, melly itt okmánytani hűséggel, s így minden irásbeli hibáival együtt közöltetett, s mellynek a következő lapokon, saját olvasásának megtartása mellett, mai *irás*móddali átírása olly irodalombarátok kedveért adatik, kiket a szokatlanság és gyakorlathiány annak élvezésében gátolna; azon carthausi névtelen, vagy *névtelen némabarát postillás és legendás könyvéből* vétetett, melly a magyar nemzeti muzeum Érdy-codexében foglaltatik *), s névszerint ennek 53. s 54-dik ternióin, az új lapozás szerint a 639—646-ik oldalokon, található.

II. A jelen szerkezetnek a magyar szentek azon deákul írt régi legendáriumának illető életrajza szolgált alapúl, melly „Legendae SS. regni Hungariae in lombardica historia non contentae“ czím alatt először Mátyás király idejében hely és év nélkül, azontúl többször, s névszerint budai könyvárus Paep Jánosnál is, Velenczében 1498-ban nyomtatva, jelent meg. A névtelen némabarát azt, itt-ott néhány ténynyel szaporítva és czéljához képest vallásos tanulságokkal átszőve, azon szabadsággal dolgozta, mellyel egyéb legendáiban is, mind az anyagra, mind az előadásra nézve, élt. Thüringi Theodorichnak közelkorú, legbővebb és kenetesebb életrajzát, mellyet nálunk Pray György adott ki, a szerző nem ismerte.

III. Némabarátunk Erzsébet-legendája itt először jelenik meg. Ajánlják azt, mint általjában a szerző egész terjedelmes munkáját, melly eddig csak néhány mutatvány után ismeretes az irodalom baráti előtt **), a xenologiáktól más kortársai felett ment, szabályos és világos beszédalkotás, tanulságos archaismusai, s keletének biztossága: miután a munka befejeztetésének kora nem csak a codex kolophonjából, melly leiratására is vonatkozhatnék (finis apparet in die clementis 1527), hanem a deák előszóból is, melly már Luther haeresiséről teszen említést, közelebbről meghatároztatik; és így azon kevés középkori munkáink egyike, mellyek, készülési idejök kétségen túl levén, a nyelv koronkénti állapotjáról csalhatatlan tanuságot tesznek, zsinórmértéket nyújtva a kor feljegyzése nélküli munkák idejének meghatározásához is.

IV. A szerző *irás*módjáról az Érdy által kiadott két darabon kivül a jelennek felebbi szövege ad képet. E különben gondos irónál sem találjuk ugyan azon következetességet, mellyet avagy csak a Régi Bibliában (bécsi és müncheni codd.) s a Debreczeni cod. legendáriumában ismerünk fel; de ingadozásaiból is kicsillámlik azon fény, melly főleg hangzóink régi kiejtését, különösen a nyílt, az éles, *s a negyedik e*, meg *a tompa rövid o* hol-használását felderíti. Észre veendi azonkivül a figyelmes olvasó, mikép a kettős *e* nem mindig éles *é*-t ad, hanem gyakran a reá következő mássalhangzó pattogtatására (kettőztetésére) szolgál, s hogy emennek kettős leiratása itt-ott illy esetekben épen csak pleonasmusnak tekintendő.

V. Helyén lesz még a jelen kiadást ékesítő metszvények- és képekről is valamit szólni. Hogy a czímlapot, melly sz. Erzsébet alakját láttatja (születése- és halálának közönségesen elfogadott helye- s idejére utalva) ne is említsük, az ajánlást követő lapon a codex irásmódját és nagyobb betűinek alakját híven utánozó ‚fac-simile‘ áll, mint az itt kiadott legenda külön czíme. A következő lapok szegélyeibe foglalt 22 képen pedig ábrázolvák: 1. Wartburg. 2. Sz. Erzsébetnek szülőitől megválása.

*) Megismertette azt először *Érdy János* a Tudománytár 1834-ki I. köt., majd *Mátray Gábor* a M. Akad. Értesítő 1850-ki IV. füz. V. ö. *Toldy* M. Nemz Irod. Tört. II. köt. 98. §. 29. sz alatt, úgy a 103—104 §§. is.

**) Megjelentek belőle: 1. Sz. László király legendája, Érdy által közölve a Tudománytár felebb idézett kötetében 1834.; 2. Sz. István király legendája először Irodalom-Történetem II. kötete Példatárában 1851, utóbb Érdy János Hartvikja mellett 1854; 3. Beszéd remete sz. Pál testének Magyarországba hozatalaról, em ített Peldatáramban; 4. Alexandriai sz. Katalin legendája, az én Katalin-legendáim közt 1855; 5. Beszéd Asszonyunk szíz Máriának szeplételen foganatjáról; 6. Beszéd Assz. szíz Máriának foganatjának innepéről; és 7. Nemes assz. szíz Máriának sz. sziletésének innepéről, mind a három Immaculátámban, 1855., mikhez itt az Erzsébet-legenda 8. számul csatlakozik.

3. Wartburgba érkezése. 4. Gyermeki játéka s ajtatossága. 5. A feszület előtti önmegalázása. 6. A rózsákká vált alamizsna. 7. Sz. Erzsébet éhezőket táplál. 8. Szomjazóknak italt ád. 9. Mezteleneket ruház. 10. Betegeket ápol. 11. Angyaltól hozott palásttal ékesíttetik. 12. Bélpoklos képében az Urat fekteti ágyába. 13. A keresztes-hadba menők jelét férjénél meglátja. 14. Bucsuzás. 15. Elüzetik a várból. 16. Marhaólban nyer éjjeli szállást. 17. Mint betegápoló szesztra az őt Magyarhonba visszahivó követséget elereszti. 18 Meghal. 19. Teste ünnepélyesen átvitetik. 20. Marburgi templom. 21. Az e templomban maig szemlélhető szobra. Végül Murillo remekének másolata.

Ezek egy része eredeti, más pedig (nevezetesen a 3. 6—10. 18. és 19. sz. alattiak), ama nagybecsű falfestvények után készült, mellyekkel az újabb időben kijavított wartburgi vár teremei fölékesítvék; s mellyeknek, rézbe metszve, Wigand György által kiadott másolatait utánozhatni, a kiadó szíves volt megengedni *). A fametszetek és érczlenyomatok rajzai Gaber és Richter drezdai müvészek intézetében készültek; maga a metszés pedig részint ott, részint Pesten hajtatott végre: hol az öszves mű nyomatott.

A marburgi templomot ábrázoló képnél megjegyezhetni, hogy ez egyház alapköve 1235-ben tétetett le, néhány hónappal a szentnek canonisatiója után; s ennélfogva az úgynevezett ogival stílben (hegyes csúcsu boltozattal) épült templomok legrégibbike Montalembert szerint egész Németországban. Csupán az alapokon, mellyek 43 lábnyira mélyednek a földbe, 20 évig dolgoztak; más 38-at vett igénybe a főrészek kiemelése: s az egésznek belseje csak a XIV. században lett meg. Hossza 230, szélessége 83, a boltozatok magassága pedig belülről 70 láb; a tornyoké 303.

A szentet ábrázoló szobor, ámbár nem egészen ép állapotban, jelenleg is látható e templomban, s a baloldali 4-dik főoszlophoz támaszkodik. Az eredeti mintegy 6—7 láb magas: itt müvészileg kiegészítve adatik.

Végül, tehát mintegy soron kivül, mint újabb stílben készült, egy remek festvény másolata látható, melly sz. Erzsébetet a betegek körüli buzgalmában ábrázolja. Az eredeti Murillótól van, s „általános itéletnél fogva“ a nagynevű festész „remeke.“ [1]) Csak is ez oknál fogva hittük el nem hagyhatónak.

A ‚legenda‘ kiegészitéseül ehhez csatolt ‚életirat‘, valamint e bevezetés végén ama szekrény alakja is látható, még pedig mindkét oldalról ábrázolva, mellybe a szentnek földi maradványai 1249-ben zárattak. A pompás műemlék, ámbár csonkítva, jelenleg is megvan a marburgi templom sekrestyéjében. Hossza 6, szélessége 2, magassága 3½ láb. Az emlék tetejét képző lapokon a dombormüvek aranyozott tömör ezüstből vannak. Hajdan az egészet temérdek drágakő borítá, mellyeknek nem egyedül az anyag értéke adott becset, hanem, és méginkább régi, s történetileg nevezetes voltuk: nagy része a keresztesek által hozatván keletről. Még a megmaradt néhány is olly emlékezetes, hogy Creuzer, a ‚Symbolik‘ irója méltónak itélé azoknak külön iratbani tárgyalását [2]).

Magyarország czimerének alakját szent Erzsébet korából, Pray után adtuk [3]).

Toldy Ferencz.

---

*) Megjelent e mű két díszkiállitásu füzetben illy czim alatt: „Die sieben Werke der Barmherzigkeit der heiligen Elisabeth. Wandgemälde auf der Wartburg. Erfunden und ausgeführt von Moritz v Schwind. Leipzig.“; és „Bilder aus dem Leben der heil Elisabeth. Zweite Abtheilung. Leipzig, 1856.“ N. 4r.

[1]) E kép történetét l. „Monumens de l'Histoire de Sainte Elisabeth de Hongrie, etc Recueillis par le Comte de Montalembert, paire de France, et publié par Achille Boblet. Paris, 1840.“ N ívr.

[2]) „Zur Gemmenkunde, etc. Darmst., 1839.“

[3]) „Syntagma Historicum de Sigillis Regum et Reginarum Hungariae, etc. Budae, 1805.“

Dicsőséges szent Erzsébet asszonnak*) innepéről, ki vala magyari André**) királnak leánya.

Ur Jézusban Krisztusban szerelmetes atyámfiai! Miért ez mai napon anyaszentegyház illi [1]) es [2]) tisztöli dicsőséges szent Erzsébet asszonnak méltóságus innepét, ő nagy szent [3]) életének es tekélletes jószágus [4]) malasztjának bizon [5]) idvességre igazgató példájának es bőséges érdemes voltának nagy voltaért; kiknek miatta egész keresztyénségöt [6]) es teljes [7]) anyaszentegyházat megéppejtté [8]): Mert nincsen oly rendbeli Ádámfia, akar ez világiak, akar egyházbeliek, urak, hatalmasok, szegények, bódogok, szízek, házasok, özvegyök, szerzetösök, tisztaság- es penitencia-tartók, igazak es veszedelmes bínesek [9]), kik jó példát, bizon regulát, igaz életöt nem vehetnének az ő ez világon való szentséges életéből: Annakokaért, ha jól réá gondolunk, ellyen [10]) gyarló személnek szerében [11]) mássát alig találhatjok [12]) irásban, ki mind ő kisdedségétől fogva úgyan [13]) egyesölt [14]) volna az úr Istenhez, mind az ő szent parancsolatinak megtartássában, mind ez világnak megutálásában. Kiről [15]) akarván valami keveset írnia [16]) mi idvességes tanuságunk mellé, segéljen meg értelemmel es szent léleknek malasztjával úr Jézus Krisztus az ő szerelmes szolgáló leányának es jegyösének érdemeért.

*) A lágy mássalhangzók a szók végén többnyire keményen ejtettek és irattak, mint itt a címben: asszonnak, királnak; de hangzó raggal találkozva, a gondos leirók a lágyító jelet nem könnyen feledték el, s ha is, illy helyt kétségkivül lágyítva kell ejtenünk.

**) E formában maradt meg az *Endre* név Pilis és Mosony vármegyék Sz.-André falvaikban; amott a Sz.-Endre, itt a Sz.-András név mellett.

[1]) Ülli, innepli.

[2]) Utóbb *és*. Eredetiségét régisége, s gyakor elnyeletése (s) mutatja. Ma már csak a legeslegben használtatik.

[3]) Igen szent.

[4]) Ma csak sisegővel. Az *u* e képzőben azon mély tompa *o* hangot jelenti, melly a tompa ó-nak felel meg, de röviden ejtve, s mellyet másutt egy, felül kis karikával jelelt, o-val szoktam festeni. Előfordul e hang, a régi halotti beszédtől s az Árpádkori oklevelektől kezdve a középkoron végig a jelen, jóformán új (1527-ki) munkáig, melly azt különösen szereti.

[5]) Igaz, igazi.

[6]) Igy fordúl e szó elé az öszves régiségben, egész a XVII. század közepéig.

[7]) Egész.

[8]) Megépíté. A legújabb korban általános *ít* (nem *it*) igeképző legrégibb (diphthongicus) formája magashangu törzsökök mellett *ejt*, *öjt*, mélyhanguak mellett *ajt*, *ejt* (t. i. közép e-vel) és *ojt*, hol az *e*, *ö*, *a*, *o* a régi kihangzások nyomául tekinthetők. A diphthongon idővel győzött az egyszerű, de azt képviselve, szükségkép hosszú, *é*, *í*, *ó*, *ú*; péld. fordét, hevít, tágót, haragút; tájszokásilag *itt*; péld. meritt, hol a nyújtott hangzó elveszett fél idejét a *t* megkettőzése pótolja.

[9]) Bűnösök. Ez a nyújtott *ű* a régiségben hol *í*, hol *ő*-vel váltakozik: bínes, bűnös, bőnös; szíz, szűz, szőz; ide v. idő, üdő, ödő stb.

[10]) Eredeti alakja az *illyen* névmásnak, mellyben a mutató névmás (ez) *e* hangja még szerepel. Keresztülmegy ez az *e* egyéb összetételeken is, mint: el és ely, ett, ede, ennen, eme: il v. ily, itt, ide, innen, ime stb.

[11]) Rendében.

[12]) Ma általánosan *u*-val. Az eredeti hang itt is az *o*, melly az *ok*, *om*, *jam* egyes számu ragokban szerepel; s a többesben: találonk, találjok, találjonk stb. régente előuralkodott, sőt tájszokásilag ma is divatos.

[13]) Ma csak toldás nélkül használtatik: úgy.

[14]) Az *ül* képzőnek is régibb alakja az *öl*, mint a fenebbi szóban, és sok emlékeinkben általján; s vidékileg még ma is.

[15]) *Mi*ről. A két, személyi és dologi, formát a régiség egyáltalában nem különböztette meg.

[16]) Nagyon elterjedt, bár helyén kivül, mint itt is, hibás ragozása a határtalan módnak.

[17]) L. a 12. jegyzést.

[18]) Származék, erede.

[19]) A hozi-á eredeti forma változata. A 3. személy *i*-je különösen a sziszegők után maradt fen igen sokáig, míg a *j*-vé megkeményült hangzó végre a sziszegővel összehasonult. — *Hozzá* hallgat: ragaszkodik.

[20]) Sziletés. Az évszámitás helyeiben többnyire nem birtokos ragozással, hanem összetétellel éltek emlékeink úgy, mint e példában is látható.

[21]) Maiglan fenmaradt kihangzásos formája a *menny* fő névből lett melléknévnek. Illyen még emlékeinkben a szizi.

Első capitulum.

Imáran lássok [17]) meg, miképpen támada [18]) dicsőséges szent Erzsébet asszon, es miképpen éle ő kisdedségétül fogva tisztasságban, szeplőtelen szízességét megtartván mind házasságaiglan, kihöz kéröm, hallgassanak hozjá [19]) mind, kik szizességöt akarnak tartani Krisztus Jézusnak; es végyenek módot regulát szent Erzséböt asszonnak életéből. Az időben, mikoron Krisztus úrfiú-sziletetnek [20]) utánna írnának ezer kétszáz tíz avagy közel hozjá esztendőben, adaték ez szent mennyei [21]) magzat Magyarországbeli András királnak, az ő jámborságának érdemes voltaért; kinek anyja volt Gert-

rud, morva herczeg leánya. Es mikoron ez leánzó öt esztendős volna, es esze kezdott neveködni, oly nagy szent malasztot ada őneki úr Isten, hogy mindenek csodálkoznak vala rajta. Mert látják vala, miképpen gyorsan fut, siet az szentegyházhoz, mell ajojtatoson [22]) hall misét, mell nagy gondot visel az szegényekről, mell nagy tisztösséggel illi az szent innepöket, minden hévolkodásnál [23]) es játéknál kil [24]). Ha mikoron leánytársitúl történt tánczba vitetni avagy játékban [25]) : minthamarabb [26]) végét szakasztotta úr Istenért, es szentegyházban avagy kapolnában futott be, ő mennyei atyjának házában, es ott avagy imádságra adta magát, avagy kenyvet [27]) ragadott kezében, es tettette magát, hamint [28]) irást olvasna, hogy csak kivonhatná magát ez világi hevolkodásból. Történék egy napon, mikoron nagy hideg volna, hogy úgy mint senki ne látná, vinne apró maradékokat az vár kapuja elében az szegényeknek, es ime előltalálá az ő atyja, csodálkozván rajta, ennenmaga [29]) mit járna es hova sietne? Megszólojtá [30]) ötet: Fiam Erzséböt, hova mégy, mit viszsz? Az nemes királ leánya, miért felette szemérmes ||[640] vala, nagyon megszégyenlé magát; es megijede, es nem tuda félelmében egyebet mit felelni : Im rózsát viszök. Az ő atyja kedég [31]), mint eszös ember, meggondolá, hogy nem volna rózsavirágnak ideje; hozjá hivá, es meglátá kelebét [32]) : hát mind szép rózsavirág az aszju [33]) apró portéka. — Ó nagy ártatlanság! ó szeplőtelenségnek hallhatatlan malasztja! ime az áldott mennyei királ nem hagyá az ő szerelmes szolgáló leánya beszédét hamisságban [34]), hogy szemérmöt [35]) ne vallana, de inkább szentséges voltát isteni irgalmasság követné. Aztlátván az ő atyja, elcsodálkozék rajta. Ez leánzó, ha élhetend valami nagygyá lészen! Annakokaért nem akará mivelködetiben megbántani, látván, hogy mind lelki ajojtatusságában, mind jó mivelködetiben Krisztus Jézusnak ajojtatus szolgáló leánya volna. Melly nagy isteni félelemmel es ajojtatusséggal hallott légyen misét, megismertetik, mert úgy olvastatik róla, hogy mikoron az szent evangéliomot hallotta, avagy az oltári szentségöt felmutatták, azonnal mind karjairól, fejéről, mind szépségöt, ékösségöt lehányott vetött, hogy mivel nagyobban [36]) magát megalázhatná Krisztus Jézus királyának színe előtt. Asszonyunk szíz Máriát kedég es szent János evangelistát ő szizességének ótalmazatjára választotta vala, es oly nagy szeretettel szolgál vala őnekik, hogy soha senkit, az ő nevöket emlöjtvén [37]), hejában [38]) es iresen [39]) el nem bocsátott. Mikoron mind ellyen [40]) szentséges lelki jószágokban gyoropodnék ez nemes királi gyenge magzat, felette igen kedves vala az kegyelmes úr Istennek előtte. Viszonellen [41]) dicsőséges szíz szent Erzsébet asszon-és [42]) igen felgerjesztötte vala szivét lelkét Krisztus Jézusnak szent szeretetiben úgy, hogy ha szabad akaratján járhatott volna, soha házasságnak terhét fel nem vette volna. Ime azért mell nemes példát, módot vehet es regulát minden szizességtartó ez kisded királi magzatnak életéből, | kiről méltán vehetjök [43]) bölcsnek mondását, Proverb. xj.

---

[22]) Régibb formái ez igének : ajejtatos, ajojtatos; az újabbak az elsőből : ajétatos, a másodikból ajítatos. A legszokottabb : ahítatos, *aj*tatos a régi, amazokkal parallel, ah-*ít*, a-*ít* igéktől jőnek.

[23]) A hev, heu, hiu gyökérből, tehát nem hévolkodás, melly *é* a hév (forró) gyökérben van meg, hanem azon, eddig még nem igen megkülönböztetett *negyedik e-vel*, melly nem a nyílt *e*-vel váltakozik mint az é, nem az ë-vel mint a közép ë, hanem az i-vel, s így mint közép hangzó hol magas, hol mély hangzókat vonsz.

[24]) A *nélkül* névutónak régi formája, melly azt nem csak összetettnek, hanem félig rag-természetűnek mutatja, mig később örállóvá levén, a *nál* vezérrag a *kül*(kil)-hez alkalmazkodott. — A jelen hely, millyen egyébiránt a némabarátnál gyakran fordul elő, kettősen érdekes, mert az újabb időben elhatalmazott rövidletekre mutat példát : l.evolkodás*nál* es játék*nál kil.*

[25]) A marasztaló (ben, ban) és beható (be, ba) helyviszonyragok, mint a közéletben maig, úgy az összes régiségben azon módon cseréltettek fel *hibásan*, mint idefen és mas számos helyen e legenda folytán.

[26]) Hovahamarább.

[27]) Könyvet. Előfordul lágyítatlanúl, sőt összetételekben *v* nélkül is.

[28]) Mintha.

[29]) Azaz önmagára, magányosan. Gyakran előfordul egyébiránt az *ennen*, s nem hibásan, *önnön* helyett, miután az *ö* harmad személyi névmás nem csak *i*-re, hanem *e*-re is élesedik a ragokban (teszi, teszen). Hibás csak az *önnön*, ha első személyről mondatik, mellynek alapformája *en* (ma én).

[30]) Szólitá. [31]) Pedig.

[32]) Hangátvetéssel kebelét helyett.

[33]) Száraz. Az aszu-nak kihangzásos régi formájából (aszi-u) az *i* megkeményedésével; majd a *j* áthasonulásával asszu. V. ö. a 19) jegyzést.

[34]) Nem hazudtolá meg.

[35]) Szégyent.

[36]) Minél inkább.

[37]) Említvén.

[38]) V. ö. a 23) jegyzést.

[39]) Üresen.

[40]) Illyen.

[41]) Ellenben, viszont, viszontag.

[42]) Némabarátunk a mai *és* kötszót állandóan es-nek, s midőn az utol (etiam, auch értelemben) áll, szinte állandóan éles é-vel : *és*-nek írja; ma már csak *is* formája él.

[43]) L. a 12. jegyzést.

Mulier gratiosa inveniet gloriam: Az malasztus asszonyállat dicsőségöt lél. Bizonyával malasztus lén ez szent Erzséböt asszon mind ő íjuságától fogván halálaig. Azért nagy dicsőségöt-és, hiszjük, érdemlött úr Istennek szent országában, mint jobban meghalljok. De kérdhetné valaki lelki tanuságért: Minemő jegyökből ismertetik meg az malasztus lélök? Doctoroknak mondások szerént imez négy jeles dologból: Első, Isten ellen való gonosz mivelködetnek utálatjából. Mert úgy mond róla szent Bernáld: Igen szoross embernek ő szive, semi [44]) két ellenködő állat [45]) oda nem fér: tudniaillik Isten es erdeg. Szent Gergel doctor meg úgymond: Soha addiglan, míg bínbe lakozunk es élünk, úr Isten es az ő szent malasztja mihozjánk nem jő. Azért, ha azt akarja ember, hogy malasztus légyen, mint az mérgöt es az jáspiskégyót [46]) minden förtelmet eltávoztasson. Másod jegy, kiben malaszt vagyon, mikoron ennenmagát eremest [47]) megalázja [48]) az isteni szolgálatra es penitenciatartásra, bátor [49]) bíntelen légyen-és. Az elsőről úgy mond urunk Jézus az szent evangéliomba: Ha ki engemet es az en [50]) beszédimet szégyenlendi, azt embernek fia-és szégyenli: értsed: megismerni az szent angyaloknak előtte. Szent Isajás próféta szája átal [51]) meg úgy mond lxvj: Kire tekéntsek es niézjek [52]), hacsak [53]) az alázatus szivűre es az en beszédimet félőre? Az másodról úgy mond aranszáju szent János: Az igaz penitencia, ki Istennek malasztja miatt [54]) lészen, minden arannál drágalatosb, minden kencsnél méltóbb es foganatosb. Harmad jegy, kiben Istennek malasztja vagyon, mert [55]) ez világot minden javival seminek tudja es mind hátra hányja [56]). Kiről úgy mond szent Gergel doctor: Mind addeglan édes es gyenyerűséges, míg ember vele él, es az lelkieket nem kóstolta: de mikoron az lelkieket megkóstolandja, ottan [57]) minden testi es ez világi dolog ízetlen lészen, es dohosz [58]) mint az gané. Szent Ágoston meg úgy mond: Az malasztban élő léleknek semi nem édes, csak az úr Isten. ||[641] Négyed isteni malasztnak jegye, mikoron embernek szíve lelke buzgósságus isteni ajojtatusságban fördödik, es untalan mukálkodhatik [59]) Istennek tisztösségére. Erről úgy mond szent Ágoston doctor: Az úr Istennek ő malasztus szereteti valahol vagyon, nem il [60]) veszteg, nem rest, nem hévolkodik, de nagy mukát teszen, erőssen dolgot cseleködik, ha kediglen nem akar mukálkodni, hát ott nincsen úr Istennek szereteti es kellemetes [61]) malasztja. Ezenről úgy mond Prosper, es beírták az törvénkenybe, de pe. d. ij. §. Charitas: hogy valahol leend az úr Istennek kellemetessé tévő malasztja, minden Isten ellen való bínnek ellene áll, jó mivelködetökben bévölködik, ez világi ragadványoknak késálkodását [62]) megutáltatja, es valami emberi gyarlóságnak nehez láttatik, az(t) tételi emberrel. Kiről más irás úgy mond: Mert az szeretőnek semi nehez nem láttatik terhesnek. Mind ellyen nemes lelki es jószágus utakon jár vala dicsőséges szent Erzsébet asszon, annakokaért emelködék enni [63]) fel mennyen es földön. Ó, azért, úr Jézus Krisztusban szerelmes atyámfiai! kik tiszta es szeplőtelen életben akartok élni, egyesüljetök az édes szép Jézus urunk szilejéhez, es szerelmes jegyösihez, kik közzől eggyik es jeles nemes asszonyunk es nemzetünk Magyarországból szent Erzsébet. Tinektek szólok, tisz-

[44]) Se-mi.
[45]) Substantia.
[46]) Áspiskígyó.
[47]) Örömest.
[48]) L. a 191 jegyzést.
[49]) Bár, ámbár.
[50]) Ma *én*. Azonban fenvan az eredeti (rövid) forma mind maig a tárgyesetben (*-n*-gem), a személyes névmás személyragos alanyesetében: *en*em (régi), ma lágyítva *eny*em, enyim, enyém, a visszatérő névmásban: *en*magam, *en*ienmagam; a tiszta gyökerű igékbeli határozott forma, jelentő mód, jelen időbeli első személy ragában: *em* (p. tesz*em*) stb. A Régi Bibliában (a bécsi és müncheni codd.) mindig rajta van a nyílt rövid hang jegye; az éles formának a XV. század későbbi emlékeiben kezdődik nyoma, s ez a XVI-ban vergődött csak túlsúlyra a régi rövid felett.
[51]) Által.
[52]) Hienczes ejtéssel.
[53]) Káldinál: ha *nem*.
[54]) Altal.
[55]) Hogy.
[56]) Elvesse, megvesse.
[57]) Legott.
[58]) Dohos. Az *os*, *ös* melléknévképző e sziszegő formája (sz-szel, sőt z-vel) maig fenvan nem csak a csángó nyelvjárasban, hanem néhány szóban közszokásilag is, kopasz, gonosz, száraz, igaz, idvez. A csendes s sokszor előfordul a régiségben, úgy Molnárnál is szótárában, sőt még Esterházynál, s egy ideig utána is.
[59]) Munkálkodik, munka.
[60]) Ül.
[61]) Hasznos (Régi Biblia); jeles (Molnár Albert).
[62]) Háboruság; viaskodás küzdés. A Régi Bibliában (az Új-test, müncheni cod.) fenvan még a *késa* törzsök is (seditio) egész családjával.
[63]) A mi most annyi, ennyi és mennyi, a régiségben ane, ene, mene; ani, eni, meni; anne, enne, menne: anni, enni, menni; s végtére a megkettőzött *n* lágyítva is: annye, ennye, mennye volt, míg a mai állandó forma kerekedett ki, a negyedik e-nek megfelelő i-jét tartva meg.

tasságtartók, őtözjetök [64]) fel az menyekzői ruhában, ha az mennyei áldott királ fiának eleiben akartok menni. Ha ki nem tudja mi légyen az menyekzői ruha, tanuljátok meg szent Angyalnak mondásából: Első ruha mondatik testi szeplőtelenség, azaz ártatlan élet; másod ruha az isteni szent szeretet; harmad szemérmösség, tudniaillik szólásra, látásra, hallásra es mivelködetre, semire felette gondot nem viselvén, csak ki Istené, ha lehet minden érzékenségét [65]) belrekesztvén [66]) ez világiak előtt, es úgy járjon mint [67]) tulajdon [68]) úr Istennek színe előtt volna, | nagy félelemmel, őrizettel [69]), nagy gonddal; semi ollyat ne tégyen, ne szóljon, ne gondoljon szívvel, kivel megszeplősöjtse [70]) kivül belöl való színét, személyét, es az úr Isten réá [71]) haragodjék. Kiről úgy mond szent Gergel: Embernek testi szizessége, tisztasága nem kellemetes es nem világus, nem érdemes, az belöl való lelki szeplőtelenségnél kil: el kell azért minden szívbeli szándékot, kivánságot, akaratot es gondolatot távoztatni, ha ki jól akarja megótalmazni ő tisztaságát. Példa minekönk mind az nemes szízek, kik ellyen dicsőséges koronával örűlnek, vigadnak mennyeknek országában Krisztus Jézusnak előtte, kiknek szent érdemeknek miatta engedjen minekönk-és malasztot.

Másod capitulum.

Másod része beszédönknek lészen dicsőséges szent Erzsébet asszonnak házasságában való méltósságus életéről. Látván azért, hogy az szent szizességben meg nem maradhatna, jóllehet nagy lelki bánattal es keserűséggel, az ő tisztölendő atyjának engedelmes lévén, úr Istennek szent parancsolatját-és belteljesöjtvén, nagy isteni félelemmel es alázatossággal réá méne: nem bínnek gyenyerűségeért, de az királi magzatosságnak nyomdokaért, es az harmincz dicsőséges koronának méltóságaért, kit az jó es igaz házasságban jámborúl es törvén szerént élőknek szerzött úr Isten. De mi oka légyen, hogy az házassoknak harmincz koronát adnak? Doctor szavok után szólván: mert szent háromságnak hitiben élvén, tartoznak megtartani az tíz parancsolatot, kit ha három tizzé tészsz, harminczat tészen; avagy kedég, mert három szentséges haszon vagyon az szent házasságban, tudniaillik: hit, kinek miatta egybe adják magokat; magzatosság, jó reménség alatt; es szentség, azaz anyaszentegyháznak házasságra kiadott szentsége. ||[642] Mikoron azért szent Erzsébet asszon adatott volna házasságra Turingia herczegnek, es szörzetét [72]) szizességről házasságra változtatta volna úr Istennek akaratjából: nem változtatá el ő szivének lelkének ajojtatosságát, de míg [73]) tovább tovább, addig nagyobban megbévöjti [74]) vala ő jószágus tételményének érdemes voltát úgyannéra, hogy csodálkoznék az ő ura ollyan gyenge asszonyállatnak gyorsasságus serénségén. Es meg akarván kímélleni, kéri vala őtet, hogy ne törné meg ollyan igen magát. De ez nagy malasztus asszonyállat nem tehet vala jó szokásának ellene. Mindennek azért jó példa vala es bizon tanuság az erek [75]) idvességre mindennemő tételménye. Gyorsan felkel vala reggel, hogy mindennek elette [76]) mehete misére, predikáczióra; ott sem áll vala az fé [77]) helyen, de az szegények között, es alábbvaló őtözetben, honnemmint [78]) tisztössége adta volna. Semit nem gondol vala ez világi kivülvaló tisztölettel az nagy alázatusságnak méltóságaért. Amelly ruhájában az szentegyházhoz ment, mint haza jött, azt ottan valamelly szegén asszonyállatnak adta úr Istennek kedveért. Gyakorta bejtölt [79]), vigyázott [80]) es imádkozott, sírván ohajtván mind étszaka. Gyakorta ennenmaga magát, néha kedég leányival-és cellájában ostorral vesszővel gyetrette ő gyenge testét Krisztusnak kénjaért. Hogy kedég mindenestül fogva [81]) ellene mondhatna ez világnak, egy szegén pap jámbornak, kinek Conrard

---

[64]) Öltözzetek.
[65]) Érzékeit.
[66]) *Be*-rekesztvén: mint *fel*. Onnan származott a bel-ül, bel-ső.
[67]) Mintha.
[68]) Maga az...
[69]) Őrizkedéssel.
[70]) Megszeplősitse.
[71]) Reá. Egy a népnél még ma is hallható forma.
[72]) Állapotját.
[73]) Minél.
[74]) Megbővíti.
[75]) Örök.
[76]) Mint felette, mellette stb.
[77]) Eredetileg: fe, honnan: fe-l, fe-n, kihangzással fei = fej, fe-delem (a Régi Bibl.), hol fe (mint fej v. fő) így is ragoztatik: fém, féd.
[78]) Hogynemmint, ma: hogysem.
[79]) Böjtölt.
[80]) Virasztott.
[81]) Teljesen, egészen.

vala neve, fogadást (tön) engedelmesség szerént, hogy valamit Krisztusnak képében valamit őneki megparancsolna, abból ki nem hágna, es mindenben engedelmes lenne, mint lelki confessorának. Ez jámbor confessor kedég nagy gondot visel vala az szent asszonnak idvességéről úgy, hogy valamikoron történt | parancsolatját megmásolni, soha penitenciánál kil el nem engedte, de avagy az leányokkal igen verette, avagy víz-kinyír bejtöt vetött ő réája; annakfelette nagyon megfeddötte szóval. Annakfelette ez szent Erzsébet asszon nagy irgalmas vala minden rendbeli szegényekhez; kiről úgy olvastatik, hogy minden jüvedelmöket az szegényeknek osztogatta, es néha sem magának, sem udvarabeli családinak [83]) nem volt mit enni. Ha mikoron pénze nem (volt), ennen ruháját eladta, es az szegényeknek szikségöket megszörzötte. Néha kedég el-bement az szegények hispotáljában, es az rútságus poklosokat tapogatta, fejöket mosta, es feresztötte. Történék egy napon, mikoron ura hon nem volna, hogy undok poklost megfereszte ennen házában, es nyugotá [84]) el ő urának úrfiú [85]) ágyán két lepödő között. Es azonközbe juta [86]) haza az ő vitéz ura; ime nagy bosszupanaszszal eleiben esének az irégyök, kezdék nagy erőssen vádolni az szent asszont, hogy tékozló volna, es nem tartaná takarékoson ő urának jószágát, szolgáit-és megölné ehel szeméhal, es mindenestől fogva gonosz életű volna. Mondának annakfelette: Ha kedég, nemes uram, szavu(n)kat nem hiszöd, menj el-be ágyasházadban, es egy nagy szernyű undokságus poklost találsz úrfiú ágyadon nyugodni. Ám lássad, ha mind ellyen szertelen dolgokat el kell engedni? Mikoron az jámbor úr azt hallotta volna, megindula rajta, es nagy hertelen mezejtelen fegyverét ragadá, mondván: Mi dolog ez, akit hallok? Ha imáran jószágomat nem kimélli, avagy ennenmagamat kiméllene! nagy haraggal beité [87]) az ajtót, hogy mind az poklost megölje, mind az szent asszont levágja. Es mikoron felemelte vóna az lepödőt, látá: hát ime az áldott megfeszült Jézus Krisztus nagy vérbe keverödvén ||[613] fekszik az ágyon. Ottan megrettene, es bocsánatot kére tűle, es elenyészék Krisztus Jézus ő előle. Az szent asszon felességétül meg azonképpen bocsánatot kére nagy sírván, es áldomást [88]) ada őneki mindenre szabadon mukálkodni. Történék, hogy egy jobbágy fiú [89]) Romában menne; tére be az herczeghöz, miérthogy utában volna, hogy láthatná az szent asszont, ki(ről) ollyan nagy jó hír járna; es az jámbor, herczeg nagy jó keddel [90]) fogadá. Es mikoron lakozná [91]), kére az úrfiú hogy érdemlené láthatni szent Erzsébetet. Ottan neki izené az ő ura, hogy jöne alá hozjájok. De szent Erzsébet felele hogy nem volna szikség: oka vala, mert ez-világi dicséretöt nem kiván vala; másod kedég, mert tisztösségre való ruhaőtözeti nem vala. Esmeg [92]) neki izene az ő ura, hogy egyebet benne ne tenne. Az szent asszonnak nem lén mit tenni, el-beméne hamar imádkozó cellájában, es mikoron imádkoznék, ime úr Istennek angyala! es egy szépségő [93]) ruhát, es nagy drága kevekből fizött koronát hoza őneki, es monda, hogy úr Isten kildötte [94]) volna. Es nagy édes hálaadással es kenyhullatással réá vevé, es leányival el ura eleiben nyomoték [95]) nagy tisztösséggel, es elámélkodának [96]) mind közönséggel, szinének, személyének, szavának es őtözetinek szépségén es ékös voltán, es bulcsuvétellel esmeg cellájában méne. Es az vendégök nagyon dicsérék úr Istent es az szent asszont [97]), mert bizon Krisztus Jézusnak szerelmes leánya volna. Annakutánna tudván az ő ura ez jó asszonnak nagy érdemes voltát, tanácsot kérde ő tőle, mit kellene tenni, ki idvességére alkolmasb volna? Es azt tanácsolá, hogy az igéretnek földére menne Jeruzsálembe, es ott az pogánok ellen vína, es Krisztusért vérét hullatná. Az jámbor megfogadá sza-

---

[82]) Penitenczia nélkül.
[83]) Ma csak: cselédinek (famuli); az újból feltámasztott c s a l á d familia értelemben vétetvén.
[84]) Nyugtatá, azaz nyugodalomra tevé.
[85]) Urfiui.
[86]) Érkezék.
[87]) Beüté.
[88]) Jogot, szabadságot (a mi t. i. őseinknél fontos dolgoknál vallásos szertartással, áldomással, történt).
[89]) Főnemes, lovag.
[90]) Kedvvel.
[91]) Lakkal ellátná (?).
[92]) Eredeti és helyes forma, az *es* és *meg* (*meg*int)-ből összetéve; majd az *es is*-sé válva (mint mikor etiam-ot jelent), s a *meg* hibásan megékezve lett: ismég, míg a *g* is *t*-vé korcsosúlt.
[93]) Szépséges. A szomor*ú*, gyönyör*ű* stb. illyenben még ma is fenvan az *ó*, *ő*, *ú*, *ű* képzős mellékneveknek *kapcsolatlan* használata, melly régente igen közönséges volt.
[94]) Küldötte.
[95]) Siete Így származott a nyom úl is.
[96]) Elámulanak.
[97]) Hogy.

vát, es elmenvén ott viaskodék; azonban kedég ki-és múlék ez világból, es az erek dicsőségben méne. Kit mikoron meghallott volna ennen hazol [98]), nagy hálát ada rajta úr Istennek | Tanuságnak okaért kérdhetné valaki: De minemő árval [99]) es jószággal veheti meg ember mennyeknek országát ez halandó világon? Oka ez kérdésnek, mert doctornak mondások szerént soha senkinek héjába [100]) es ingyen nem adják. Kiről szent Pál apostol-és úgy mond: Senki nem koronáztatik, hanem ki törvén szerént viaskodandik. Szent Leó pápa meg úgy mond: Az hevolkodónak es veszteg fekvőnek nem adatik az erek dicsőségnek országa: azért láttatik, hogy valamit kéván érette az úr Isten. Réá felelvén bódogságus szent Ágoston doctor hív léleknek képében úgy mond: Uram, ennekem árút kellene vennem: mit? Istennek országát, de nem tudom mit kell érette adnom. Réá felel, es úgy mond: Szegénséggel végyed meg az nagy mondhatatlan kazdag [101]) országot, keserves bánatot adj az nagy véghetetlen eremért [102]), mu kálkodjál az elfogyhatatlan nyugodalomért, nyavalyát szenvedj az kijelenthetetlen dicsőségért, végre haláltul se vond meg magadat az erek életért. Ha példát keresönk réá, ime szemeink előtt vagyon bódogságus szent Erzséböt asszon ő vitéz urával egyetembe, kiknek ő szent érdemök es essedözésök légyenek mi bíneinknek erekkől erekké való bocsánatja.

Harmad capitulum.

Imáran lássok meg, miképpen lakozék es mukálkodék az harmadik életének szerében, [103]) azaz özvegységnek regulájában. Úgy olvastatik ő róla, hogy mikoron megmaradott [104]) volna ő társsátul mint egy ártatlan gerlicze, akarák az ő nemzetségi hogy esmeg házasságra adnák; de az szent asszon úr Istent kérvén rajta, hogy semiképpen ne engedné, de tartaná meg az szent özvegységben, es engedné elvenni az hatvan koronát, kit az tisztaságtartóknak szerzött úr Isten, es lenne abban-és idvessé-

[98]) A codexben, hibásan, hazól (hazool) áll, melly helyből-mozgást jelent. Itt a helyben-maradó *vl* ül-nek megfelelő rövid *ol* (öl)nek lehet csak helye. — [99]) Árral, áron. — [100]) Hejába helyett, az elhatalmazó *é*-zésnek egyik jelenségeni. — [101]) Gazdag. — [102]) Örömért. — [103]) Rendében. — [104]) Hátra maradott.

ges útnak es regulának szerzője ez világi népeknek. Az hatvan korona kedég azokat illeti, kik ennen ||[644] magokat megszorojtják [105]) tisztasságnak miatta, es lelki testi hat irgalmasságnak jószágában élvén, szolgálnak az úr Istennek, kikben meg-és itéltetik ez világ, szent Máté evangéliomának bizonsága szerént; es ha ember részes leend benne, mint dicsőséges szent Erzsébet asszon, hát az erek bódogságot adják neki érette. Halljok azért továbbá mit cseleködék szent Erzsébet asszon ő urának holta után; halljok ez világi álnokságnak telhetetlenségét. Látván az irégy urak, kik szomszédságban lakoznak vala, hogy ez szent asszon egyedől maradott volna, réá támadának, es kihányák veték jószágából mint pusztojtót [106]) es tékozlót, es megtilták hogy senki házához be ne fogadná. Ó gyarló világnak veszedelmes vendégsége! nem lén ő leányival mit tenni ez nemes királi magzatnak es Krisztus Jézus szolgáló leányának: szorúla be egy disznóbarom aklában. Hálákat adván úr Istennek rajta lett nyomorúságon, reggel felkelvén méne az szent Ferencz barátihoz es kéré, hogy éneklenék meg az Te deum laudamost ő érette. Mikoron az utczán elmenne, egy aggnő előltalálá, kivel sok jót tett vala, es ez szent asszont el-betaszítá az sárban. Azon-és nagy eremmel hálát ada úr Istennek.

Látván azért ez világnak minden állhatatlanságát, közelben akara jutni az úr Istenhez: gondolá, hogy mindenestül fogva kivenné magát ez világi veszedelmes életből: választá megírt állapatot, es méne be sz. atyánk Ferencznek harmad szerzetében, az szesztrák [107]) közzé, holott mind lelkével testével erek tisztasságban, szegénségben, engedelmességben holtig úr Istennek szolgálna. Mikoron az ő atyja azt hallotta volna, érte kilde, hogy haza hínák; de az szent asszonyállat semiképpen nem engede neki, hogy esmeg ez világi dicsőségre vétetnék, de azon szegénségbe akarna megmaradni. Annakokaért, hogy semi gondja ne lenne ez világiakra, ő szent imádságában kenyerge az ő édes Jézus [108]) urának, hogy minden ez világi jókat megutálhatna; továbbá, hogy az ő magzatinak emleközeti es szerelme ő szivéből kitávoznék, es

[105]) Megszorítják. — [106]) Pusztítót. — [107]) Penitenciások, férfi és nő szerzetesek. A Margitlegenda a cisterci szüzeket nevezi így. — [108]) Könyörge.

minden rajta lett bosszuságokat békeséggel szenvedhetne. Ezeket kedég az okaért kéri vala, hogy ő elméjét tisztábban felemelhetné az úr Istenhez, es minden bántásnál kil szolgálhatna az úr Istennek. Mikoron azért elvégezte volna szent imádságát, szózat jeve [109]) mennyből hozjá, mondván: Meghallgattatott az te imádságod, en szerelmes jegyösöm. Azt hallván, nagy lelki eremmel telék bel ő szive lelke, es nagy édes kenyhullatással hálát ada rajta az ő szerelmes Jézus urának. Es úgy lén, hogy az naptul fogva sok mennyei jelenetök, édességök, örvöndetességök, szózatok es feleletök jevének hozjá, kiket sok volna mind elöve [110]) számlálni: miképpen ennenmagával úr Jézussal es az szent angyalokkal szólt, beszéllött, es minden kenyergésére es kérelmésére [111]) megfeleltek őneki, kiknek vigasztaló színök látásából es édes beszédök hallásából ollyanná lett vala imáran ez szent asszonyállat, mintha ingyen ez feldön [112]) nem volna. Ó bódog szeplőtelen tisztasság, ó áldott özvegységnek érdemes regulássága, ó ez világi utálatnak nagy dicsőséges koronázatja! Ezek, en szerelmes atyámfiai, ez világon való három rendbeli életnek igaz es bizon idvességes szertartása, szizességnek, házasságnak es özvegységnek tiszta regulássága. Valaki ezeknek kivűle él, ne bízjék benne hogy idvözűlhessen [113]) De valaki ez három nemes szerzetben kimúlik, annak helye, érdeme es koronája lészen úr Istentül, kinek bizonságus fondamentomát megtaláljok az szent evangéliomba, Mát. xiij, holott ennenmaga idvezöjténk [114]) kifejezé mondván: Némelly az magok közzől esék jó tiszta földben, es felneveködvén, némelly hoza harmincz gyümölcsöt, némelly hatvant, ||[645] némelly kedég százat. Ez három lelki gyümölcs jegyzi az három rendbeli érdemességöt, kikkel úr Isten koronázja Ádámnak fiait mennyeknek országában. Senki annak kivűle élvén avagy az három regulásságban gonosz(úl) élvén, érdemöt ne várjon, de veszedelmet, kitűl úr Isten megtartson es oltalmazjon! Dicsőséges szent Erzsébet asszon mind az három szent regulásságot tekélletességgel megtartá; annakokaért minden rendbeli népek példát vehetnek az ő szent életéből, ha ki idvözűlni akar, es érdemöt keván győjteni.

Úr Istennek kegyelmes irgalmassága miatt végre, sok jószágus mivelködetnek utánna, kiért idee [115]) vala megkoronáztatni, meglátogattaték az áldott úr Jézustúl, es megjelenté őneki, hogy hamar kimulandó volna ez világból, es úgy monda őneki: En szeretőm, ha akarsz envelem lenni, lakozni? Reá felele, es monda: En kegyelmes uram, úgy akarom mint te szentségöd akarja. Es azonképpen juta az ötödik életnek állapatjában, tudniaillik életének halandó végére. Ott-és lén minden idvözülő léleknek bizon példája, regulája, miképpen ember szerezje [116]) magát ő halálához. Doctoroknak mondások szerént imez hét dolgokat találjok szi(k)ségösöknek lenni hozjája: elészer, hogy jó életben légyen; ha annakelette gonosz életben élt, halálának elette el kell hadni, mert ha gonosz életben kimulandik, erekké elvész. Másodszor: jó ez világiaktúl magát elszakaszja, es mindent egyebet(...?), tudniaillik jószágát, morháját [117]), iait [118]), fiait, kiket vele el nem vihet, hogy terhet ne tégyenek halálának idein, de, miképpen mezejtelen jött ez világra, esmeg mezejtelen készőljön hozjá. Harmadszor: töredelmességöt tégyen minden gyermekségétől fogva való bíneiről, es megszánja bánja, miképpen [119]) az úr Istennek jó voltát megbántotta. Es mene [120]) jókat héjába el-elmúlatott, elvesztött, es mené gonoszságokban élt-es, oly szándékkal véget vessen neki: ha továbbá élne, soha ollyan gonosz életben nem élne. Negyedszer, keserűséggel való tiszta gyónást tégyen róla; semit ő bíneiben [121]) el nem tagadván. Mert szeméremségnek miatta sokak elvesztenek, megtagadván bíneket. Ötöd: oltári szentségöt es szent kenetést végyen, ha lehet es helye vagyon, jó hittel, reménséggel es szent szeretettel. Hatodszor: urunk Jézus Krisztusnak szent kénjáról, haláláról es minden jó voltáról édes szível lélekkel hálákat adjon, es menére lehet, szivében forgassa, kinél kil [122]) soha egy ember sem idvözűlhet,

---

[109]) Jöve. — [110]) Elő, elé. — [111]) Kéremlésére, hang-átvetéssel, gyakor példával a régiségben. — [112]) Földön. — [113]) Páratlan példájával a hibás ragozásnak a régiségben, mennyire ez előttem ismeretes: idwózwlhes*sek* áll, bizonyosan *en* helyett. — [114]) Idvözitőnk. — Ma is mondjuk: szüle (szülő): szülénk; a régiségben ez az *e* végzet igen gyakran fordult elő, s még ma is ennek nyomát őrzi meg a most rendhagyónak látszó azon birtokragozás, mellyben a vég *ő e*-vé válik: esztend*e*-je, szil*e*-je stb.

[115]) Ideje. — [116]) Rendezje. — [117]) Marháját: ingó vagyonát. — [118]) Ihait, juhait. — [119]) Hogy. — [120]) Mennyi. L. a 63) jegyzést. — [121]) Bűnei*ből*, közől. — [122]) Mi nélkül.

sem koronáztatik. Hetedszer, azaz idejének utolsó részében, menére az betegség engedi, szent imádságban foglalja magát végig, essedözvén es kenyerögvén úr Istenhez, asszonyunk Máriához, es mind az mennyei szentökhöz. Annál jobb ha egyebekkel imádtat magáért. Ellyen idvességos dolgoknak utánna bizodalmas lészen ember dolga, halála, kimúlása Mind ez ellyen dolgokat beteljesöjté szent Erzséböt asszon anyánk. Es mikoron elközelgetne az végső hóra [123]), esmeg neki jelenék az kegyes Jézus, mondván : Jöj el imáran, en szerelmes jegyösöm, az teneked megszereztetott dicsőséges lakodalomba. Azonközbe fordojtá [124]) fejét az fal felé, holott fekszik vala, es kezde imádkozni nagy édességgel. Ime azonközbe egy igen szép mennyei madárka eleibe jeve, es kezde elette nagy szép édes éneklést tenni, hogy hozjá képost [125]) szent Erzséböt-és kezde énekleni. Es monda leányinak : Mit tennétok, ha pokolbeli erdeg réátok jöne? Monda azonkezbe : Fuss el, fuss el, három ízbe. Annakutánna esmeg monda : Íme elközelget az hóra, kiben Krisztus Jézus ez világra sziletött az éffelikoron [126]), es azonképpen ajánlá lelkét az áldott sziletött Krisztusnak es elnyugovék úr Istenben. Ime azonnal nagy szép mennyei illat ité meg az házat, es az szent test mint az balzsamom ollyanná lén. Es negyed napiglan eltemetetlen hagyák, éjjel es nappal édesködvén az szép illatban; es mikoron az szentegyházhoz vitték volna, nagy sokságú madarak |[646] jevének az szentegyházra, kit soha annakelette nem láttanak vala, nagy csodálatus szép édes éneklést tevén Melly hórában kedég az bódog lélek testétül elválék, hallattaték nagy édességgel énekleni az responsoriomot : Regnum mundi etc. Lén kedég temetése Németországbeli Markburban, mikoron irnának úrfiú-szilletetnek utánna ezer kétszáz harminczegy esztendőben, dicsértetvén mind ez ideiglen nagy sok jegyekkel, csodatételekkel es irgalomtételekkel, úr Istennek neve dicséretire, ez ő nagy szentséges voltának méltó emleközetire. Kinek szent érdeme légyen mi bíneinknek bocsánatja, malasztnak nyerése, es az erek dicsőségnek jutalma Ámen.

[123]) Óra. — [124]) Fordítá — [125]) Szerinte vele együtt.

[126]) Kihangzással ; ma : éjfélkor.

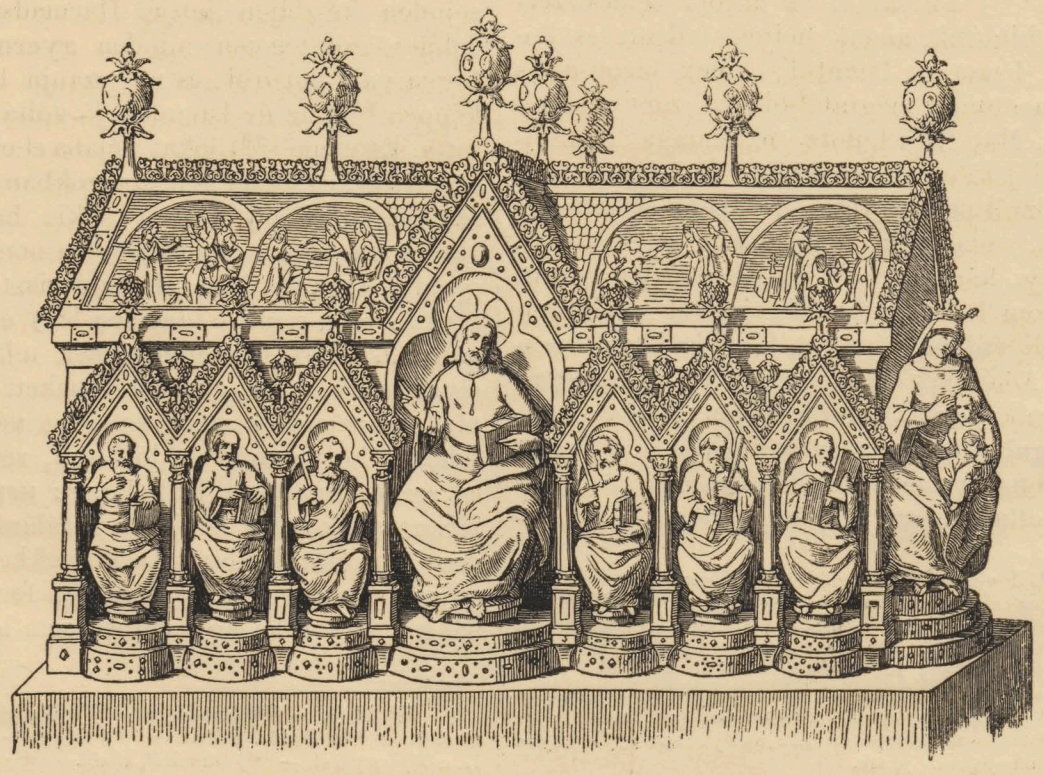

MAGYARORSZÁGI

SZENT ERZSÉBET

ÉLETE.

MAGYARORSZÁGI SZ. ERZSÉBET ÉLETE.

Azon szent, kinek életrajzát adjuk, olly korban élt, mellyben az erkölcsi elv a legdicsőbb s legérzékenyitőbb győzedelmeket aratta a hitszellemet mint mindig, ugy e korban is leigázni törekvő anyagi nyers erő felett. Bámulandó tusa, mellyben fegyvertelen lények a hit, a szellem, az erény részére döntik el a diadalt, midőn ige és tett, tan és példa által a társadalmat uraival együtt hódolatra birják. Nincs század, melly halhatatlan törekvésének: a lelkieket az anyagiak fölé helyezni, annyi s olly diadalmas bizonyitványait hagyta volna hátra, mint épen a tizenharmadik. Mikor, melly időtájban részesült a tudomány, müvészet és erény olly magasztos, olly gyengéd, olly őszinte, s e mellett olly óriási mérvü, a világot egyik végétől a másikig befutó, s a császári palotáktól lefelé egészen a legutolsó pór kunyhójáig minden fedél alatt viszhangzó hirnévben, dicsőségben, hódolatban, elismerésben, tiszteletben, lelkesités- és lelkesedésben, mint ez a „Troubadour"-ok, a „Minnesänger"-ek, a lovagiasság, a keresztes-hadak, a góth épitészet, a legendák, s a majd királyi, majd köznépből eredt, majd tudományokkal és müvészettel, majd hit- és szeretet-müvekkel foglalkozott szentek, egy sz. Domokos, sz. Ferencz, sz. Tamás, sz. Erzsébet, sz. Lajos hitregényes korszakában történt? Minden nemzedék hátrahagyott müveiben örökíti a következők számára emlékét azon eszméknek, gondolatoknak, érzéseknek, gerjedelmeknek, mellyek szivét lelkét érdekelték, elfoglalva tarták, mozgásba hozták, tettre lobbantották: s a tizenharmadik század müemlékei egytől egyig mind a hit, a szellem, az erkölcsi rend elismert, s az emberileg lehető legnagyobb müi conceptiók csak ugy, mint a kivitelökre forditott hihetetlen gond, fáradság és kitartó áldozatkészség által megdicsőitett felsőbbségének jellegét viselik homlokukon. S a melly szellem ekként a lélek- és szivben élt, s magát kifelé a müvészet és irodalom minden ágaiban állandó emlékekben ki- és lenyomni törekedett: az az erkölcsi tényked és mezején is csudákat mivelt, mellyek az emlitettekkel nem csak vetélkedtek, hanem, miután könnyebb a nyers elemeken semmint a sziven győzedelmeskedni, azokat még felül is multák. E tettek teljesittetvén, elmultak ugyan a tér- és időben, a mellyben végbevitettek: de hatásuk, a rendkivüliségök által keltett bámulás és hódolat, a dicsőitésök- és megörökitésökre készült számtalan müemlékek és történeti rajzok, a müi s irodalmi egyesitésökből keletkező s minden századok fogékony lelkeit elbájoló eszményképnek világszertei ragyogása, valamint a nagy erkölcsi tetteknek, a lelkileg rendkivülinek azon titokszerü hatalma által, hogy az emberiség képzeletébe mélyen benyomódva, a lelket és szivet maga képére és hasonlatosságára alakitja, s ekként ugyanazon szellemet nemzedékről nemzedékre átöntvén, magát erkölcsileg mintegy folyvást ujjászüli, — hatásuk, mondám, tulhatott az idő és tér állitotta korlátokon, s nem is szünendik meg soha, valamig nem vesz ki egészen az emberiség kebeléből minden fogékonyság az erkölcsileg jó, szép és nagy tettek iránt.

Hatodik százada mulik, hogy magyarországi sz. Erzsébet tettei elvonultak a szerencsés halandók szemei elől, kik azok tanui valának: tetemei azóta szétszórattak; emlékei sokféleképen megcsonkittattak; önfeláldozásának szinhelyét egy nemzedék lakja, melly az azt sugalta szellemet többé már nem érti, s azért nem becsüli: és mégis nemes tetteinek mellyikét feledte el a történetirás? Melly korban, és melly nemzedék soraiban nem talált ő nem csak csudálókra, hanem buzgó követőkre is? Nem e hatásról tesz-e bizonyságot azon kegyelet is, mellyel a róla fenmaradt hagyományokat szájról szájra adják még azok is, kikről fönebb megjegyeztük, hogy tetteinek szellemét többé már nem értik, s azért nem becsülik? Igen, Erzsébetünkben diadalát üli a hit, melly az ember igaz hazáját a siron tul, Isten örökkévaló dicsőségének szinhelyére helyezi, az embereket pedig mind, legyenek akár testileg akár pedig lelkileg bármilly nyomorultak és utálatosak, a teremtés és megváltás által Isten fiaiul, következőleg egymás közt testvérekül tünteti föl. E hit kétségkivül sok, nagy és dicső diadalokat aratott a korban, mellybe történetünk esik: de ékesebbet, érzékenyebbet, jótékonyabbat a sz. Ferencz és sz. Erzsébet személyében kivivottnál bizonyára egyetlen-egyet sem.

I. Szent Erzsébet születése, eljegyeztetése, gyermekkora.

A tizenharmadik század kezdetén Németországban uralkodott hübéres herczegek közt birtokai terjedelménél csak ugy, mint személyes lelki és testi tulajdonainál fogva leginkább kitünt Hermann, Thuringia s Hassia tartományi-, és Szászország palota-grófja, III. Incze pápa kegyeltje, rőt-szakálu Fridrik császár unokája, s Ottokar cseh királylyal, valamint az austriai, bajor és szász uralkodó családokkal közel rokonságban álló fejedelem: ki habár nem tartozott is a szent birodalom hét választó-fejedelmei közé, mindamellett a császári választásokra döntő befolyással birt; és II. Fridrik császár főleg neki köszönheté 1211-ben történt megválasztatását. Három figyermekkel áldotta meg a jeles herczeget az isteni gondviselés, kik közt a legidősebb, Lajos, 1200-ban született.

Az ez időtájban Magyarországban uralkodott II. András királynak, első nejétől, a szerencsétlen merani Gertrudtól 1207-ben leánygyermeke született, ki a szent keresztségben Erzsébet nevet kapott. Az Árpád házi fejedelmek nem csak hadi tulajdonok, hanem eszélyes politika által is tüntek ki. A nyugati s keleti birodalom közé szoritott országuknak erkölcsi támaszul szolgált minden kapocs, melly azt az europai fejedelmi családokkal atyafiságos összeköttetésbe hozta. S az Árpádok valóban majdnem valamennyi europai családokkal vérrokonságban álltak; s a szentek ezen faja, mint azt még a jelenkori történetirók is a belőle származott nagy szentek tekintetéből nevezik, az europai családtörzsbe mélyen beoltaték.

Nemzetünk nem egy olly tulajdonnal volt és van egész maig megáldva, mi által talán még több képességgel bir erkölcsi, semmint anyagi hóditásokra. Deli termetü, vitéz, lovagias, nagylelkü, az anyagiakon fájdalom! többször egész az eszélytelen pazarlásig fölülemelkedett fiai s leányai, keleti pazar fényü öltözékeikben, mindig bizonyos varázshatást gyakoroltak a képzelődésre; s igy épen nem csudálkozhatni rajta, hogy már a keresztény hit fölvétele előtt Europa több elsőrangu családjaival, e hit fölvétele után pedig még a legtávolabb országokéival is atyafiságí rokonságba jöttek.

Hermann, Thuringia s Hassia grófja, a tartományaiba jött, kiváltképen pedig Aachenbe zarándokló magyaroktól hallott II. András magyar király emlitett kisded leányáról: ki már bölcsőéveiben az ország gyönyörüségének tartatott; szépsége, valamint az áhitat- és jótékonyságrai már most mutatkozott hajlama által csudálatot keltve maga iránt. Első szava, ugymond, imádság, első tette pedig alamizsna volt: két olly tünemény, mellyben mint csirában egész élete benne foglaltaték. A reggel keletkező fuvallat, jegyzi meg egyik életirója, mindig tartósabb annál, melly estve támad: igy tartósabbak a hajlamok és gerjedelmek is, mellyek lelkünkben életünknek mintegy reggelén, annak első éveiben mutatkoznak.

Mindezekről értesülvén Hermann, nemes urak-, és hölgyekből álló küldöttséget inditott utnak Magyarország felé, melly az akkoriban Posonban*) tartózkodó II. András magyar királyt fölkeresse, s Lajos, Hermann legidősb fia nevében Erzsébetünk kezét megkérje. A küldöttség Reinhard mühlbergi grófból, Warila Walter pohárnokból, és Bertha, Egilulf bendelebeni gróf özvegyéből, és ezek kiséretéből állott. A küldöttség, támogattatva kivált a Thuringiában, nevezetesen Eisenachban már megfordult erdélyi hires tudós és költő, Klingsohr által, czélt ért; a négy éves Erzsébet a küldöttségnek átadatott, miután az eljegyeztetés ünnepélye nagy pompával megtartatott volna. Bucsuzáskor a király Warilához fordulva: „Lovagi becsületedre bizom, ugymond, az én legfőbb vigasztalásomat.“ S midőn a király ajánlatához Gertrud is csatlakozott az övével: „Örködendek fölötte, s hive maradandok mindvégig,“ viszonzá a lovag; és szavát beváltotta. Az adott szó szentsége ugyanis a nemesség egyik elengedhetlen ismerveül tekintetett még ama lovagias korban. A küldöttség mind a maga, mind különösen a kisded menyasszony részére adományozott, megbecsülhetlen értékü jegy- és magán-ajándékokkal terhelten tért vissza Thuringiába; mellyekről a németországi történetirók nem mulasztották el megjegyezni, hogy hasonló drága és szép dolgokat soha sem láttak még Németországban. Ez adat tehát bizonyitja, hogy ekkoriban hazánk a mü- s ipari czikkek készitésében épen nem állott hátrább Németországnál; sőt a keleti birodalommal közelebb érintkezésben lévén, ennek müipara

*) Átalános hiedelem szerint Erzsébet Posonban, egyesek állitása szerint pedig Sáros-Patakon született.

közvetitőjeül szolgált, és a nyugoti szomszéd népeknek részint a keletről hozott, részint pedig az ezek mintájára honn készült olly czikkeket szolgáltatott, mellyek az ő müvészetök- és iparukra nem voltak minden befolyás nélkül: mint ez az ezen korból fenmaradt keleti s nyugoti müczikkek összehasonlitásából is kitünik.

Erzsébet a küldöttséggel Wartburgba, a thüringeni grófok fejedelmi várába szerencsésen megérkezett: hol is maga a fejedelem, kisértetve neje, gyermekei s udvari tisztjei, és más főurak által, elejbe ment, s őt atyai szeretettel leemelve, egész bensőséggel kebléhez szoritá. Ez idő óta Erzsébet nem hagyta el többé azt, kit az isteni gondviselés jövendő férjeül kiszemelt, s kit ő, együtt növekedvén vele, testvérének nevezni megszokott. Lajos ekkor tizenegy éves volt.

A fejedelem mindjárt Erzsébet megérkezte után hét nemes, hasonló koru leánykát, köztük saját leányát Ágnest, választott ki, hogy jövendő menyével együtt a várkastélyban neveltetnének. Ezek egyike Guta, ki ekkor csak öt éves volt, vele maradt egész haláláig. E Guta által az egyházi törvényszék előtt letett vallomásoknak köszönhetjük ama gyér, de megható természetü adatokat, mellyek Erzsébetünk gyermekkorából számunkra megőriztettek.

A lelki tulajdonok, mellyek későbbi öntudatos kifejlődésökben a lemondás, önodaengedés és szeretetfeláldozás becsét még méltányolni tudott kornak anynyi termékeny mozgalmakban nyilatkozó bámulatát kelték föl, már mintegy szent csirában mutatkoztak e kiváltságos gyermekben. Ugy látszott, már ekkor minden gondolatai, minden gerjedelmei az Istenben pontosultak össze. Midőn csak szerét tehette, a kápolnába lopódzott, hol az oltár előtt leborulva felnyittatá a nagy zsoltár-könyvet, és forgatta az ivrétü lapokat, mellyek betüi még ismeretlenek voltak előtte. Máskor térden állva, összekulcsolá kisded kezeit, szemeit az égre emelte, s korát megelőzőleg elelmélyede az ima- és elmélkedésben. Ártatlan mulatságait is, különösen a tánczot, mellyet kedvelni látszott, imádsággal igyekezett vegyiteni, s mintegy megszentelni. A tánczlejtéseknek többnyire olly irányt adott, hogy játszótársaival egyszerre csak a kápolna ajtaja előtt termett, hol pihenés gyanánt térdre borult, imádkozott, és társait is ugyanerre ösztönözte. Mindennapra bizonyos számu imádságot szabott ki magának, mellyeket ha bármilly akadály közbejötte miatt el nem mondhatott, estve nyoszolyájában nyugodva s álmot szinlelve, soha sem mulasztott elvégezni. S ki hinné az alig serdülő gyermekről, játszótársait többször temetőbe vitte magával, figyelmeztetvén őket, hogy egykoron por- és hamuvá válandnak. „Ime, ugymond, a holtak csontjai! Ez emberek is éltek, valamint mi; és most halottak, a mint mi is leszünk.“ Az emberi dolgok hiuságának előérzetében, és sejtve már most a szerénységnek, melly a keresztény szüzeket megkülönbözteti, nagy becsét, fátyolát mindig akkép illeszté fejére, hogy arczának elbájoló szép vonásait lehető legjobban elrejtse. Vasár- és ünnepnapokon rendesen elmulasztá ékszereinek egy részét magára illeszteni; Isten iránti hódolatát inkább lelkének alázatossága, mint külsejének ragyogó fénye által ohajtván tanusitni.

A határtalan szeretet, melly később mintegy lényével forrt össze, hasonlólag nem kisebb mértékben nyilatkozott nála szent életének eme zsenge éveiben. A pénzt, mellyet szülőitől, vagy másoktól ajándékban kapott, sietett elosztogatni. Többször étkezés után a konyhába, vagy éléskamrába vonult, hogy a maradékokat összeszedje, s a szegények közt eloszsza. A játékok közt nyert csekélységeket is a szegényebb sorsu gyermekeknek szokta volt ajándékozni; ennek fejében kötelességökül tévén nekik, bizonyos számu Miatyánk-ot és Üdvözletet elmondani. Midőn a játékban neki kedvezett a szerencse, s a siker szinte egész lényét elbájolta, hirtelen félbeszakitá a mulatságot: „Most, ugymond, midőn teljes szerencsében vagyok, abba hagyom a játékot, Isten iránti szeretetből.“

Szokás volt az akkori időkben, hogy a magasabb születésüek gyermekkorukban pártfogót válaszszanak maguknak a 12 apostol közül. E végre 12 viaszgyertya használtatott, mellyek mindenikére egy-egy apostol neve vala irva. Erzsébetünk háromszori huzáskor mindannyiszor sz. János evangelistát emelte ki, ki iránt különösebb kegyelettel viseltetett. A gondviselés e különös kedvezménye még nevelte tiszteletét a szent iránt, kinek oltalmába őt, ugy szólván, maga az ég ajánlani látszott. Soha sem tagadott meg egyetlen-egy kérést sem, mellyet hozzá sz. János evangelista nevében intéztek; vonatkozott legyen az akár valamelly megbántás megbocsátására, akár pedig a jótékonyság, vagy könyörület valamelly müvének gyakorlására.

Igy, illy módon növekedett Erzsébetünk. Az Istenben végtelenül boldog lélek, eme boldogságában találta fel az erőt, a földiekről lemondani, s azokat, kiket Isten szeretnie parancsolt, Ő érette, lényének egész feláldozásával szeretni tudni.

II. A két jegyes.

Az ifju, kit Isten határtalan jóságában irgalmas és alázatos szivü szolgálójának szánt, méltó vala hozzá, s a szentnek szeretetére egészen érdemes. Minden történetirók ugy irják le Lajost, mint kinél, a hasonnevü franczia sz. királyt leszámitva, századának egyetlen-egy herczege sem birt magasabb mértékben ama tökélyekkel, mellyek a kereszténytét és fejedelmet megilletik. Lelkének szüzies tisztasága egész külsején tükröződött. Férfias szépsége hires volt a kortársak közt. Dicsérteték növésének arányossága, arczának fris-eleven szine, hosszu szőke haja, s tekintetének derült és jóságot lehelő kifejezése. Mosolyában volt valami ellenállhatlanul elbájoló, magatartása- s járásában valami nemes és méltóságos, szavában némi leirhatlanul édes, és épen azért hóditó. Senki sem láthatá, a nélkül, hogy megszeresse. S e bájos, szép külső alak csak arra szolgált, hogy a lovagias bajnok és böles fejedelem lelki tulajdonainak fényét annál nagyobb mértékben emelje. Tizenhat éves korában elvesztvén atyját, Németország egyik leggazdagabb és leghatalmasabb fejedelmi székének örökösévé lett. Itt körülvéve a hatalom, a fényüzés, és a mi legrosszabb, ama szemtelen hizelkedők és tanácsadók csábjaitól, kik erénye romjain szerették volna megállapitani befolyásos állásukat, — daczára gerjedékeny természetének, az ifjuság természetes láng-olvadékonyságának, vakitó szépségének, és ezen, a regényes kalandokban olly gazdag korszak, ugy szólván, ragályos büvöletének, — ő lelkének és testének szüzies tisztaságát mindvégig szeplőtelenül megőrizte: mint erre nézve több hiteles példát hoznak fel életirói. Az enyire tiszta lélek, természetes, hogy hasonló tiszta érzelmek- és gondolatokkal csüggött az égieken, s csatlakozott Teremtőjéhez. Soha semminemü szivvihar sem fátyolozta be lelkének derüjét, miszerint felhőtlen egén a mennyei malaszt napja akadálytalan szabadsággal ragyogtatná szerte ékes sugárait. Lajos ajtatos volt, szerette az Isten házát, kegyelettel csüggött az isteni tiszteleten, tisztelte a papságot, örömest társalgott a szerzetesekkel, oltalmazta birtokaikat, kivált gyakran megfordult a sz. benedekieknek, atyja által alapitott reinhardsbrunni kolostorában, hol örök nyugvó-helyet is választott magának.

Az istenfélő és szüztiszta lelkeknek, mellyek határozott fensőbbséggel birnak uralkodni a sziv természetes hajlamai fölött, mindig bizonyos varázserő tulajdonittatott a kültermészetet illetőleg. Thuringia krónika-irói Lajosról is hoznak fel egy példát, melly nevezetes adatul szolgál e hiedelemnek támogatására. Ő ugyanis egy, ketreczéből kiszabadult, és dühösen egyenesen neki tartó oroszlánt egyedül rászegzett tekintetével és parancsoló hangjával annyira megszeliditett, hogy az lábaihoz borulva farkát hizelgőleg csóválná, s aztán magát egész engedelmességgel fogházába visszavezettetni hagyná. — Különben is a mennyire ajtatos, kegyes és szelid volt egész lényében, épen olly mértékben mutatkozott vitéz- és bátornak ott, hol ez maga helyén volt. Egyetlen-egy korabeli fejedelem sem multa őt felül akár testi erőre, akár pedig ügyességre nézve. Szép lovagnak, vitéz harczfinak, nemes vivónak, ügyes fegyverforgatónak, és értelmes hadvezérnek tartja őt a történet; melly nem mulasztá el megjegyezni, hogy mind e tulajdonok mellett a legnagyobb mértékben birta titkát ama szeretetre méltó nemes udvariasságnak, mellyet dicső kortársa, assisi sz. Ferencz, a szeretet testvérének nevez. A hölgyek iránt mindig tiszteletet tanusitott, melly gyermeteg ártatlanságával bájolt. Lajos szemérmes volt, mint egy gyöngéd leányka, s arcza igen könnyen borult pirba. Soha egy sikamlós szót sem ejtett ki, s az ollyat, ki az effélékben kedvét lelte, udvarában meg nem türte. Szótartó olly mértékben, hogy egyik életirója kifejezése szerint rá, mint sziklára bizton épitett mindenki. Jó szivéről tanuságot tesz nem csak jótékonysága, mellyet a szegények iránt mind maga gyakorolt, mind pedig Erzsébetnek, daczára minden ellenszólásoknak, egész szabadsággal gyakorolni engedett, hanem főleg azon nemes vonása, hogy örömét lelte benne, ha másoknak illyet okozhatott. Mint uralkodó szerette az igazságot, tisztelte a jogot, megtartá a törvényt. Az alattvalóit elnyomó uraknak rettentőbb ostora nem találtatott nálánál. Lenézés vagy hidegség által magától soha senkit sem idegenitett el. Utálta a titkos feladókat, s a hamisakat mindig példásan megfenyitette; jól tudván, mennyire ássák alá az illy feladások a kölcsönös bizodalmat, szitják az ellenségeskedés lángját, tág mezőt nyitnak a magánbosszunak, számos alaptalan rágalmat terjesztenek el, és igazmondás esetében is temérdek olly titkon senyvedő sebeit tárják fel a társadalomnak, mellyekre nézve (egymás becsülése tekintetéből) kivánatosabb volna, ha a lelkiatyákon kivül senki sem ismerné. Mert hiszen mindnyájunkban van valami, miért pirulnunk kell Isten szine előtt. — Igy,

illy tulajdonok mellett, illy erényes uralkodó alatt nem történhetett máskép, mint hogy rövid országlása idejében boldog lenne az ország; mellyet külre védelmezni, tiszteltetni, bent pedig a rend, igazság és szeretet által nyugottá s elégedetté varázsolni tudott. Mert örökké igaz marad, hogy a jó fejedelem a népnek áldása.

A herczeg, ki a keresztény uralkodónak illy tökéletes mintapéldánya volt, szebb, dicsőbb, édesebb jutalmát a földön nem vehette erényeinek azon szeretetnél, mellyet egy szent hajadon mennyei érzelmekben áradozó szive nyujthatott az irányában fogékony kedvesnek. Ki határozhatja meg a léleknek becsét? Ki szabhatja meg árát a szerető szivnek? Félvilágot meghóditottatok, a legerősebb várakat bevettétek, tengereken, folyókon, hegyeken általhatoltatok: mit ér, ha a sziveket meg nem nyerhettétek; — fáradságotok, áldozataitok dija, öröme elveszett. A hősnek legszebb földi babérja hölgyének, azon mysticus frigyben pedig, mellyben uralkodó s nép egymás közt élnek, a fejedelemé, népének szerelme.

Lajosról, mint fejedelemről láttuk, hogy népének szivét azon mértékben birta, mellyben előtte s utána csak igen kevesen; Erzsébetben pedig jegyesről gondoskodott számára a jutalmazó ég, ki rajta határtalan szeretettel csüggött, és tulajdonainál fogva, emberi szemmel itélve is, hozzá egészen méltó volt. Valóban Erzsébet mindazon lelki s testi szépségekkel ékeskedett, mellyek egy ifju szivet meghóditani képesek. A történetirók ugy irják le, mint szabatos és tökélyes szépséget, melly semmi kivánni valót sem hagyott hátra: barnás és tiszta arczszinnel, fekete hajjal, hasonlithatlanul nemes és ékes növéssel, s méltóságos és fónséges magatartással. Szemeiből gyöngédség, szeretet és könyör ragyogott; s egész lénye azon kifejezéssel birt, melly első pillanatra jelenté, hogy itt a mulandó szépség földi alakjában a lélek halhatatlan szépségei tükröződnek. A korbeliek tanusága és kifejezése szerint, szebb személy nálánál nem találtatott az egész világon. „Volt benne, mondatik, olly nemes, olly magasztos és fónséges valami, hogy csudálat nélkül lehetetlen volt rá nézni.“ Lelki tulajdonait illetőleg, mindazon nagy, szép és bájos erények, mellyek már gyermekkorában annyi jelentős vonásokban mutatkoztak, a mint a korban előhaladott, mindinkább nagyobb mértékben s mindinkább több tért foglalva el, fejledeztek benne. Ő volt Istentől arra hivatva, hogy a bámuló világnak mintapéldáját nyujtsa egy szerető szivnek, melly az Isten, férj és szenvedő emberiség közt megoszlik, és mégis mindhárom elágazásában a lehető legmagasabb, legteljesebb fokig vergődik fel.

III. Sz. Erzsébetnek Lajos herczeggeli egybekelése.

Hermann herczeg 1216-ban jobb életre szenderült. Legidősebb fia Lajos ekkor 16, Erzsébet pedig 9 éves volt. Hermann halála nem csak átalános családi, hanem különösen személyi tekinteteknél fogva is nagy szerencsétlenség volt Erzsébetre nézve. Ez ajtatos és nagy fejedelem ugyanis Erzsébetet épen ajtatosságánál fogva szerette kiválólag, s vele mindig mint saját édes leányával bánt; ugy, hogy mig élt, ajtatossági gyakorlatainak ki sem mert utjába állni. Hermann halálával mindez megváltozott. Igaz, atyja után a fejedelmi széket Lajos, Erzsébet jegyese foglalta el: ő azonban még fiatalabb volt, semmint hogy függetlenül uralkodhassék. Anyja Sophia, wittelsbachi Otto bajor fejedelem leánya, kinek gyámsága alatt állt, elégedetlen volt Erzsébetünk áhitati buzgóságával; s ez elégedetlenségét nem mulasztá el vele érzékenyen éreztetni. Az ifju Agnes, Lajos leánytestvére, ki Erzsébettel együtt nevelkedett, szakadatlanul szemére hányta, hogy illy magaviselet nem illik egy herczegasszonyhoz; hogy Erzsébet szokásaival egyébnek sem való, mint szobaleánynak, vagy szolgálónak; s hogy legkisebb reményt se tápláljon hozzá, miszerint valaha Lajos kezére érdemesittetni fogna, ha csak magaviseletét meg nem változtatja. A nyilvános porba borulás Isten előtt ugyanis csak ugy, mint a szegények- és szenvedőkkeli testvéries társalgás és hozzájok való leereszkedés, tehát azon erények, mellyek a kereszténységben az emberiség méltóságának elismerést, diadalt vivtak ki, egy fejedelmi hölgyet lealacsonyitó, fónségéhez kevésbbé illő, sőt azt porba tipró önelvetésnek tekintettek a világias gondolkozásuak által: elannyira, hogy végre, az egy Lajost kivéve, az egész család az ország főnemeseivel azon véleményben volna, mikép Erzsébetet vissza kell küldeni atyjához, és Lajos számára illőbb fejedelmi hölgyet választani. Sophia mindent elkövetett, hogy Lajost rábeszélje jegyesének valamelly kolostorbai helyezésére. A család ezen érzülete ismeretes lévén, az udvaronczok szabad menetet engedtek élczes megjegyzéseiknek; s igy történt, hogy Erzsébet csakhamar az egész udvar gunyjainak czéllapjává vált. A szegény, hazájából mintegy számkivetett, egy idegen udvar

közepette, barátok, tanácsadók, atyai oltalom nélkül álló, s a család ezen hangulata mellett védelem nélkül a frivol világfiak minden szemtelenkedéseinek kitett gyermek, érezte e visszás helyzetének egész keserüségét, s vigaszt Istennél, az elhagyottak atyjánál keresett; feltárván előtte szivét, többiben pedig mint azelőtt rendesen folytatván áhitati s jótékony cselekedeteit: mi által csak uj tárgyat szolgáltatott a gunyoknak és kikeléseknek annál nagyobb mértékbeni ismételésére. Lajos volt az egyetlen, ki mindnyájok várakozásának ellenére, nem csak nem osztozott családja s udvara ezen érzelmeiben, sőt Erzsébet irányábani szeretetében napról-napra erősödött; jóllehet ezt anyja iránti figyelemből eltitkolni még mindig jónak látta. Ő szerette és csudálta jegyesében épen azt, mi a többiek méltat anságait és gunyjait vonta reá. Mikor csak titokban tehette, minden alkalmat megragadott, hogy őt szomorusága perczeiben fölkeresse, s gyöngéd vigasztaló szavakkal felbátoritsa. E magányos perczekben, minden más tanu nélkül az Istenen kivül, beszéltek ők egymásnak az ő, a világ szeme előtt még elrejtett kölcsönös szeretetökről, s a jövendőbeli házassági frigyről, melly ennek történetében a legfényesebb lapot vala képezendő. Valahányszor csak hazulról távozott, Lajos soha sem mulasztotta el, némi emléket hozni magával jegyese számára: jeléül annak, hogy róla a távolban sem feledkezett meg. Egy alkalommal történt, hogy társai köréből ki nem bontakozhatván, a szokott emléket megvásárolni elmulasztotta, nagy örömére az udvar embereinek, kik e mulasztásban máris Lajos ragaszkodásának és érzelmeinek változását látták. Erzsébet a folytonos incselkedések által bizalmatlanná tétetve, igen fájdalmasan érezte ez esetleges mellőztetést, és találkozván Warilával, azon lovaggal, ki őt Magyarországból uj honába kisérte, s adott szavához hiven a többiek incselkedéseiben nem csak részt nem vett, de sőt az elhagyott árva gyermeknek tőle telhetőleg pártját is fogta, elpanaszolta neki helyzetét; fájdalmasan érintve Lajos legujabbi mulasztását is. A derék lovag elérzékenyült szivében, és a herczegnőnek megigérte, hogy ez iránt urával beszélend: mire az alkalom csakhamar kinálkozott. Lajos ugyanis vadászatot tartván Wartburg környékén, a kiséretében lévő lovaggal kinyugvásul egy fa alatt a pázsitra heveredett, épen olly helyen, honnan Thuringia legmagasabb hegye, az Inselberg egész fönségében szemeikkel kivehető volt. Warila e bizalmi helyzetet megragadván: ‚Intézhetek egy kérdést uramhoz?‘ szólott a herczeghez. „Szólj bizodalmasan, és én megmondandom; a mit kivánsz,“ válaszolá emez. Ekkor a lovag: ‚Mit lesz tehát herczegem teendő Erzsébettel? Nejéül veendi-e, vagy pedig visszaküldendi atyjához, kitől én őt számára megkértem?‘ Lajos fölemelkedett, s kezével az Inselbergre mutatva: „Látod-e, mondá, a hegyet, melly szemeink előtt emelkedik? Halld tehát: ha e hegy tövétől tetejéig tiszta aranyból volna, s nekem akarná adni valaki azon kikötéssel, hogy hagyjam el Erzsimet, elutasitanám ajánlatát. Hadd gondoljanak és beszéljenek róla, kinek mi tetszik; részemről én szeretem őt; és inkább szeretem, mint bármelly más lényt e földön. Én birni akarom őt; nekem ő kedvesebb ajtatossága s erényei által a föld minden kincsei-, s tartományainál.“ ‚Esedezem uram! mondá erre a lovag, engedje meg, hogy e szavait megvihessem jegyesének!‘ „Tedd meg, válaszolá a herczeg; és hüségem zálogaul mondd meg neki, hogy én soha sem fogok hajlani arra, mit nekem ellenében tanácsolnak!‘ Ezeket mondván táskájába nyult, kivett onnan egy kettős lapu, ezüstbe foglalt tükröt, mellynek egyik lapján a fölfeszitettnek képe volt az üvegre festve, s átadá Warilának, hogy vele nevében Erzsébetnek kedveskedjék.

1218-ban sz. Kilián napján, a herczeg 18-ik évébe lépett, és Eisenachban a Sz.-György-templomban, több más nemes és egykoru ifjakkal, az akkori idők szokása szerint, lovaggá ütteté magát; s erre a következett 1219-ik évben annak rendje szerint kijelenté határozott akaratát, hogy Erzsébetet nőül veendi. E pillanattól minden megváltozott: ismerve az ifju fejedelem eltökéléseinek természetét, senki sem mert a szilárdan és határozottan kifejezett szándoknak ellenszegülni; a becsmérlők most hizelkedőkké váltak, s az emberi csalárdság tehetetlenné lőn, gátolni még továbbra is a két sziv egyesülését, mellyet Isten öröktől fogvai szent végzésében egymás számára teremtett. A menyegző 1220-ban, midőn Lajos a 20-ik, Erzsébet pedig a 13-ik évet érte el, Wartburgban nagy pompával és lovagi játékokkal tartatott meg, mellyekben több lovag dicsően tüntette ki magát.

IV. Lajos és Erzsébet a sz. házasságban.

„Ime, irja Erzsébet szellemdus életirója, Montalembert gróf, ifju herczegnőnk birtokában az első évek azon boldogságának, az élet hajnala azon örömeinek, mellyeket semmi későbbiek ki nem pótolhat-

nak, de semmi fájdalom sem törülhet ki emlékezetünkből. Emberileg itélve, hiányuk elhomályositja az egész életet: emlékök elégséges, hogy megédesitse a legsanyarubb szenvedéseket is. Igy részelteti Isten többször teremtményét a harmatos reggel kedvezményeiben, hogy később a nap heve- s terheinek annál inkább ellentállani birjon."

Lajos és Erzsébet a fönebb adott leirás szerint, a legbájosabb házassági pár vala, melly valaha láttatott a földön. Azonban korán sem a tisztán természeti vonzalom, vagy külső tökélyeik mulékony bámulása volt az, mire mint alapra fektették ők szivöknek szent frigyét: mélyebbre, — magának a léleknek szentélyébe, hova semmi emberi szem sem hat be, s csak a tünemények hirdetik a lételt, melly osztatlan szellemiségében birja Isten kegyelméből az erőt, az örökkévalóság szinvonalára helyezni, s mintegy lekötni a változót, a tünőt, a mulékonyt, — kell lebocsátkoznunk, ha e frigy valódi természetét ismerni akarjuk. Lelki tökélyeikért, és nem pusztán külső szépségökért, melly amazoknak különben egészen méltó tetézése vala, szerették ők egymást. „Kedvesebb ő nekem ajtatossága- s erényeinél fogva a föld minden kincsei- s országainál," mondá Lajos, midőn hozzá való rendithetlen ragaszkodását hü lovagja előtt indokolná. S viszont mi egyéb okból származtassuk ama lehető legélénkebb szeretetet, melly egy hölgy szivében valaha helyet foglalt, azon Erzsébetben, ki a világ pompáit, örömeit olly semmibe sem vette, s később, midőn élte virágjában özvegygyé lőn, a leghatalmasabb német császár, neki ajánlott kezét minden sürgetésekkel daczolva elutasitotta? Ah! a szépség, melly egykor igézett, már nem igéz többé, midőn egyszer por- s hamuvá változott; s kit csupán, vagy csak főleg is ez bájolt volna meg, az jövőben is megtartandá érzéki fogékonyságát iránta.

S az illy alapon, tudnillik kölcsönös lelki erényekből, s ezeknek egymásban minden egyebek fölötti becsüléséből fakadott szeretet, elvonva még a fényes külső helyzet-, ifjuság- és testi bájaktól is, kétségen kivül egészen hivatva volt, a Lajos és Erzsébet közti házassági frigyet ollyatén benső, istenes, és egymásba olvadott, mert együttérzés, egyetgondolás, közös hit és szeretettárgyak által mintegy szivet és lelket cserélt (szennytelen tisztaságában nem levén palástolásra, rejtegetésre ok), egészen közlékeny, s e mellett az erényhez hasonlólag örök becsü, kedves és változhatlanul boldogitó egyesüléssé varázsolni, melly igazán ábrázolta a Krisztus és egyháza közti ama fensőbb rendüt és titokteljeset: s ennélfogva a házassági frigyek történetében méltán mintapéldányul állittathatik föl. Lajos és Erzsébet összeadatásuk után is folytatólagosan „testvérek-"nek nevezék egymást, mintegy gyermekségi együttnevelkedésök emlékének megörökitéseül, s még inkább, egész életöknek azonegy érzelembei felolvadása- és összeforrásának kijelentésére. Az együttlét boldogsága annyira életszükségökké vált, egymáshozi vonzalmuk, s benső lelki egyesülésök olly hathatós volt, hogy az elválást habár csak fölötte rövid időre is, alig birták elviselni. Ez okból valahányszor a fejedelem kirándulásokat tett, történt legyen az akár hivatási kötelemből, akár pedig mulatság végett, kedves Erzsébetét mindig magával vitte: s ez nem gondolva a távolságokkal, nem a kényelmetlen és gyakran veszélyes ösvényekeni hosszas lovaglással, nem végre az esővel, hideggel, meleggel, áradásokkal, és más az illy kirándulásokkal együttjáró nélkülözésekkel, örömest szegődött hozzá; boldogságának tartván, kiséretében lehetni. Ha közben-közben megtörtént, hogy Lajosnak nagyobb utat tenni, vagy épen államainak határain túlmennie kellett, melly alkalmat kisérete többször felhasznált, hogy hüségét kisértetbe hozza, Erzsébet gyászoló özvegyként öltözködött, és igy maradt távollétének egész ideje alatt. Mihelyt azonban hirül vivék neki, hogy fejedelmi férje már utban van visszafelé, s közeledik ősei palotájához, azonnal nagy gonddal önékesitéséhez látott: miszerint rangjához illő egész fényben jelenhessék meg elfogadására. „Ne véljétek," mondá többször illy alkalommal udvari hölgyeinek, „ne véljétek, mintha én puszta testi tetszelgés-, vagy merő hiuságból ékesiteném igy magamat; ezt, Isten a bizonyságom, csupán keresztényi szeretetből teszem, hogy testvéremtől a velem való elégedetlenség és talán bün alkalmát eltávoztassam, ha neki valami nem tetszenék bennem; miszerint ő csak engem szeressen az Urban, és Isten, ki egyességünket megszentelte a földön, nekünk az égben is örök egyességet adjon." — Midőn éjjeli nyugalomra bocsátkoztak, s Lajos kifárasztva az országlási gondok és foglalkozások által, álomra hunyta szemeit: Erzsébet csendben fölemelkedék nyoszolyájából, férje mellett térdre bocsátkozék, és e helyzetben virasztá át az éjt, imában, érzelem- és elmélkedésben. Ha megtörtént, hogy illyenkor Lajos fölébredt: „Kedves hugom! szólitá meg őt gyöngédeden, végy erőt érzéseiden, s nyugodjál le;" s azután kezét megragadván, el nem ereszté, mig csak el nem szenderüle. Többször megtörtént azonban, hogy az álom rajta előbb győzedelmeskedék, semmint Erzsébeten, mikor aztán ez a szeretett kezet kebléhez szoritá, s a szive felolvadásában szemeiből csepegő könyekkel öntözte. Megjegyzik

életirói azt is, hogy daczára nagy fiatalságának, s férje irányábani szinte gyermekded szeretetének, Erzsébet nem feledé soha, hogy ő Isten akarata szerint ura, mint Krisztus ura az ő egyházának: és igy alávetésben kell irányában maradnia, mint alávetésben van az egyház, irányában isteni fejének. Ő tehát lángoló szeretettel nagy tiszteletet párositott; gondosan figyelt minden legkisebb jelre, szóra, mozzanatra, hogy Lajos akaratát kilesse, és azt engedelmesen teljesitse. Fölötte vigyázott magára, nehogy őt valamelly, magában bármi jelentéktelen szóval, vagy cselekedettel megsértse, vagy csak nyugtalanitsa is. Mindamellett e hódolat nem a szolgaság, hanem mint Krisztusé, egészen a béke és szeretet járma volt; mert Lajos is részéről nem csak teljes szabadságot engedett áhitati s jótékonysági gyakorlatainak, mellyek egyedül érdekelték Isten és emberek iránti szeretettől egészen áthatott lelkét: hanem még ösztönözte s bátoritotta is rá; s csak midőn buzgósága őt tulragadni látszott, intézett hozzá mérséklő szavakat, mellyeket mindig a szeretet és okosság sugalt.

Többiben a szeretet gyengéd nyilvánulásaihoz, mellyeket egymás irányában tanusitottak, kölcsönös buzditásokat vegyitettek, az erkölcsi tökély utján együtt haladni; hogy igy e szent vetélkedés által egymás szeretetére mindig méltók maradjanak: és viszont a szeretet, melly sziveiket egyesité, forrásává s élesztőjévé váljék a Legfőbb iránti szeretet boldogsága- s örömeinek. „Ekként, irja Montalembert, szent egyesség által összefüzve, tiszták és alázatosak Isten előtt, teli jó akarattal és szeretettel az emberek irányában, szeretve egymást azon szeretettel, melly mindkettőjök lelkét Istenhez még inkább ragadta, Lajos és Erzsébet, házassági éltökben az ég- és földnek egyikét nyujtották a legédesebb és épületesebb látványoknak; valósitva a bájoló rajzot, mellyel a kath. világ legnagyobb költője egy mennyei házasságot festett:

„La lor concordia, e i lor lieti sembianti,
Amore, e maraviglia, e dolce sguardo
Faccano esser cagion de' pensier santi."

(Dante, Parad. c. XI.)

V. Sz. Erzsébet az isteni-szolgálatban.

Megjegyeztük már, miszerint Erzsébet szivét az Isten, férj, és emberek közt akkép tudta megosztani, hogy a szeretet mind e három elágazásában mégis a tökély legmagasabb fokáig érne. E tény, habár az életben ritka, lélektanilag egészen következetes: mert hiszen a valódi szeretet mindig minden irányban boldogitó természetünek ismertetett; és minden erények olly összeköttetésben állnak, mikép lehetetlen az egyikben igazán és valódilag sokra menni, a nélkül, hogy vele s általa a többiek is a tökély ugyanazon szinvonalára emelkedjenek föl.

Az Isten mindenek fölötti szeretete, alapja s élete minden más szeretetnek, kutfeje s forrása a sziv és lélek állandó érzékenysége- s fogékonyságának; melly nélkül lehetnek ugyan némi ösztönszerü, s ehhez képest hosszabb-rövidebb ideig tartó könyör-, részvét- és rokonszenvi gerjedelmeink: hiszen minden, még a legvilágiasabb lélekben is marad mindig valami isteni; de állandó s öntudatosan rendezett, vagy épen önfeláldozó szeretet-érzéseink soha sem: miután Isten nélkül ezekhez mind az alap, mind az indok, mind pedig az éltető, erősitő, vigasztaló, és bátoritó kegyelem hiányzik.

Milly ajtatos, milly istenfélő vala Erzsébetünk gyermekkorában, azt már fönebb láttuk. Ez erények, a mint a korban növekedett, mindinkább nagyobb tökélylyel és áthatóbb bensőséggel fejlődtek ki benne: elannyira, hogy már ifjusága első virágzó éveiben, daczára a világ hiuságaival és pompáival sokfélekép érintkező helyzetének, az Istenbeni lelki megnyugvás és rendithetlen béke azon fokára emelkednék föl, mellyen méltán az égiek és legnagyobb szentek irigységét, ha ez lehetséges volna, keltheté vala föl. Hogy ide juthasson, hogy a tökély eme pontjáig fölvergődhessék: Istentől magához teremtett lelkének egyéb támaszra sem vala szüksége, mint hogy hiven teljesitse a gyakorlatokat, mellyeket az egyház parancsol és ajánl. Ide tartoznak: az ima, elmélkedés, isteni-tisztelet, épületes olvasmányok, a szentségekhezi gyakori járulás, a test sanyargatása, a rossz alkalmak kerülése, gondolataink, érzéseink és vágyaink fölötti, egészen a legcsekélyebb mozzanatokra kiterjesztett éber és folytonos őrködés, és végre a keresztény könyörület s kegyelet müveinek ernyedetlen gyakorlata. Milly mértékben teljesité mindezt Erzsébetünk, azt a számtalan közül kiszemelt következő néhány példa érzékenyen fogja tanusitni.

Nem emlitem az ajtatossági napi-rendet, nem a vasár- és ünnepnapi rendes templomi foglalkozást, nem a szentségekbeni gyakori áhitatos és épületes részesülést, nem az egyház, különösen bőjti fegyelmének példás megtartását, mikben Erzsébetünk számtalan más kegyes lelkekkel találkozott, és találkozik maig: itt csak azon rendkivüli vonásokról lehet szó, mellyek a nagy szentet egész fényében mutatják, s

többször maga a jutalmazó ég által is csudálatosan megdicsőittettek.

A szent mise alatt külső megalázódás által igyekezett, a mint csak tőle telt, bebizonyitani hódolatát az isteni áldozat iránt, melly naponkint vérontás nélkül ismételtetik oltárainkon az egész világon. Illyenkor e hódolat kitüntetéseül le szokta volt tenni fejéről fejedelmi koronáját s egyéb ékszereit; mivel, mint mondá, nem illenék ezekkel fején megjelenni annak szine előtt, ki Isten létére tövis-koronát viselni nem vonakodott, hogy minket üdvözitsen. Bizonyos napon történt, hogy a mint igy ékességeit letevén, a kánon alatt összekulcsolt kezekkel, fátyolát, hogy a szent ostyát szabad szemtekintettel kisérhesse, elmozditva, imádkoznék, épen a consecratio perczeiben mennyei világosság vette őt körül, és feje fölött maradt egészen a communioig. A miséző pap, ki e rendkivüli fényt észrevette, hálát mondott Istennek, ki külső, látható s csudálatos fény által tüntette ki ama belső világosságot, melly e szent szivben lakozék.

Isten iránti gyöngéd szeretetét, s legmélyebb hódolatát leginkább azon magasztos sz. napokon szokta kitüntetni, mellyeken az egyház a megváltás titkait ünnepli. A magyar király e dicső leánya már Nagy-csütörtökön koldus-ruhába öltözködék, és más nap, vagyis Nagy-pénteken, miután az egész éjt ébren, ima- és szemlélődésben töltötte, meztelen lábbal indult ki palotájából, a köznéppel a szent koporsókat látogatni, s ott a szegények közt földre borulva, könyárba lábadt szemekkel Megváltó Istenének hálaadóját leróni. Mi mély, mi egész lényét át- meg átható érzete volt a megváltás nagy irgalmának és jótéteményének az, mi őt ennyi önmegalázásra, a hálának, viszonszeretet-, elismerés-, részvét- és köszönetnek az egész világ előtt illy érzékeny, az előkelők minden hiuságaival daczoló módoni kifejezésére ragadta! Keresztjáró napokon is, mellyek alatt az akkori időben nagy mulatságokat tartani, s épen ezért rendkivüli fényüzést volt szokás főleg a ruházatban kifejteni, durva szőrruhába öltözötten vett részt a szent menetekben, és predikáczió alatt mindig a koldusok közt foglalt helyet.

Mennyire vigyázott magára, nehogy bármilly, ámbátor magában a legtörvényesebb érzelem, vagy öröm fölülemelkedhessék szivében, ha csak pillanatra is, Isten iránti szeretetének mértékén, mutatja a következő eset. Egy napon, midőn bizonyos szertartás folytán mindketten, Lajos és Erzsébet, számos kisérettől körülvéve jelen lennének az eisenachi Sz.-György-templomban az isteni-tiszteleten, Erzsébet megfeledkezvén a szent mise-áldozatról, szemeit Lajoson legelteté, hosszabb ideig gyönyörködve s csudálva a szépséget és szeretetre méltóságot, melly annak egész lényét mindenek előtt olly kedvessé tette. A csengetyü hangja által mélázásából fölriasztva épen a pillanatban, midőn a pap a szent ostyát imádásul fölemelte, rémülésére a pap kezei közt lelkének jegyesét, a fölfeszitett Krisztust látta sebeivel, mellyekből a vér csepegett; s azonnal belátva hibáját, arczával a földre borult, és azt könyeinek szünni nem akaró árjával öntözte. Mise végével a fejedelem, ki kétségkivül megszokta volt már, őt ajtatos elmélkedéseibe merülten visszamaradni látni, egész kiséretével eltávozott, s csak midőn az ebéd ideje elérkezett, s a herczegnő még sem tért vissza, indult el személyesen fölkeresésére a templomba; hol őt még mindig a fönemlitett helyzetben találva: „Kedves hugom! ugy mond, miért nem jösz az asztalhoz, és miért várakoztatsz olly sokáig magadra?“ Mire Erzsébet fölemelve fejét, szótalan függeszté rá tekintetét; Lajos pedig látván egészen a vérig kisirt szemeit, meghatva nagy elérzékenyülése által, szomoru hangon kérdé tőle: „Miért sirtál olly sokat, és olly keservesen?“ S mellé térdelve, miután szomoruságának okát meghallotta, fölemelkedék, és vigasztaló hangon mondá neki: „Kedves Erzsébetem! légy bizodalommal Isten iránt; én segitségedre leszek a vezeklésben, s hogy még jobbá lehess, mint vagy.“

Erzsébetünk Istenbeni élő hitét tanusitja azon páratlan gyöngéd lelkismeretesség is, mellyel minden gondolatit, érzéseit, cselekedeteit fegyelmezte, szeme előtt tarván, hogy az Isten mindenütt jelen van, s nincs semmi, egészen a legelrejtettebb szivgerjedelmekig, mit szemei előtt eltitkolni lehetne. S valóban bensőnk istenes elrendezése és vezénylete az első föltétel, mellyet az erény utjára kötelezettnek be kell töltenie. Hiszen a gondolatok, érzések, vágyak sugalják a tettet; s a rendetlen, tisztátalan bensejü ember, ha különben emberi, vagy érdek-tekintetekből életviszonyaiban a külső becsületességet megtartaná is, csak a külről bemeszelt sirhoz hasonlitana, melly a szemnek külről csinosnak tünik föl, de belseje rothadást és holt tetemeket rejt. A sz. gyónás intézete, melly bensőnknek minden iránybani, s egészen a legkisebb apróságokig kiterjesztett megvizsgálására, s ennek a gyóntató-atya előtti egész őszinteséggel kitárására kötelez, elvonva szentségi malasztjaitól is, csupán emberileg véve, első pillanatra rendkivüli segédeszköznek tünik föl, bensőnknek amaz istenes elrendezése s kalauzolása, vagyis más szóval beltisztaságunk és az önmagunk fölötti uralkodás alapkérdésénél. Erzsébet első gyóntató-atyjának elvesztése után

magától a pápától, IX. Gergelytől nyert illyet a szigoruságáról hires marburgi Konrádban, ki irányában Lajos megegyezésével, mennyire ez a férj jogai- s tekintélyével nem ellenkezék, engedelmességi fogadalmat tőn, s ezt élte utolsó pillanatáig hiven megtartá. Történt pedig, hogy a fejedelemség alattvalóira bizonyos adó vettetett ki, mellynek jövedelme a herczegi ház asztali költségeinek fedezésére szolgálna. Konrád, ki ez adó behozatalának ellene volt, kötelességeül tette Erzsébetnek, miszerint (hogy a netalán igazságtalan szerzemény bünös élvezetétől ment legyen,) csupán azon étkekkel táplálkozzék, mellyekről bizonyosan tudja, hogy férje tulajdon jószágaiból, nem pedig a kérdéses adójutalékból kerültek ki. Erzsébet e parancsot egész szigoruságggal töltötte be; habár gyakran megtörtént, hogy ebbeli tartózkodása folytán egészen éhen kelne föl a különben herczegileg bő s fényes asztaltól. Lajos, kinek ő soha semmit sem titkolt el, és igy e gyóntató-atyai tilalomról is tudomással birt, ezért nem csak nem neheztelt, de sőt neje lelkismeretességét kimélőleg, őt mindig maga figyelmezteté, hogy e, vagy amaz ételből ehetik, mert ez nem alattvalói munkájának, hanem saját javainak-terményeiből került ki. „Én, ugymond, magam is szivesen igy cselekedném, ha nem tartanék a megszólás és botránytól; reménylem azonban, hogy e bajon nem sokára változtathatok.“ Életirói közül többen megjegyzik, hogy egy alkalommal, midőn férjét a német birodalmi gyülésre elkisérte, nem talált egészebéd alatt semmit, mihez nyugodt lelkismerettel nyulhatott volna, egy darab fekete s olly kemény kenyérnél, hogy azt meleg vizbe kellett előbb áztatnia, miszerint ehetővé váljék. Erzsébet e sovány élelemmel nem csak megelégedett, hanem még az nap 16 mérföldet tőn hátra lóháton férje kiséretében.

Ennyi edzettségre testének gyermekkorától sanyargatása által tőn szert; egész éjeken át virrasztván, nehezebb és durvább kézi munkákkal foglalkozván, a szegényeket gyalog, sárban, vizben, hidegben, hóban fölkeresvén, száraz kenyér és viz mellett bőjtölvén, gyöngéd tagjait ciliciummal övezvén, sőt még szigorubb, az akkori időkben gyakorlatban volt eszközökkel is fegyelmezvén. Napjainkban, midőn ellenkezőleg a testre nagy, talán igen is nagy gond szokott fordittatni, e gyakorlatok tulságosak-, s talán érdem és eredmény nélkülieknek, sőt károsoknak is fognak tetszeni: mi azonban nem mulaszthatjuk el kötelességünkhez képest megjegyezni, hogy minden ember csak annyiban lehet önálló, s bir valamelly erkölcsi erővel, mennyiben a testi fájdalmakat és nélkülözéseket elviselni képes. Mert hiszen hogyan tehetni föl erkölcsi erőt, szilárd jellemet, elvekhezi rendithetlen ragaszkodást abban, a ki testét szereti és félti, s igy azonnal lelkileg meghajol, enged, visszavonul, mihelyt az fenyegettetik? Aligha csalódunk, midőn a napjainkbani lelki gyengeséget, melly gyalázatos szinlelésben, képmutatásban, hazugság-, és alávaló szolgaiságban találja hü kinyomatát, leginkább a test igényei tulságos szeretetének és kimélésének tulajdonitjuk. A ki testétől függ, az vele együtt szolgál. A test kellő mértékbeni fegyelmezése a lélek emancipatiója, a magán és nyilvános rend, szabadság, jog és igazság egyik nélkülözhetlen tényezője; s e mellett egyik igen hathatós segédeszköze a lélek minden tehetségei tiszta és szabályos müködésének: tehát éles látásnak, helyes itéletnek, gyengéd érzésnek, felhőtlen kedélynek, s fölülemelkedett akarati szabadságnak. ‚Erős testben (mit a fegyelem bizonyára nem akadályoztat, sőt kifejt,) erős lélek;‘ ez magában igaz lehet: de még inkább igaz, hogy ‚fegyelmetlen test, féktelen és jellemtelen lélek‘.

A kegyes lélek, melly magát a test emlitett sanyargatásainak olly szigorun, annyi kitartással alávetette, ezt a világ szemei előtt szorgosan elrejteni törekedett. Csak Isten, férje, gyónatyja, s néhány hölgye, kiket bizalmával megajándékozott, ismerték ebbeli eltökéléseit, és ezek foganatositásában önmagát nem kimélő gyakorlatait. Midőn egész éjeket imádság- és elmélkedésben átvirrasztott, midőn sanyaru bőjtölésben egész napokat eltöltött, midőn betegeinek ápolásában erejét szinte kimeriteni látszott: mindannyiszor vidám, örömteli arczczal s azon mosollyal ajkain, és kegyességgel szemeiben, mellyben lelkének minden szépsége némi angyalszerü kifejezéssel tükröződött, jelent meg netaláni vendégei körében; mondani szokván, hogy mindezt örömmel és vidám szivélyességgel illik teljesitenünk, s az ollyanok, kik bőjtölve s imádkozva, ehhez szomoru képet vágnak, az Istent megijeszteni akarni látszanak. Különösen az asztalnál vigyázott, nehogy a lelki-atya által megtiltott ételektőli tartózkodása valakinek feltünjék. Illyenkor, hogy a figyelmet szórakoztassa, különféle módokhoz folyamodott: majd a felszolgáló cselédeknek adván utasitásokat, majd vendégeinek egyike- s másikához fordulván, majd különös kegy jeléül nekik darabka-kenyeret szelvén, vagy poharaikat megtöltvén, s aztán őket egyenkint kinálgatván. Szivesen vett részt a világi mulatságokban és ünnepélyeken is, hol állása valami szerepet juttatott számára; ollykor a tánczot sem vetette meg, a nélkül, hogy áhitata ez által kárt vallott volna. Mert valamint, egyik életirója megjegyzése szerint, a rietii tó partjain emelkedő sziklák épen a hullámok csapkodása közben nevekednek: ugy Erzsébet áhitata is azon világi mulatságok kö-

zepette gyarapodott, mellyekben helyzeténél fogva részt kellett vennie.— Gondosan figyelt arra is, nehogy titkos sanyargatásai gátlólag hassanak foglalatosságainak rendes menetére, vagy épen sötét buskomolysággal boritsák be lelkét. Igy, illy szépen és öszhangzólag vegyülnek az ember ártatlan örömei a szentnek istenesen komoly foglalkozásaiba; miszerint feltünővé legyen, hogy valamint öröm az Isten, ugy az ő mindenek fölötti szeretete sem kivánja azt, hogy meggyilkoljuk a szivet, hanem igenis, hogy a Benne való tiszta örvendezésre, mulatásra annál inkább képessé s fogékonnyá tegyük. Minden öröm csak akkor öröm, ha tiszta és istenes; minden egyéb csak a szív őrültsége, és lélek-gyötrelem.

VI. Sz. Erzsébet a szenvedő emberiség szolgálatában.

Isten szeretete nem lehet önmagában elzárt, elszigetelt, terméketlen: Istentől az szükségkép kiárad a teremtményekre is. Hasonlólag a fellobogó lánghoz közvetlenül Feléje repül, s visszaszállván Ő érte, s Ő benne átkarolja az egész világot. A legfőbb jót akarja: ez az ő tárgya. Eme legfőbb jó azonban magát a teremtményekben is kinyilatkoztatja. Azért az Istent igazán szerető, őt teremtményeiben is szereti: s pedig azon mértékben, a mellyben ők természeti képességöknél fogva hirdetik és kifejezik az Isten szépségét, jóságát és más tökéletességeit. Az ember a szeretet által Istennel egyesül; és Isten szereti mindazt, a mit alkota: tehát szeretve Istent, szeretjük és szeretnünk kell teremtményeit is, kiváltképen pedig az embert, Istennek eme képét és hasonlatosságát; kit maga a Teremtő olly sokra becsült, hogy megváltásaért nem tartaná méltósága alattinak az égből leszállni, emberré lenni, s fölfeszittetni. S valóban Erzsébetünknek, ki Istent olly világosan szerette mindenek fölött, hogy a hőn szeretett férjben való pillanatnyi gyönyörködést is a helyen, hol csak Istenre kellett volna gondolnia, azonnal keservesen megsiratná, egész élete csak bizonyitvány emez állitásunk igazságának kétségtelen fénybei helyezésére. Láttuk, mint kezdte ő már gyermekkorában gyüjtögetni a tulbővelkedő szeretet azon érdemeit, mellyek a szentek dicsőségét és boldogságát, az itt alant viaskodó egyháznak pedig az ő, a hivek lelki javára szolgáló kegyelmi kincstárát képezik. Későbbi korában e téreni tevékenységi buzgósága az önfeláldozás azon magasságaig emelkedett, mellyen néhány kiváltságos szent lelkeknek sikerülhetett ugyan őt megközeliteni, de fölül is mulni, szinte lehetlennek látszik.

A kornak, mellyben Erzsébet élt, megkülönböztető jelleme volt ugyan, hogy nagylelkünek mutatkozott a szegények és ügyefogyottak irányában: mi kiváltkép a fejedelmek és uralkodók dicsőséges előjoga volt. Erzsébetben azonban e nagylelküség legkevesbbé volt eredménye magasabb születésének, vagy pedig azon tisztán érzéki vágynak, hogy jótékonyságunk hire által az emberek dicséretét kiérdemeljük; ez nála ellenkezőleg, a magával hozott természeti hajlamon kivül, mellynél fogva soha sem találkozhatott szegénynyel, a nélkül, hogy bensejében a könyör érzete meg nem mozdult volna, egészen a tiszta szeretet, és ugy szólván, isteni sugallat kifolyása volt. Férje részéről teljes szabadsággal birván mindazokban, mik az Isten dicsőségét és felebarátjai javát tárgyazták, akadály nélkül engedheté magát által szive angyali vonzalmának, hogy Krisztus szenvedő tagjait vigasztalja. A szegények voltak tehát azok, kikre áldozta ő mindazon fölösleget, mellyet a legszigorubb takarékosság mellett állása és neme szükségein tul magától megvonhatott, valamint ama jelentékeny jövedelmeket, mellyek e végre férje jóságából állottak rendelkezésére. E tekintetbeni áldozatkészsége olly minden habozást kizáró, és szinte elragadó gyorsaságu vala, miszerint miután mindent elosztogatott, még öltözékeitől is megfosztaná magát; hogy nem lévén már mit adnia, e, vagy ama szegényen mégis segithessen.

Mindamellett nem egyedül ajándékokkal, sem nem egyedül pénzosztogatással, mi azokra nézve, a kik bővelkednek, ugy sem valami különös nehézségü dolog, vélt ő elegettehetni azon kötelmeknek, mellyeket neki a szeretet a szegények irányában sugalt: a személyes buzgóságot és közvetlen kitartó s gyöngédeden béketürő gondoskodást tartotta ő a legfőbb kelléknek, melly az alamizsnát Isten és emberek előtt kiváltképen érdemessé teszi. S e személyes áldozatot ő mindannyiszor örömmel és bizonyos nemével ama szent alázatosságnak végzé, melly számára a „k e d v e s“ (liebe) melléknevet a nép szájában csak ugy, mint minden iratokban megörökitette. Midőn a betegek és szegények hozzá alamizsnáért folyamodtak, ő nem érte be vele, őket megajándékozni; hanem körülményeik- és lakásukról is tudakozódék: miszerint tudhassa, hogy személyesen hol keresse őket. És valóban sem a távolság, sem az utnak nehézségei nem tarthatták vissza illyenkor a fejedelmi nőt; ki igen jól tudta, hogy a szeretet és könyör érzetének föléb-

resztése- és szilárditására mi sem alkalmasabb a nyomorrali személyes megismerkedésnél, s a vele járó nélkülözések és szenvedések, ugy szólván, meglábolásánál. Ő tehát leereszkedett a város legtávolabb fekvő, s a büzhödt lég és tisztátalanság folytán legundoritóbb gunyhóiba s börtöneibe: hova azon egyszerüséggel és szivélyességgel tért be, melly már magában is a legboldogitóbb vigasztalás vala; s elosztogatván szomoru lakói közt a mutatkozó szükség szerint magával hozott dolgokat, miután velök barátságosan társalgott, őket édesded szavakkal biztatta s további pártfogásáról biztositotta, tova indult, hogy szeretet-utját másoknál folytassa. Ha a családot adósságokkal terhelten fizetési tehetetlenségben találta, a tartozások lerovását magára vállalta. A foglyokért, mikor ez csak megengedtetett, váltságdijt fizetett. A betegágyban fekvő szegény asszonyokat fölkereste, mellé helyezkedett mocskos nyoszolyájoknak, a világra jött kisdedet egy anya szeretetével karjaira vevé, maga által készitett pólyákkal betakargatá, s igen gyakran keresztségre vivé: miszerint e lelki anyaságban annál több indokot találjon az ő további szeretetökre s ápolásukra. Ha szegényei közül valamellyik meghalt, soha sem mulasztotta el őt halottágyán meglátogatni, holttesténél virrasztani, ezt saját kezeivel gyakran önágynemüinek darabjaival betakarni, s azután temetés alkalmával az örök nyugvóhelyre kisérni. Igy láttatott ő, a tartomány fejedelmi asszonya, a szegényekkel egész alázatossággal lépdelni a koporsó után, melly alattvalói legutolsóbbikának tetemeit rejté! Jótevői látogatásaiból megtérve, felmaradt idejét nem a gazdagoknak és előkelőknek megszokott élvei közt tölté, hanem a szent-irás erőslelkü hölgyéhez hasonlólag, fárasztó, de hasznos munkában. Ő udvari hölgyeivel maga fonta a gyapjut, mellynek szálaiból aztán ruhákat készitett szegényei s azon kolduló szerzetesek számára, kik az ő idejében jöttek Némethonba megtelepedni. A részvétet fölébreszteni ohajtólag, asztalára többször csak sótalan, és csupán vizben, minden egyéb járadék nélkül főtt főzeléket tétetett föl; miszerint ő és övéi saját tapasztalásukból ismerjék az élelmet, mellyel a szegények táplálkoznak, s könyörre gyuladjanak irányukban. Ha tudomására jött, miszerint a szegényebb lakosságon valamelly erőszak, vagy igazságtalanság követtetett el, félretéve minden tekintetet, azonnal férjéhez sietett, az elégtételt szorgalmazandó: olly vonás, melly Nagy-Lajosunk leányát Hedwiget, Lengyelország királynéját juttatja eszünkbe, mint a kitől maradtak számunkra föl a legkegyeletesb szavak, mellyek valaha az illy elégtételek alkalmával egy fejedelmi hölgy ajkairól hangzottak: „Visszaadtátok, ugy mond, nekik marháikat; de ki az, a ki megtéríti könyeiket?“

Erzsébet ápoltjai számára nem csak pénzt és ruhát szeretett vinni, hanem eleségnemüeket is, még pedig saját kötényében. Egy alkalommal, midőn igy kenyérrel, hussal, tojásokkal stb. megterhelten lefelé sétálna a várból a mellék és sziklába vágott ösvényen, egyszerre Lajossal, ki épen a vadászatból tért meg, találkozék. Ez látván, mint görnyed a teher alatt, tudni akarta, mit visz, és akarata ellenére felnyitá kötényét, mellyet ő kebeléhez szoritva tartott. S ime, ott eleségszerek helyett a legszebb fehér és piros rózsákat találta: annál nagyobb csudálkozására, mivel a virágok ideje már rég elmult volt. Lajos a látványon elbámulva, vigasztalni s czirogatni kezdé az erőszakos felnyitás miatt megszomorodott nejét, midőn szemeit fölvetvén, kereszt-alaku fényábrát pillanta meg, melly neje fölött lebegett. Egyet a rózsák közül örök emlékül magához vett: a helyen pedig, a hol ez történt, egy fa oldalánál kereszttel ékesitett kőoszlopot emeltetett; miszerint e csudálatos esemény emlékét megszentelje, s a jövő kor számára megörökitse.

Ez időtájban nyugoton is elterjedt a különben keleti eredetü bélpoklosság, egyike azon legiszonyatosabb betegségeknek, melly ellen az emberi tudomány hasztalanul küzdött, s mellyben az illető sujtott, gyakran évek hosszu során keresztül, élve rohad el, csontjai fölemésztetnek és kihullanak; s mivel a fekély ragadós, előáll a társadalomra nézve a szomoru kénytelenség, az illyet minden emberi társaságtól elkülöniteni. E szerencsétlenek, kiket mindenki került, — s kiknek évenkint csak egyszer, Husvét ünnepén volt szabad három napra elhagyni a városon kivüli szalma-viskóikat, hogy a feltámadás örömeiben a hivekkel együtt részesülhessenek, — Erzsébetünk gondjainak és gyengéd figyelmének legkiválóbb tárgyai voltak. Ő felkeresé, vigasztalá, megmosta és ruházta őket. „Ti nektek, ugy mond, jó lélekkel kell e martyromságot viselnetek; nem szabad azért sem szomorkodnotok, sem haragudnotok. Tudjátok meg ugyanis, hogy ha ti békében türenditek e poklot, mellyel Isten itt e földön meglátogatott, meg fogtok menekülni a másik pokoltól: és ez nagy jótétemény!“ Erzsébetnek e ragályos emberekkeli társalgása természetes iszonyt költött minden körüllévőkben, leginkább pedig az öreg fejedelem-asszonyban, Sophiában: mint kik tartottak tőle, hogy e nyavalya róla még az egész házra is elterjedhet. S mi történik? Egy napon, midőn Lajos távol vala Naumburgban, s Erzsébetünk betegjeivel annál buzgóbban foglalkoznék, ezek közt szeme elé kerül egy bélpoklos, kinek

tekintete az elviselhetlenségig iszonyu volt. Erzsébet ezt választá ápolása tárgyául; s miután a kastélyba fölvezeté, és szorgalmatosan megmosta, ön és férje közös ágyába fektette. Lajos épen e pillanatban érkezék meg; és Sophia nagy megindulással rohan elejbe: „Kedves fiam! ugy mond, jöjj; igen is szép dolgot mutatok neked Erzsébeted részéről . . . Majd innen láthatod, kit szeret ő náladnál is jobban.“ S erre a bámulót hálószobájába vezeté, mondván: „Ime nőd, ki bélpoklosokat fektet ágyadba, miszerint a fekély rád is ragadjon!“ Lajos nem minden megindulás nélkül rántja félre a takarót: de e pillanatban, egyik életirója szép kifejezése szerint, Isten megnyitotta lelki szemeit; s bélpoklos helyett magát a fölfeszitett Jézust látta ágyában fekünni. E látványon mintegy megkövülve állott, a hasonlólag bámulatában megdermedt anyjával, s elérzékenyültében egy szót sem volt képes kiejteni; mignem felindulása szünedezvén, az őt, hogy haragját csillapitaná, félénken követett Erzsébethez fordula, mondván: „Kedves hugom! kérlek, oszd meg csak minél gyakrabban ágyamat az illy vendégekkel; én mindig köszönettel fogok neked tartozni érette. Jövőben ne hagyd magad erényeid gyakorlatában bárki által is feltartóztatni.“ S erre térdre bocsátkozék, a következő imát intézve Istenhez: „Uram! légy irgalmas nekem, szegény bünösnek; én nem vagyok méltó mind e csudadolgokat látni, mikép azt nagyon is elismerem: oh! segits engem, hogy szived és akaratod szerinti emberré válhassak.“

Erzsébet e nagy megindulást felhasználni sietett egy engedély kieszközlésére, hogy a vári szikla egyik oldalán, melly Wartburg vára fölött uralkodik, ispotályt emeltethessen. Az épület elkészülvén, a szent hölgy azonnal 28 olly beteget és szegényt helyezett el benne, kik már gyengébbek voltak, hogy sem az alamizsnát elveendők, a várba felmászhattak volna. S ezóta nem mult el nap, hogy a szenvedők e lakában meg ne fordult, s ott az ügyefogyottaknak ételt és italt saját kezeivel ne szolgáltatott volna. E szerint a két utóbbi eseménynek (a rózsákkal és bélpoklossal) hitelességéről két olly egyidős tanu kezeskedik, kiknek az itészek és régiségbuvárok mindig kétségtelen bizonyitó erőt szoktak tulajdonitani, valahányszor profán természetü történeti tény az, mellyre vonatkoznak. Értjük az emlitett két esemény megörökitésére állitott két épitészeti emléket, tudnillik az oszlopot és ispotályt. Ez ispotály helyén Erzsébetünk halála után, hiányában a kegyes ápoló kéznek, egy sz.-ferenczrendi kolostor emelkedett.

Az 1226-ban uralkodott nagy éhség idején, midőn Lajos az akkoriban Olaszországban táborozó II. Fridrik császár kiséretében volna, a fönérintett ispotályon kivül Erzsébet még más kettőt hozott létre a vár alatti városban, Eisenachban: mellyek egyike, a Szentlélekhez, szegény asszonyok, másika pedig, sz. Annához, általán betegek elfogadására szolgált; s mindkét intézetet, hasonlólag az elsőhez, naponkint meglátogatni, ott a betegeket egyenkint kikérdezni, nekik étellel és itallal szolgálni, ágyaikat megvetni, izzadságaikat letörölni, s azután édesded szavak egész árjával megvigasztalni el nem mulasztotta. A büzhödt lég minden kiséröit irtózat- és undorral tölté be: ő egymaga, daczára a rossz levegő elleni természetes ellenszenvének, változatlan, és mindig vidám, s mosolygó, derült arczu maradt.

Később egyikében ez ispotályoknak még különös menedékhelyet szervezett a beteges, elhagyatott és árva gyermekek számára; kiket annyi szeretettel, és benső gyöngédséggel ápolt, hogy ezek őt rendesen csak „mamá“-joknak neveznék: s hogy egy iró kifejezésével éljek, valamint a kis madárkák anyjok szárnyaiba, ugy e kisdedek is az ő ruháiba csimpeszkednének; elejbe menvén, és tömegesen kiáltván: ‚A mama, a mama!‘

A fönérintett éhség idején, miután mindent kimeritett, a gabona- s eleségtárakat mind kiüritette, végre ékszereit, drága ruháit, ékköveit, gyöngyeit és egyéb ritkaságait adta el; hogy árukon az éhezőknek táplálékot szerezhessen. Ámbár pedig temérdek volt mindaz, mit ekkép a szegényekre forditott (mert hisz ezek száma is teméntelen volt, és lesz is mindig), mindamellett bőkezüsége oktalan pazarlásnak teljességgel nem mondható: miután adakozásaiban mindig nagy ildomosságot tanusitott; szabályul tartván, egy részről a szegényeket fölsegités által munkaképesekké tenni, s erre nekik tért és alkalmat nyujtani, más részről pedig a jótékonyságot csak ott gyakorolni, hol az mint valódi szükség, tehát mindazokra nézve, kik rajta segiteni képesek, kötelesség gyanánt mutatkozik.

A mivel ki foglalkozik, az iránt rendesen hajlamot és előszeretetet sziv be. Betegápoló apáczáinknak földi mennyországuk épen a foglalkozásban áll, melly őket éjjel és nappal az emberi nyomor ágyához leköti. Erzsébetünk, ki olly igen szerette a szegényeket, uralkodói széken ülve, a szegénység után vágyakozott. „Milly boldogok volnánk mi, szólt közben-közben Lajoshoz, ha nekünk sem volna egyebünk néhány szántóföldnél, s körül-belül kétszáz juhnál. Akkor te a földet mivelnéd, én pedig a juhokat nyirnám!“ Mire Lajos: „Ah kedves hugom! ugy mond, ha ennyi földünk és ennyi juhunk volna, aligha fognánk szegényeknek látszani; s találkoznának számosan, kik

minket még mindig gazdagoknak tartanának!“ — A szegénységhezi eme vonzalmát kitüntette az által is, hogy letéve fejedelmi ruházatát, a legalsóbb osztályu szegények módjára, szürke köpenybe, viselt fejkötővel, szeretett öltözködni: „Igy fogok én járni, mondá némi előérzetével a jövőnek, mihelyt szegénynyé leendek.“

Sz. Erzsébet nagy szeretetének és ebből folyó jótékonyságának hire tulszárnyalta Németország határait. Assisi sz. Ferencz, ki ez időtájban a harmadik rend szabályait hirdette ki, levevé IX. Gergely pápa tanácsára vállairól ócska, szegényes köpenyét, mellyet rendesen viselt; és azt a szentnek küldötte ajándékul egy levél kiséretében, mellyben örömét fejezte ki ugy az isteni malaszt fölött, mellyel Isten Erzsébetet elhalmozá, valamint a készségre nézve, mellyel ő azt felhasználni törekedett. Erzsébet benső kegyeletes örömmel, szent ereklye gyanánt fogadá az ajándokot; és a köpenyt mindannyiszor, valahányszor valamelly különös kegyelemért borult oltár elé, vállaira vette: halálakor pedig egyik barátnéjának ajándékozá; kitől ismeretlen módon végtére a weissenfelsi németrendi lovagok birtokába ment át.

A hir sokat tudott beszélni az ég ama kegyességéről, mellyel Erzsébetet jótékonyságában részint segiteni, részint esetleges zavarodásaiból egészen rendkivüli módon kiragadni sietett. Majd arról beszéltek, hogy a gabonatárak, mellyeket nappal kiüritett, éjenkint észrevehetőleg ujra megteltek; majd hogy ünnepélyek alkalmával fejedelmi koronája, vagy egyik köntöse hiányzott, mellyet épen valamelly szemközt jött szegénynek ajándékozott: és ismételve, ismeretlen uton, véletlenül, mintegy angyalok által visszaváltatva, ruhatárában találtatott meg; majd hogy főurak érkeztek Magyarországból épen olly időben, midőn drága ruháit mind elajándékozván, fejedelmi méltóságához illően Lajos nagy zavarodására köztök meg sem jelenhetett: s ime a szegényesen öltözött herczegasszony a legdrágább kelmék és legritkább ékkövek fényében láttatik ragyogni; ugy, hogy a követség kifejezése szerint, hozzáfogható fényben még a francziák királynéja sem láttaték soha megjelenni.

Azok kedvéért, kik a tetteknek nem annyira belérdemét, mint inkább hasznosságát szeretik számitgatni, megjegyezzük, hogy a sz. Erzsébet által gyakorolt rendkivüli jótékonyság az akkori társadalom valóságos villámháritója volt; egy részről lefegyverezvén a gyülölséget, melly már ez időtájban is megmozdult volt, később pedig, három századdal utána, midőn a példája által meggyujtott buzgóság már egészen lelohadni látszott, olly irtóztató népzendülési viharokban tört ki; más részről pedig emelte az urak szemeiben ama föld- és sárhoz tapadt szegény emberek becsét, kiknek sorsához egy ifju, bájos, hatalmas fejedelmi hölgy illy közel lebocsátkozni, sőt azt velök megosztani nem csak nem tartá méltósága alatti dolognak, hanem benne még érdemet, dicsőséget és istenes boldogságot is helyezett, és talált. Bebizonyult tehát Erzsébetünkben is, hogy a jótékonyság mindig kölcsönös szerencséje mind annak, a ki szükségeli, mind pedig és még inkább annak, a ki azt gyakorolni van hivatva.

VII. Lajos a keresztes-hadakkal utra kel.

Erzsébet 1223-ban, tehát 16 éves korában első izben lőn anyává. A lebetegedés ideje közelgetvén, a Wartburgtól néhány mérföldnyire fekvő kreuzburgi kastélyba költözött át; hol is mart. 28-kán hozta világra első-szülött fiát, ki nagy-atyja emlékére, a sz. keresztségben Hermann nevet kapott. Egy évvel rá (1224-ben) egy leánygyermekkel betegedett le; ki nagyanyja iránti figyelemből, Sophiának kereszteltették. Ez fölnevekedvén, a brabanti herczeghez ment férjhez: s igy a hesseni, jelenleg is uralkodó ház törzsanyjává lőn. — Volt ezeken kivül még két más leánygyermeke, ismételve Sophia és Gertrud, kik mindketten a kolostori életre valának szánva, mint ezt később szabad elhatározásból választották is. Mint fogta föl Erzsébet anyai kötelmeit, eléggé kitünteti azon buzgósága, mellyel, miután beteg-ágyából fölábadt, csecsemőit karjaira vevé, s velök gyapot ruhába öltözve, mezitláb, hosszu, és durva, éles kövecsekkel rakott ösvényen ment az Eisenach falain kivül fekvő Sz.-Katalin-templomba; hol őket az oltár lábaihoz téve, térdre borult, és következő imával ajánlá fel Teremtőjének: „Én uram Jézusom! Neked ajánlom anyád Mária példájára, méhemnek ezen drága gyümölcsét. Ime én Uram Istenem! a gyermek; kit én neked egész szivemből adok vissza, ollykép, mint azt kegyelmedből nyerém. Neked, ki ura és szerető atyja vagy az anyának, és gyermeknek. Az egyetlen ima, mellyet e pillanatban Hozzád intézek, az egyedüli kegyelem, mellyért esedezem, az, hogy fogadd kegyelmesen ezen, könyeimmel öntözött gyermeket szolgáid és barátjaid közé, s add rá áldásodat!“

Időközben Lajos, Erzsébet társaságában meg-

fordult Magyarországban is, atyjok II. András király látogatására; hadat vezényelt Lengyelországba, megtorlásaul bizonyos méltatlanságoknak, mellyek egy várbirtokos által némelly kereskedő alattvalóin elkövettettek; ismételve fegyvert ragadott, hogy egyes apró zsarnokokat, kik majd egy kolostort, majd valamelly utazó alattvalóját rabolták ki, megfenyitsen; részt vett, mint már emlitettük, a császárral egyik olaszországi táborozásban: hol magát annyira kitünteté, miszerint a császár indittatva érezné magát, számára, azon esetre, hahogy testvérének Judithnak, az utolsó meisseni markgróf özvegyének utódjai kihalnának, a nevezett markgrófságot, valamint mindazon földrészeket, mellyeket a porosz- és lithvaniai tartományokban elfoglalhatand, biztositani. Ez utóbbi táborozásbóli visszatértekor történt, hogy házi hivatalnokai elejbe menének; bepanaszolva Erzsébet pazarlásait, és mint üritette ki végképen (ez volt épen az 1226-iki nagy éhség ideje) valamennyi magtárait. Mire Lajos: „Hogy van nőm? Ennyi mindaz, mit tudni ohajtok; a többi keveset érdekel.“ S kis szünet után: „Akarom, ugy mond, hogy Erzsébetem annyi alamizsnát tehessen, a mennyit jónak lát; ebben inkább segitségére legyetek, semmint vele ellenkezzetek. Hadd ajándékozzon el mindent, csak Eisenachot, Wartburgot és Naumburgot hagyja meg számomra: az alamizsna soha sem fog megrontani!“ S erre találkozván Erzsébettel, kitől első izben szakadt volt el hosszabb időre, magát karjaiba veté, s miután könyeivel, csókjaival elárasztá: „Kedves hugom! kérdé azon gyöngédséggel, mellybe a sziv egész érzékenysége látszott felolvadni, mivé lettek szegényeid e mostoha évben“? „Én, válaszolá Erzsébet, oda adtam az Istennek mindazt, a mi az Istené; s ő megőrzé nekünk azt, a mi mienk, tégedet és engem!“

Végre elérkezett az 1227-iki, eme Lajos- és Erzsébetre nézve végzetszerü év; mellyben II. Fridrik császár, engedvén végre a pápa ösztönözéseinek, a keresztes-hadjáratra magát eltökélte: felhiván vazalljait, hogy népökkel együtt zászlója alá seregeljenek, és őt a Szentföldre kövessék. Ki sem volt készebb, e fölhivásnak engedni, Lajosnál. Személyes hivői hajlamán kivül, nem hiányoztak családjában a magasztos példák, mellyek őt erre ösztönözték. Atyja testvére, és fejedelemségbeni elődje, Lajos, az ajtatos, társa volt oroszlánszivü Richardnak; és dicsőséggel tetézve tért vissza Palaestinából. Ipa II. András, magyar király, máris megfordult a keleti ég alatt, s a hitetlenekkel harczokat vivott, mellyek sikerét csak a keresztesek közt beállott szakadás akasztotta meg. Lajos tehát méltán hitte, mikép nemességének tartozik vele, hogy a tüzhelytől bucsut véve, kövesse a császárt a hadjáratok eme legveszélyesbikére. „A mi urunk Jézus Krisztus iránti szeretetből teszem, a mit teszek,“ mondá Erzsébetnek; tudatván vele távozási eltökélt szándokát: miután az táskájában keresgélve, ott épen véletlenül megtalálta a keresztet, a szent sirért harczra kész vitézek ezen megkülönböztető jelét; mellyet Lajos már néhány héttel előbb a hildesheimi püspök kezeiből azon igérettel fogadott el, hogy a császárt keresztes-hadjáratában követni fogja. „Te, folytatá tovább, nem fogsz akadályoztatni benne, hogy megtegyem Istenért azt, a mit kötelességemben állana tenni az ideiglenes fejedelemért, a császár- és birodalmáért, mihelyest erre felszólitanának.“ Hosszabb szünet és könyezés után: „Ha nem ellenkezik az Isten akaratjával, ugy maradj velem,“ válaszolt esengő hangon Erzsébet. „Én fogadást tettem Istennek,“ vágott közbe Lajos; „és ezt be kell töltenem.“ Ekkor Erzsébet magába szállva, győzedelmet vőn egyedi s családi érzésein, és akaratát Isten akaratának alárendelve, mondá Lajosnak: „Isten akarata ellen nem akarlak visszatartóztatni. Adjon az ég hozzá kegyelmet, hogy mindenben az ő akaratát teljesitsed. Én Istennek áldozlak fol téged, és veled magamat. A jó Isten őrködjék fölötted; kisérjen az ő áldása mindenütt: ez leend az én szünetleni imádságom. Menj tehát Isten nevében!“

Erre a hadjáratot ünnepélyesen kihirdetendő, összegyüjté országának urait Kreuzburgban, s hozzájok a következő, szent gondolkozását egész fényében kitüntető beszédet intézte: „Kedves fegyvertársaim, bárók, urak és nemes lovagok, s egész hü népem! Igen jól tudjátok, boldog emlékezetü atyám idejében országunk milly kegyetlen háboruk- és hosszas zavaroknak volt kitéve; s miként sikerült neki, magát a munkára s fáradságra megedzve, a hatalmas ellenekkel szembe szállni, s tartományait a végromlástól megmenteni. Ő győzött bátorsága s nagylelkűsége által, s neve mindenütt félelmessé lőn. Mi engem illet, nekem az Isten mint Salamonnak, Dávid fiának, béke-napokat engedett. Én kit sem látok szomszédim sorában, a kitől félnem kellene; valamint nekik sincs okuk tartani részemről bármelly törvénytelen erőszakosságtól. Ha voltak is a multban némi összeütközéseim, jelenleg, hála a békeadó Istennek, békében vagyok az egész világgal. Nektek kötelességetek, ezt hálával elismerni, s érte köszönetet mondani az égnek: részemről, én azon Isten iránti szeretetből, ki engem ennyi kegyelmekkel halmozott, lelkem üdveért, és hálám bebizonyitásaul, keletre indulok; hogy megvigasztaljam az ott elnyomott állapotban élő szent kereszténységet: vé-

delmezvén azt az Isten nevének és vérének ellenségei ellen. Én e hadjáratot saját költségemre teszem, a nélkül, hogy rátok, kedves alattvalóim! valamelly uj terhet rójak. Isten oltalmába ajánlom az én jó és szeretett nőmet, öreg anyámat, kisdedeimet, testvéreimet, barátimat, egész népemet és országomat; kiktől szivesen válok meg az ő szent nevének dicsőségeért. Lelketekre kötöm, hogy távollétem alatt békében maradjatok egymás közt; különösen pedig, hogy az urak kereszténynyileg viseljék magukat szegény népem irányában. Végre mindnyájatoktól kikérem számomra a szivességet, hogy sokat imádkozzatok értem; miszerint ez utban az Isten minden szerencsétlenségtől megoltalmazzon, s körötökbe szerencsésen visszavezessen, ha ugyan ez az ő kegyes akaratja: különben magamat és titeket, és mindazt, mi enyim, az ő szent akaratának egész készséggel és örömest alávetem!“ A mélyen megindult gyülekezet, szó helyett könyekkel válaszolt; mert hiszen e kor, a hitnek e kora, — Montalembert megjegyzése szerint, még birt a könyek ajándokával. Könyek, a lélek ezen vére, mint azokat sz. Ágoston nevezi, vagy a szivnek ezen vize, mint a régi romaiak nevezni fogták, rejlettek a középkor minden költészete- s áhitatának mélyében. Neme volt ez az imádságnak, a hallgatag és érzékeny önfelajánlásnak; mellyet örömest hoztak kapcsolatba Üdvözitőnk és a szentek szenvedéseivel, valamint az egyháznak folyvásti áldozatával. Könyekkel igyekeztek lemosni lelkeik mocskát, könyekkel megváltani azok büneit, kiket leginkább szerettek e világon. Angyalok által összegyüjtetve, a könyör Atyja trónjának zsámolyához tétetnek le azok; ki a bánat és szeretet kedves ajándoka gyanánt, minden cseppet számba venni kegyeskedik. Nem egyedül gyarló nők, nem is egymaga a tudatlan nép volt az, melly a könyek eme vigasztalását és hatalmát ismerni tanulta; elég felnyitnunk akármelly, e korbeli irót, hogy lássuk, mint törnek ki akaratlanul sirás- és zokogásba királyok, herczegek, vitéz lovagok, egész hadseregek. Mind e vasedzett férfiak, mind e győzhetlen bajnokok, keblökben gyöngéd, és szinte gyermeteg szivet hordtak. Az érzések természetes ártatlansága még nem volt pirulás tárgya. Ki ne emlékeznék a halhatlan könyekre, mellyek Gottfried, és az első keresztesek szemeiből omlottak, látására a sirnak, mellyet annyi veszélyek közt, és olly nagy áldozatokkal visszafoglalniok sikerült? Oroszlánszivü Richard keservesen sirt, látván Jerusalemet, a szent várost, mellyet meg nem menthete többé. Sz. Lajos franczia király mindennapi imádsága vala, hogy Isten őt a könyek forrására méltatni kegyeskednék. A forrás tudnillik, mellyet a lélek minden mély és nagy megindulásai fakasztanak, és égi harmatként termékenyíti és szépíti az életet, még nem apadt volt ki. A csermely megeredt, s cseppjeiben maga a sziv érzéseivel, fájdalmaival, hálájával, örömeivel látszott ömleni le szemeikből.

Lajos, hogy a közrészvétet annál inkább fölgerjeszsze, két izben egymásután egy drámát adatott elő, mellyben Krisztus urunk kinszenvedésének jelenetei lehető legélénkebben állittattak a nézők szeme elé. Képzelhetni, milly hatást idéztek elő e szent szini mutatványok, a hit által ugyis olly fogékony, s költők és szónokok által különben is lángra lobbantott szivekben! A közlelkesedésnek és szivérzeményeknek csak szavakat adott a költő, midőn elragadtatva éneklé: „Mi tudjuk, mennyire szerencsétlen e nemes és szent föld! Sirj Jerusalem, sirj! Mennyire el vagy felejtve! Az élet mulik; a halál közelget. Jaj nekünk, ha bünösökül talál! A veszélyek és kisértetek azok, mellyek közt érdemeltetik ki a kegyelem: menjünk, kötözzük be Krisztus sebeit; törjük szét országa békóit. Oh asszonyok királynéja, ne vond meg segitségedet! E hely az, hol szent fiad meggyilkoltatott! E hely az, hol ő, a tiszta, megkereszteltetett, hogy minket megtisztitana! E hely az, hol ő, a gazdag, eladatott, hogy minket szegényeket megváltana! Üdv nektek lándsa, kereszt, tövisek! Jaj nektek pogányok! Az Isten, vitézeinek karja által megbosszulni készül gaztetteiteket!“

Mielőtt elindulna, Lajos még egyszer akarta látni a neki olly kedves reinhardsbrunni kolostort, és bucsut venni ajtatos szerzeteseitől. Oda térve tehát, miután az isteni-tiszteleten végig áhitatosan jelen volt, megállott, s az előtte elmenő mindenik szerzetest, az elsőtől az utolsóig egyenkint gyengéden megölelte, s csókjára méltatta. Meghatva ennyi jóságtól, az atyák könyekre fakadtak. Mire Lajos mintegy előérzetében a korai gyásznak: „Nincs ok nélkül, ugy mond, hogy ti kedves barátim! sirtok és zokogtok. Mert mihelyest elutazandom, ragadozó farkasok fognak rátok rohanni, gyilkos fogaikat kebleitekbe mélyesztve. Majd ha egyszer szerencsétlenek és szegények lesztek, eszetekbe jutand, mit, és milly fejedelmet vesztettetek bennem!“

Végre elérkezett az indulás napja. Gyülhelyül Schmalkald vala kijelölve. Lajos tehát övéivel ide tartott. Vele voltak, neje Erzsébet, Gertruddali viselős állapotban, anyja Sophia, három gyermekei, s két ifjabb fitestvére, Henrik és Konrád. Az elválás ker. sz. János napjára tüzetett ki. Lajos egyik karjával anyját, másikkal Erzsébetet szoritva magához: „Kedves anyám! ugy mond, itt az ideje, hogy elváljunk. Magam helyett más két fiadat, Henriket és

Konrádot hagyom hátra neked; s gondjaidba ajánlom nőmet, kinek látod aggodalmait.“ De sem az anya, sem a nő nem akartak kibontakozni a lőn szeretettnek öleléseiből. Igy maradtak tehát hosszas ideig, könyezve és zokogva, a nélkül, hogy csak egy szót is ejthettek volna. Következtek gyermekei, kik kezeit és ruháit megragadva, azokat „Isten veled papa!“ rebegések közt csókjaikkal halmozták el. Ezek után rendre jöttek testvérei, baráti s egyéb honmaradó lovagok: kiknek szemei könybe lábadtak, látván fejedelmöket, ez ajtatos fiut, e gyöngéd férjet, e páratlan atyát, mint erőködik kibontakozni azoknak visszatartogató karjai közül, kik neki legkedvesebbek voltak e földön, s kiket ő itt vala hagyandó, hogy életét Isten szolgálatára szentelje. A körülálló nép sirása a larczfiakéba vegyült, s a bánat, szomoruság, fájdalom érzete átalános volt.

Visszaindulván a többiek, Erzsébet kieszközlé magának a kedvezményt, hogy szeretett férjét legalább országa határaiig elkisérje. Azonban ezeken is tulhaladtak már, s elmult az első, második nap is: és Erzsébet még sem volt hajlandó elválni attól, kit most utoljára vala életben látandó. Végre mégis határozni kellett. Lajos bucsut vőn Erzsébettől, lehuzván ujjáról egy gyürüt: „Ime, ugymond, kedves Erzsébetem! e gyürü; nézd meg jól: rajta a bárány, lobogójával, sapphir-kőre metszve látható. E gyürü jelül szolgáland neked; bárki legyen is, ki neked ezt megviendi valaha, s mondjon bármit rólam, akár mint élőről, akár mint halottról, higyj neki, mert tőlem van!“ Azután hozzá veté: „Isten áldjon meg Erzsébetem, én édes kincsem! Az Ur oltalmazza lelkedet, és tartsa föl bátorságodat! Áldja meg a gyermeket, mellyet szived alatt viselsz! Isten veled! Emlékezzél rólam, közös napjainkról, s kölcsönös és szent szerelmünkről! Ne feledkezzél meg rólam imádságaid egyikében sem! Isten veled; indulnom kell: tovább maradnom nem lehet!“ Erre eltávozék, nejét hölgyeinek karjaiban hagyva. Ez pedig tekintetével kiséré, mig csak lehetett; s azután előérzetében annak, hogy többé nem látandja őt a földön, Wartburg felé visszaindult: hova megérkezvén, letevé fejedelmi öltönyét, és özvegyi ruhát vőn fel, hogy soha se tegye le többé.

VIII. Sz. Erzsébet özvegységre jutván, számüzetik a fejedelmi várból.

Az 1228-ik évi tél idején, midőn Erzsébet épen Gertrud legkisebb leányával lebetegedtéből labadozó félben volna, történt, hogy a fejedelem-anya, Sophia, kisértetve udvari hölgyeitől, szobájába lép; és helyet foglalván: „Vegyen bátorságot, ugymond, kedves leányom! s ne engedje magát leveretni az esemény által, melly Isten akaratából fiamat érte; ki, mint ön igen jól tudja, magát ennek egészen alárendelte.“ Erzsébet nem gyanitván a szerencsétlenség egész nagyságát, első pillanatra csak annyit képzelt magának, hogy férje talán fogolylyá lőn. „Ha ő fogoly, válaszolá tehát, ugy Isten és barátink segitségével rövid időn kiváltandjuk. Bizonyos vagyok benne, hogy atyám is segitségemre fog lenni.“ Sophia azonban folytatá: „Kedves leányom! vegye ön e gyürüt, mellyet ő önnek küld; mert szerencsétlenségünkre ő meghalt!“ (Otrantóban, 1227. sept. 11-én.) E szavakra Erzsébet először halálsápadttá, aztán vérpirossá lőn; karjait térdeire bocsátá, s összekulcsolván kezeit, fuladozó hangon mondá: „Ah kedves testvérem, szivem barátja, jó és istenfélő férjem! utánad nekem az egész világ holt!“ S erre ágyából fölemelkedvén, „Meghalt! meghalt!“ kiáltozás közt, a vár egyik szobájából a másikba rohant; mig nem az utolsó falnál feltartóztatva, szobájába vezettetett vissza, hol félholtan rogyott a szoba padozatára.

A seb, mellyet e szerencsétlen hir Erzsébetünk szivén ejtett, még egészen fris és sajgó volt, midőn egy napon néhány udvari ember azt jött neki jelenteni, hogy a fejedelmi széket, fia helyett, férjének öcscse Henrik foglalta el; azután szemére hányva pazarlásait, mellyek által kimeritvén a kincstárt, az országot a romlás szélére hozta,*) tudtára adák, hogy uj uruk rendelete folytán, büneinek megfenyitéseül, minden birtokaitól megfosztatik, és a várból gyermekeivel együtt rögtön számüzetik. Erzsébetet a követség épen Sophia szobáiban találta; ki megindulván ennyi baromiság hallatára: „Ő, ugymond, nálam marad, és mellőlem senki sem ragadandja el. Hol vannak fiaim? Szólani akarok velök!“ A biztosok azonban hidegen felelék: „Nem, asszonyom! neki e pillanatban el kell távoznia“; s készülni kezdtek, hogy a két herczegnőt, ha máskép nem megy, erőszakkal elválasztják. Erzsébet látva, hogy minden ellentállás haszontalan, összegyüjté gyermekeit, s ezek és két hü hölgye, Guta és Ysentrud kiséretében, visszahagyva minden ingóságait, mellyek szinte erőszako-

*) A pazarlási vád csak merő ürügy volt; mert hogy Lajos vagyoni állása teljességgel nem volt rongált állapotban, mutatja azon körülmény is, miszerint a keresztes-hadjáratra saját költségén indulhatott.

san lefoglaltattak, a vár kapuja felé indult; hol a zokogó Sophiától érzékenyen bucsut véve, gyalog haladott lefelé a sziklába vágott ösvényen, melly a városba vezetett. Leérve a hegy tövéhez, és betérve a városba, mellyet annyi jósággal halmozott, minden ajtót, minden kaput zárva talált: mert Henrik nem mulasztá el kihirdettetni, hogy mindaz, ki a herczegnőt szállásra befogadja, kegyét elvesztendi. Alkalmasint illy uton akará az özvegyet országának elhagyására kényszeriteni. Hasztalan kopogtatott házról házra siránkozó, s a nagy hideg miatt reszkető gyermekeivel a szerencsétlen özvegy: nem találkozott senki, ki őt bebocsátani merészelte volna. „Tegnap még herczegasszony, s nagy és gazdag kastélyok birtokosa voltam; s ma koldusnő vagyok, kit senki sem akar hajlékába fogadni. .... Gyermekeim herczegek-, és herczegnőkül születtek: s ime most éheznek; s még csak szalmájok sincs, a mellyre lefekhessenek! Szivem vérzik miattok. Te Istenem! jól tudod, hogy részemről nem vagyok méltó a szegénység kegyelmére megválasztatni!“ Végre nem tehetve mást, egy nyomorult koreama ajtaján nyitott be, honnan mint közhelyről nem merte őt a vendéglős kiutasitni. „Mindenem elvették, szólt hozzá a fizetési tehetetlenségét előre kijelentő özvegy; nekem nincs egyebem, mint hogy az Istenhez fohászkodhatom!“ A vendéglős éji hálásul egy ólat mutatott neki; mellyből előbb sertéseit hajtatá ki: hogy helyet csináljon a magyar király leányának, s Thuringia herczegasszonyának. Igy mult el néhány nap, midőn ismeretlen emberek, kiknek sorsa tudomásul esett, kéz alatt tudtára adák, hogy készek gyermekeit elfogadni. Maga pedig fonás által kereste élelmét: s még e szegény keresetből is tudott találni módot, némelly részt a szegények számára megtakaritni.

S ezzel Erzsébetünk életének válpontjához értünk. Eddigi pályája, mint istenfélő, emberszerető, férjét gyengéden ölelő nőé, a természetes értelem világával is mindenkinek könnyen felfogható. A mi következik, annak felfogása- és méltányolhatására a hit, Istennek ezen természetfölötti ajándoka kivántatik. Ki ez ajándok világossága nélkül szükölködik, annak az erkölcsi rendbeli bizonyos tünemények megszivlelésére épen ugy hiányzik az érzék és mérték, mint például a müremekek felfogására hiányzik az érzék és mérték annál, ki teljességgel semmi müizlési tehetséggel sem bir. Erzsébet fönebb leirt nyomorának közepette, midőn imaközben könyeinek zápora megeredne, s ő lelkében a földieken fölülemelkedve, Isten gondolatában és iránta határtalan szeretetében mintegy elmerülne, szerencsés lőn az ég kegyeltjeinek azon rendkivüli boldogságára méltattatni, mellyet a lélek természetfölötti látása és társalgása nyujt az Isten és szentjei körébe felvágyó sziveknek. E látás nem külső, hanem benső, egészen a szellem körébe eső láthatlan lelki tény; mellyről tehát nem külső tanuk, hanem egyedül az általa boldogitottnak bizonysága kezeskedik. S valljon szabad-e, van-e jogunk, legkisebb kétséget is táplálni Erzsébet nyilatkozatainak igazsága felől, nekünk hivőknek, kik Istenben és a tulvilágban hiszünk; Erzsébet életszentségét pedig, melly lélektanilag minden hazugsági gyanut kizár, olly sok irók és müvészek, sőt maga egy egész korszak dicsőitése és bámulása által minden kétségen kivül helyezettnek elismerjük? Nincs-e például egy Ratisbonne rögtöni megtérésében, és e megtérésnek általa előadott okában, napjainkban is tényleges bizonyságunk ama mysticus revelatiokról, mellyekben lélek a mennyből, lélekkel a földön, elmozditván a kettő közt fekvő sürü testi leplet, egymással közvetlenül érintkezik? De valljon szabad-e, s van-e joguk, egy igaz léleknek, melly annyira tudott szeretni, — s a szeretet tudvalevőleg soha sem hazudik, — állitását kétségbe vonniok ama hitetleneknek is, kiknél napjainkban a szellemidézők lelkekkeli társalgása olly bámulatos könnyüséggel nyert hitelt, és talált követőkre? — Mi a tény magyarázatát illeti, felmagasztalt és magán kivül ragadott képzelet müködésének, vagy valódi látványnak tartsuk-e? E kérdésben, egy részről a szent által Isten engedélyéből mivelt csudákat, vagyis külső, rendkivüli, s természetfölötti tényeket, mellyeknek már mások is voltak szerencsés tanui; más részről pedig a látott égi személyek társalgásából meritett tanokat tekintve, mellyekben az intuitio a legfellengzőbb logika vivmányaival öszhangzólag, a legnehezebb hitproblemák legmélyebb alapjáig hat, s onnan a legrejtettebb igazság-kincseket azon világossággal és praecisioval, melly az okoskodva fürkésző értelmiséget messze maga után hagyja, hozza napvilágra, — e kérdésben, mondjuk, mi pillanatig sem habozunk, szavazatunkkal a valóság részére állni.

Erzsébetünknek tehát égi jelenései voltak, mellyekben majd lelkének mennyei jegyesét, Krisztust, majd az angyalok királynéját és emberek irgalmas anyját, a boldog. Szüzet, majd végre kiválasztott apostolát, sz. János evangelistát látta szemeinek megjelenni, s őt érthető szavakkal vigasztalni, bátoritani, oktatni. Hü kisérő hölgye, Ysentrud látta őt, midőn fejét nyugvásul kebelére lehajtá, mint szegezé a nyitott ablakon keresztül szemeit az égre; mint lelkesedék arcza, s futott rajta végig némi mennyei derültség, mellyben határtalan öröm és boldogság tükröződött. Ajkain most édesded mosoly terül el; azon-

ban pillanatra rá már becsukódnak a szemek, és könyek árja ömlik ki azokból. Kis vártatva e szemek ujra kinyitvák, az öröm és mosoly visszakerülnek, hogy néhány percz mulva ismét a sirásnak engedjenek helyet. „Igen, igen Uram! kiált föl végre a legboldogabb szeretetnek utánozhatlanul gyöngéd kifejezésével, én veled akarok lenni, s tőled soha el nem válni!“ Ysentrud által kérdeztetve, hogy mit csinál ezen olly különösen változó állapotában, sok unszolásra felelé: „Én láttam az eget nyitva. Uram, a legkönyörületesebb Jézus magát hozzám megalázni, s engem kisérteteim közt, mellyekben szenvedek, vigasztalni méltóztatott. Ő a legnagyobb kegyességgel szóla hozzám, hugának, és barátnéjának nevezvén engem; ő szent anyját, és kiválasztott apostolomat, sz. Jánost is megmutatá nekem. Isteni Üdvözitőm láttára öröm fogott el, és mosoly terült el ajkaimon. Közönkint el-elrejté arczát, mintha visszavonulni akarna: s ekkor én sirásra fakadtam, hogy érdemeim gyengébbek, sem hogy huzamosb látására méltó lehetnék. Ő azonban megkönyörüle rajtam, mennyei tekintetét még egyszer felém fordità, s mondá nekem: ‚Erzsébet! ha te akarsz velem lenni, én részemről veled akarok lenni, és soha tőled el nem szakadni!‘ S én azon pillanatban felelém: Igen, igen Uram! én veled akarok maradni, és soha, sem szerencsében, sem szerencsétlenségben Tőled el nem válni!“

Erzsébet számos, erre következett látványai közül, mellyek emlékezetét számunkra Wadding, a szent-ferenczieknek annalistája, de kiváltkép ama tudós szerzetesek tarták fön, kik a Bollandisták nevezete alatt ismeretesek*), mi még csak a következőt emeljük ki, mint mellyben a történt kijelentések mélységét megszivlelni tudandják mindazok, kik az isteni tudományokban jártasok. Egy éjjel, midőn épen az angyali üdvözletet imádkozná, megjelent neki a bold. Szüz, többi közt ezeket mondván: „Akarom, hogy ugy cselekedjél, a mint én cselekedtem. Minden éj közepén fölkelék nyugvó-helyemről, hogy a templom oltára előtt leboruljak; kérve az Istent, hogy törvényének minden parancsolatát megtartsam, s ő nekem mindazon kegyelmet megadja, mellyre szükségem van, hogy előtte kedvessé lehessek. Többi között kértem őt arra is, hogy engedné megélnem az időt, mellyben a Szüz méhében fogadandja Fiát: miszerint egész lényemet az ő szolgálata- és tiszteletére szenteljem.“ Erzsébet félbeszakitá őt, mondván: „Oh legkedvesebb az asszonyok közt, nem valál-e már akkor malaszttal-teljes, hogy malasztért esedeztél?“ A bold. Szüz pedig felelvén: „Részemről, ugymond, én magamat szint olly bünös- és nyomorultnak tartottam, mint te;“ s imigy folytatta: „Az Ur épen azt cselekvé velem, mit a zenész hárfájával tesz, midőn a hurokat elrendezi s felhuzza, miszerint öszhangzó hangokat adjanak, s aztán játszik és énekel mellette. Igy hozta az Isten öszhangzásba legnagyobb boldogságomul az én lelkemet, eszemet, szivemet és érzékeimet is. Ekkép maga a bölcseség által szabályozva levén, fölvitettem az angyalok által egészen az Istennek kebeléig, s ott annyi örömet, vigasztalást és boldogságot élveztem, miszerint azon perczben nem emlékeztem, hogy valaha éltem e világban. Én Istennel és az angyalokkal olly bizodalmas társalgásban éltem, hogy szinte ugy rémlenék nekem, mintha mindig csak e dicső karokkal barátkoztam volna. Midőn az Istennek tetszett, az angyalok visszahoztak a helyre, hova imádkozni jöttem. S mihelyest láttam, hogy a földön vagyok, a látottak emlékezete az Isten iránti szeretetet annyira fölgyulasztá lelkembem, hogy én ő iránti érzékenységemben ölelgetném a földet, fákat, köveket és egyéb teremtett dolgokat. Én szolgálójokká ohajték lenni minden szent asszonyoknak, kik templomba jönnek; én vágyék alávetve lenni minden teremtménynek, a mindnyájok Atyja s Teremtője iránti szeretetből.“ — Erzsébet azon kérdésére: „Mondja meg Asszonyom! miért kivánta olly igen megtudni, ki legyen a Szüz, kitől a Fiu születik?“ a bold. Szüz válaszában előadta, mint jött a próféták olvasása által e titok ismeretére; mint határozta el erre magában, hogy szüzességét Istennek szentelendi, miszerint méltó lehessen ama nagy Szüz szolgálatára; mint jelenté ki neki végre az Isten, hogy e Szüz nem lenne senki más, mint ő maga. „Kedves leányom! veté hozzá a Szüz, te talán azt hiszed, hogy én mind e malasztokhoz fáradság nélkül jutottam: de ez korán sem volt igy. Hogy igazságot mondjak, én egyetlen-egy malasztot sem nyertem nagy fáradság, folyvásti imádság, égő vágy, mély áhitat, sok könyek és kisértetek nélkül. Légy bizonyos benne, hogy semminemü malaszt sem száll a lélekbe imádság és testi sanyargatás nélkül. Miután odaadtuk az Istennek mindazt, a mit odaadhatunk, bármi csekély volt is az, ő maga jő lelkünkbe; magával hozva azon legfőbb ajándékokat, mellyek a lelket mintegy elvesz-

*) Az Erzsébetünkre vonatkozó, s általuk összegyüjtött adatok még csak kéziratban léteznek; miután a novemberi szentek életét tartalmazandó kötetre még nem került a sor Ez adatok összegyüjtve a bourgognei könyvtárban, Brüsselben találhatók, hol azokat Montalembert felhasználta.

teni látszanak, és elvéve még csak emlékezetét is ama dolgoknak, mellyeket ő mint Isten előtt kedveseket cselekedhetett. Ekkor a lélek silányabbnak, nyomorultabbnak látszik önmaga előtt, mint bármikor egyébkor. És mit tegyen illy állapotában? Hálát adjon Istennek malasztjaiért. Isten látva, hogy a lélek megalázta magát, s neki hálákat mond, igéretekkel közeledik hozzá, mellyek a lélek minden titkos vágyait végtelenül tulszárnyalják. Igy cselekvék ő velem, midőn Gabriel archangyalt hozzám küldötte. S mit cselekedtem én? Térdre borultam, s összekulcsolt kezekkel mondám: ‚Ime az Ur szolgálója; legyen nekem a te igéd szerint!‘ E pillanatban Isten nekem ajándékozta Fiát, a Szentlélek hét ajándékaival. S tudod-e, hogy miért? Mert hittem benne, s előtte magamat megaláztam!“ — Egy más alkalommal a bold. Szüz még ezeket mondá: „Tudod te, miért nincsenek minden malasztok egyenlően elosztva az emberek közt? Azért, mert némellyek nem tudnak azokért annyi alázatossággal könyörögni, sem azokat annyi gonddal megőrizni, mint mások: s azért akarja Isten, hogy az, a ki ezekben szükölködik, fölsegittessék azok által, kik azok birtokában vannak!“

Ha már valaki mind e beszélgetések- és oktatásoknak közvetlenül mennyei eredetét elismerni vonakodnék is: annyit mégis minden esetre meg kell engednie, hogy azok a lehető legfinomabb, a lélek legtitkosabb és rejtélyesebb rétegei- s mozzanataig vitt öncontemplationak, kivált az asceticus irányra nézve, lélektanilag legnevezetesebb és legfigyelemreméltóbb észlelései közé tartoznak, s a valódi bölcseket mindenha a legnagyobb mértékben fogják érdekelni.

IX. Lajos tetemei visszahozatnak, s a reinhardsbrunni kolostor templomában eltemettetnek.

A bold. Szüz, mysticus társalgásaiban mondá Erzsébetnek: „Angyalok által Isten kebeléig fölvitetve, annyi örömet, vigaszt, boldogságot éreztem, hogy nem emlékeztem, miszerint valaha e világra születtem volna... S visszavitetvén a földre, szeretetem annyira kigyuladt, hogy hevemben a földet, köveket, fákat ölelgetném, és szolgálója ohajtanék lenni minden teremtett lényeknek, a mennyei Atya, Teremtőjök iránti szeretetből.“ — Azok, kik a földön valaha igazán szerettek, tudják, mennyire kedves nekik minden, még a legcsekélyebb dolog is, melly bármikép kedveseikhez tartozik, vagy őket rájok emlékezteti. Az Isten közös Atyja, Teremtője mindeneknek; az ő szeretetében elmélyedett lélek szeretete tehát nem egyedi többé, hanem átalános; és valamint a földi szerető érzi, hogy kedvesében találja föl egész földi mennyországát, s a teremtmények milliard lényeinek rendében őt kivüle más már annyira nem érdekli többé, hogy nélküle az egész világ üresnek, merő elhagyatott pusztának, csillagaitól megfosztott éjnek tünik föl neki: ugy az Istenbe szerelmes léleknek is nincs többé semmi egyéb vágya, mint Vele egyesülhetni, s Tőle soha el nem szakasztatni. Ő a földön bár, de lelkileg már csak az égben él; ő elvágyik ez ideiglenes hazából, s életét már csak teher- és áldozatnak tekinti, mellyet szivesen hord, mivel ez égi szerelmesének akaratja. Meghalva a világ-, és örömeinek, mégis forrón kebléhez szorit minden teremtett lényt; mert hiszen ez mind szerelmesének müve, ő hozzá tartozik, általa van, él, és naponkint tápláltatik. Az anyagi ember nem érti a fölmagasztalt lelkek eme tisztán szellemi szerelmét: a földi szeretet analogiájára azonban mégis legalább képzelheti azon állapotot, mellyben Erzsébetünk volt, midőn szerető szivét a mennyei kedves, viszonszeretetének kijelentésével megörvendeztette. „Erzsébet, ugy mond, ha te Velem, én veled akarok lenni, és soha téged el nem hagyni.“ Ezzel elmetszetett a legutolsó szál is, melly a kegyes lelket netalán még a földiekhez köté: még csak egy sohaj, a végső, melly földi kedvesének hideg tetemei fölött fog kebeléből kilebbenni, s ő megszünt a földé, hogy elkezdjen egészen az Istené lenni.

Mialatt az Otrantóban hideglelésben meghalálozott Lajos vitézei Syriában harczolnak, és onnan visszatérve, áldott fejedelmök tetemeit Reinhardsbrunnban kivánsága szerint leendő eltakaritás végett visszahozzák: azalatt az Erzsébet sorsáról Sophia által értesitett kitzingeni apácza-fejedelem-asszony, Mathild, Erzsébet anyjának, Gertrudnak testvére, őt és gyermekeit, utána pedig Egbert, bambergi püspök, Erzsébetnek anyja utáni nagybátyja, magához hivja, s bottensteini palotájában elhelyezi. Itt történt, hogy II. Fridrik császár, ki második nejének, jerusalemi Jolánnak bekövetkezett halálával özvegygyé lőn, kezét neki ajánlaná, s Egbert által mindent

elkövetne, hogy a 20-ik évet alig meghaladott ifju özvegyet, ki sanyargatásai közt szépségéből csudálatosan mit sem vesztett, s ki iránt ő nagy előszeretettel viseltetett, annak elfogadására birja. Erzsébet azonban, ki, mint láttuk, magát mennyei jegyesének már egészen fölszentelte volt, azon kivül pedig férjének is fogadást tőn, hogy kivüle soha senkié másé nem lesz, nem vala föltételétől elmozditható. Hasztalan emlékezteték őt virágzó ifjuságára, a császár szeretetére, a fény- és dicsőségre, melly a császárnői állásánál fogva reá várakozik, a jótékonysági nagyobb alkalomra, melly kezeinek a világ legfényesebb és leghatalmasabb trónjáról kinálkozik, s azon sokféle előnyökre, mellyek családja s gyermekei javának tekintetéből az elfogadást szinte kötelességévé tennék: Erzsébet rendithetlen maradt; s a Lajosnak tett tisztasági fogadalmát megujitotta. S erre lelkének vonzalmát követve, s talán azon oknál fogva is, hogy a további unszolásoktól menekedjék, bucsúutra szánta el magát: s először Erfurtot, a vallási emlékekről akkoriban hires várost, és népes bucsúhelyet látogatá meg; hol a bünbánó, „fehér"-eknek nevezett hölgyek kolostorában, mellyet ma az Orsolya-szüzek foglalnak el, vett szállást, s hol az üvegpoharat, mellyből étkezés közben ivott, máig is tisztelettel mutogatják: azután pedig anyja részéről őseinek országába, Tyrolba zarándokolt, hol azon havasok egyikén, mellyek Bajorországot Tyroltól elválasztják, a gyönyörü kilátásu ponton fekvő andechsi kolostorba tért be. Itt mindenekelőtt menyegzői ruháját, mellyet Lajossali összeadatása napján viselt, az oltárra letéve, azon kivül a szerzeteseknek egy ezüst, Urunk kinszenvedési eszközeinek ereklyéit tartalmazó keresztet, egy ereklyetartót, mellyet mindig magán viselt, és más olly tárgyakat ajándékozott, mellyek neki a legkedvesebbek voltak. E kolostor 1806-ban világiasittatván, egy izraelita birtokába került: a templom azonban megtartotta ereklyéit, nevezetesen a menyegzői öltöny egészen mai napig az ottani szentélyben őrzött három csudálatos ostya takarójaul szolgál*).

Innen visszatérve, Egbert által értesitteték, hogy a kiséret, melly férjének holttestét hozza, már közelit Bamberghez. Erzsébet, kiben e hirre első fájdalmának minden kinjai ujra feltámadtak, azonnal a koporsó elejbe sietett; és azt felnyittatván, könyeivel öntözé, s csókjaival árasztá el a csontokat: szomoru földi maradványait annak, kit olly igen szeretett, és kitől viszont annyi gyöngédséggel szeretteték. Szóhoz jutva: „Hálát adok, ugy mond, Neked Uram! hogy meghallgattad kérésemet, és betöltéd határtalan vágyamat, láthatni tetemeit szivem kedvesének, ki egyszersmind a Tied is volt. Köszönet érte, hogy fájó s elárvult lelkemet illy könyörületesen megvigasztalni méltóztattál. Ő magát felajánlotta, s én is őt vele együtt felajánlottam, védelmére a Te szent földednek; és én nem sajnálom ez áldozatot, habár őt lelkem egész erejével szerettem. Istenem! te tudod, hogy mennyire szerettem őt, ki Téged annyira szeretett. Te tudod, hogy életét, melly nekem annyira kedves volt, ezerszer elejbe tenném a világ minden örömeinek, ha az számomra megtartatott volna. Te tudod, hogy kész volnék egész életemet nyomoruságban tölteni, s az egész világon házról-házra koldulni, csakhogy a boldogságban részesülhessek, vele lehetni, ha ezt nekem megengedted volna! Most legyen meg a te szent akaratod. Én nem kivánom, még ha tehetném is, fejem egyetlen hajszálának árán is megváltani életét, egyéb, ha ez a Te akaratod volna." Ez, jegyzi meg Montalembert, a legyőzött* természet végső felsikoltása volt: utolsó sohaja az égi szeretet sulyja alatt egy husz éves szivben elhaló földi emlékek- és gerjedelmeknek. Egy XIV. Lajos korabeli iró, ki Erzsébet életét leirta, azon megjegyzést teszi, mikép: „Napjainkban, midőn a házas felek, még pedig az ollyanok közt is, kik igazán ajtatosakul látszanak, olly ritka a valódi barátság, kétségkivül csudálatos dolognak fog látszani, hogy egy illy asceticus, illy szigoru, s rideg életü herczegnő annyi szeretettel viseltethetett férje iránt." Mire Montalembert idézi sz. Bernard szavait: „Ne csudálkozzatok, ugy mond, kedves testvérim! azon, hogy Mária szivbeli martyrnak neveztetik; hogy ezen csudálkozhassunk, el kellett volna felednünk, mikép sz. Pál legnagyobb bünül a pogányoknak azt hányja szemökre, hogy szeretet nélkül voltak!" Részünkről beérjük annak kijelentésével, hogy mindazon szentek közül, kiket az Isten, egyháza által az égiek koronájára méltatott, egyetlen egy sem valósitá olly mértékben a házas nőnek eszményét, mint ezt Erzsébetünk tette.

Lajos tetemei Bambergből Reinhardsbrunnba vitettek; hol azok Erzsébet, az egész uralkodó család, az ország összes nemessége, s teméntelen nép jelenlétében nagy pompával eltemettettek. Sirköve a templomban, melly többé már nem katholikus, még most is látható, töredezett alakban a templom egyik falába mélyesztve.

A köz megindulást, mellyet Lajos tetemei az elmult napokra, s a boldogultnak szivjóságárai emlékeztetés által országszerte keltettek, néhány nemes

*) Mint megvan az emlitett, s IX. Gergely pápa által Erzsébetnek ajándékozott ereklyetartó s kereszt is, azon alakban, mellyet az első lapok szegélyeit ékesitő lombozat, a thuringiai oroszlánnal szemközt előtüntet.

lovag, élökön az ismeretes Warila, felhasználandó, mindjárt a temetési szertartás után, követségkép járultak Henrik herczeghez; kit emez, társai nevében, következőleg szólitott meg: „Uram! barátim, önnek vazalljai, kik itt jelen vannak, megkértek engem, hogy nevökben szólanék önhez. Mi Frankoniában és Thuringiában önnek rovására olly gyalázatos dolgokról értesittettünk, hogy mindnyájunkat rettegés szállt meg; és mi pirulni kénytelenitteténk a fölött, hogy országunkban, uralkodó fejedelmünk ennyi istentelenségre s hütelenségre vetemedhetett, s minden becsületről olly mértékben megfeledkezhetett. Mit tett ön oh ifju fejedelem! s ki volt a vakmerő, ki ezt önnek tanácsolta? Hogyan! ön gyalázatosan, mint egy elvetemedett nőt, hajtatá ki várai- s városaiból bátyjának nejét, az elhagyatott özvegyet, egy fényes király leányát; kit ellenkezőleg tisztelni s vigasztalni volt volna kötelessége. Ön saját jó nevének beszennyezésével, martalékul dobta őt oda a nyomorrak, s kolducsként hagyta szertebolyongani a város utczáin. Mialatt testvére életét ment áldozni föl az Istenért, ön az ő árváit, kiket mint gyám- és rokonnak védelmeznie s táplálnia kellett volna, kitaszitotta, s hogy éhen meg ne haljanak, az anyától elszakadásra is kényszeritette. Ez tehát önnek testvéri szeretete? Ezt tanulta ön bátyjától, ezen erényes fejedelemtől; ki igy bánni legutolsó alattvalójával sem volt volna képes? Nem, a legdurvább paraszt is irtózott volna igy cselekedni a magához hasonlókkal; s ön herczeg létére igy cselekvék testvére irányában ugyanakkor, midőn ez Isten szolgálatában adta ki lelkét! Mint bizhatunk mi jövőre ön hüsége- és becsületében? Az önében, ki megesküvék, hogy az özvegyeket és árvákat oltalmazandja, s ki testvére özvegyét és árváit illy kegyetlenül összetiporta? ... Uram! mit félhetett ön egy szegény, beteges, elhagyatott, kétségbeesett asszonytól, ki elhagyatottságában egymaga barátok és szövetségesek nélkül áll az országban? Mit árthatott volna önnek e szent és erényes asszony, ha mindjárt minden várainak birtokában maradandott is? — Mit fognak most rólunk mondani az idegenek? Vér, a szégyen pirja, szökik arczomra, ha csak rágondolok. Tudja meg tehát, hogy ön megbántotta az Istent, megbecstelenité egész Thuringiát, meggyalázta saját nevét, sárba tapodta családjának jó hirét: és én félek, hogy az Isten haragja nehezedendik ránk, ha csak ön bünbánatot nem tart, a nemes hölgygyel szivből ki nem békül, s neki, és testvére fiának nem adja vissza mindazt, a mi őket illeti!“

E beszéd megtette hatását: Erzsébet visszafogadtatott, s fia Henrik számára az őt illető örökösödési jog biztosittatott. A kormányzó herczeg mindamellett nem teheté, hogy meg ne jegyezze, miszerint ha testvére, Erzsébet, egész Németországot birná is, még sem maradna semmije; mivel mindezt el fogná prédálni.

Erzsébet körül-belül egy évig Wartburgban maradt: mialatt Gothában a sz. Magdolnáról czimzett ispotályt, mellyről már férje életében gondolkozott, hozta létre. Ekkor Henrikhez azon kérelemmel járult, hogy számára egy külön lakhelyet legyen szives kijelelni, hol ő a világtól visszavonulva, magát egészen Istennek szentelhesse. Henrik engedett, s neki Marburgot minden hozzá tartozó birtokok- és jövedelmekkel adományozta; azon fölül 500 ezüst markát igérvén az első beruházás költségeinek fedezésére. Erzsébetnek most első és utolsó gondjai közé tartozott, gyermekei sorsáról a kellő intézkedéseket megtenni. Fia Henrik a kreuzburgi várat nyerte lakásul; hol mint jövendőbeli trónörökös, minden szükséges tudományokban szorgalmas oktatást nyert. Hihetőleg itt nevekedett vele Sophia huga is, ki már ekkor a brabanti herczegnek volt eljegyezve. Erzsébet más két kisebb leánya, nevezetesen Sophia a kitzingeni, Gertrud pedig az aldenbergi apáczazárdában helyeztettek el; hol később mindketten fátyolt öltöttek, s a nevezett zárdák fejedelem-asszonyaivá lettek.

Mindezt elintézvén, bucsut vett rokonaitól, s elhagyta örökre Wartburgot, gyermek-, ifju-, s házassági éveinek, örömei- s fájdalmainak tanuját, s áhitati és jótékonysági gyakorlatainak szinhelyét*). Az idő viharaival elvonult azóta fölötte; az emlékek, mellyeket a királyi alamizsnásnő emeltetett, elenyésztek: s csupán egy pár név tartja még fön emlékezetét a szent szereteti tevékenységének. A városon kivüli forrás, mellyben ő saját kezeivel mosogatá a szegények öltönyeit, Erzsébet-forrásnak; a völgy, mellyben a szegényekkel találkozni szokott, Erzsébet-völgynek; ennek ama virágos, elrejtett zuga, hol a jótékonyságot egészen titokban gyakorolta, liliom-zugnak (Liliengrund); az alacsony viskó pedig, mellybe illyenkor vonulni szokott, szegények nyughelyének neveztetik egészen napjainkig!

---

*) Rajzát a lapok szegélyeit diszítő képek elsején láthatni.

X. Sz. Erzsébet életrendje Marburgban.

Erzsébet kortársa-, assisi sz. Ferencznek szónoklatai s példája olly hatást gyakoroltak, hogy a szegénység egész Olaszországban bizonyos fényében a dicsőségnek és varázsnak tünnék föl a bensőleg egészen a lélek és sziv alapjáig megrázkodtatott emberek szemében. Minden részről seregesen tódultak sz. Ferenczhez, majd nős férfiak, majd férjes asszonyok, majd ifjak és hajadonok, kik mind a világi kötelékekről lemondani, s az általa alapitott két rendbeli kolduló szerzet (amaz a kisebb testvéreké a férfiak, emez pedig a clarissáké a hölgyek számára,) egyikébe fölvétetni ohajtottak. Sz. Ferencz egy részről látván, hogy nem volna szabad felbontani a kapcsokat, mellyeket maga az Isten füzött együvé, s nem is volna tanácsos, a társadalmat tulságos számmal fosztani meg fiai- s leányaitól ; más részről pedig tekintetbe véve, hogy e szent gerjedelmet nem elfojtani, hanem inkább számára tevékenységi mezőt nyitva, azt ápolni és szabályozni állana kötelességében : azon gondolatra jött, hogy egy harmadik rendet alapitson, mellynek tagjai az ima és jótékony cselekedetek gyakorlásában mint közös czélban találkoznának, a nélkül, hogy közös életre köteleztetnének, a három szerzetesi fogadalmat letennék, s családjaik és kötelékeik köréből kiemeltetnének. Erzsébetünk még férje életében, s ennek beegyezésével sorozta magát e rend (mellynek szabályait sz. Ferencz 1221-ben hirdeté ki,) tagjai közé, s nem sokára rá a sz. Ferenczről nevezett kisebb testvérek számára kolostort alapitott Eisenachban.

Jelenleg, midőn őt, a férjétől élte virágában megfosztott özvegyet, Wartburgot odahagyni, s lelépve a trónról, mellynek kötelmei és szertartásai a világi ügyekkel és pompákkal sokféleképen hozták őt érintkezésbe, uj rendeltetése helyére, Marburgba, egészen független állásban és korlátlan szabadsággal, lelke istenes hajlamainak engedni át magát, sietni szemléljük : az előadottakból következtetve, előre sejthetjük, minő leend az uj életrend, mellyet a sz. hölgy ez uj helyzetében magának kiszabni fogna.

A jó marburgiak magukon kivül voltak örömükben, hallván, hogy jövendőbeli földes-asszonyuk azon kedves Erzsébet leend, kinek áldott jó lelkét országszerte magasztaltatni hallák, s jótékonyságának hire máris tulszárnyalá Németország határait. Az érkező elé tolakodott sokaság öröm-, hódolat- és tisztelet-nyilvánitásai olly nagyszerü alakot öltöttek, hogy az alázatosságában ez által mélyen megsértett Erzsébet kötelességének tartaná, Marburgból azonnal kivonulni, s lakhelyét a mérföldnyi távolságra, Lahn folyó partjain fekvő Wehrda nevü helységbe áttenni. Azalatt mig itt tartózkodék, épült Marburgban a sz.-ferenczek kolostora tőszomszédságában ama szegényes inkább viskó, mint ház, mellybe ő, miután elkészült, mellőzve a rendelkezésére álló kastélyt, kiséretével behelyezkedett : s azt többé soha el nem hagyta.

Ide telepedvén, eleinte azon szándokkal volt, hogy földesuri jövedelmeiről az utolsó fillérig a szegények javára intézkedvén, maga a kolduló szerzetesek példájára kéregetésből fogja tengetni életét. Miután azonban ez eltökélésnek gyóntató-atyja Konrád határozottan és visszavonhatlanul elleneszegült : szándokát oda módositá, hogy jövedelmeit a szegényeknek szentelvén, maga kézi-munkájával keresse élelmét ; s ha már nem szabad a sz.-ferencz-rendi szabályt egész szigoruságában követnie, azt legalább a lehetségig megközeliteni törekedendik az által, hogy a három fogadalmat az oltár előtt ünnepélyesen leteszi. Nagypéntek napján tehát, körülvéve gyermekeitől, kik még mindig körülötte valának, habár jövendő sorsukról már azelőtt határozott, a templomba lépett, s ott a napi gyász folytán minden ékeitől megfosztott, meztelen oltár kövére téve föl ujjait, megesküvék, hogy a tisztaságot, szegénységet és engedelmességet megtartani fogja. Erre, mialatt gyónatyja Konrád az oltárnál az e napi sz. szertartást végzé, Burckhard, a hesseni sz.-ferenczek főnöke, ollóval kezében közeledett hozzá, s levágva haját, ráadta a clarissák szürke öltönyét ; azt cordával, a sz.-ferenczek e megkülönböztető jelével, kötvén testéhez. E ruhában, és mezitláb járt ő e pillanattól fogva egész haláláig ; s hogy fényes multjának minden emlékét számüzze, pecsétjére is, családi czimere helyett egy sarutlan ferencz-rendi szerzetes alakját metszette. V. István magyar király, Erzsébet unokája, egy alkalommal Esztergomban a székes-egyházat meglátogatván, ott képet talált, melly a szentet corda nélkül és fedett lábbal ábrázolta. A király, sajnálva, hogy sz. rokonát legszebb ékességétől, tudnillik a szabad-akarati lemondás és szegénység dicsőségétől fosztja meg ez ábrázolat, azonnal elrendelé, hogy az a történeti igazsághoz képest módosittassék, s Erzsébet cordával és sarutlan lábbal állittassék honfiai szeme elé.

A sz. fogadalmak letételével Erzsébet minden gondját azon ispotálynak, mellyet Marburgba jövetele után assisi sz. Ferencz tiszteletére vett munkába, bevégzésére forditotta. Ez elkészülvén s fölszereltetvén, szeretet-gondoskodásainak folytonos tárgya volt. Nem mult el nap, mellyben azt Guta s Ysentrud (kik a fogadalmakat az ő példájára vele együtt letették,) kiséretében meg nem látogatta, ott a betegeket és elaggottakat nem vigasztalta, és saját kezeivel nem ápolta volna. Jövedelmeit, mellyeket magától elutasitott, e kórodának szentelte; s bizonyára minden szegény, minden beteg, minden elaggott, ki benne menedéket talált, lak, ruházat, élelem dolgában sokkal több kényelemnek, jóllétnek örvendett itt, mint a mennyit magának a magas rangu hölgy megengedett, kinek bőkezüségéből az létrejött, és föntartaték. Ő ugyanis föltételéhez szigoruan ragaszkodva, élelme- s ruházatára csupán ama gyér filléreket forditotta, mellyeket kézi-munkájával, gyapotot fonva, az azt neki szolgáltató aldenbergi kolostor szivességéből kiérdemlett. Mindazon időt tehát, melly az imádságra, elmélkedésre, ispotálya látogatására, s a város és környéke szegényeinek fölkeresésére forditott órákon tul szabad rendelkezésére állott, Lü hölgyeivel, most benső barátnéival, fonásban töltötte, a leghitványabb ételekkel táplálkozott, s hogy mindenek szolgálójává váljék, azokat mind maga, mind környező hölgyei számára, ezeknek minden tiltakozásai ellenére, saját kezeivel készitette. Ha ollykor megtörtént, hogy hölgyei, távolléte alatt izletesebb étkeket készitettek számára : Erzsébet alighogy megizlelte azokat, tüstént edénybe rakta, s kifelé sietett, hogy velök szegényeinek kedveskedjék. Guta és Ysentrud a gyöngédség éberségével figyeltek rá, hogy urnőjöket, kit többé határozott meghagyásából asszonyuknak nevezniök nem vala szabad, hanem mint magukhoz hasonlót, „te“-vel szólitani volt kötelességök, a ház körüli cseléd-munkában megelőzhessék; ő azonban mindig talált ürügyet, hogy egyiket is, másikat is majd ide, majd oda különféle megbizásokkal eltávolitsa: s mire visszaérkeztek, a szobákat általa már mind megtisztitva s kiseperve, a tüzet meggyujtva, az edényeket pedig megmosva s elhelyezve találták. Azt sem türte, hogy cselédjei külön asztalnál egyenek; s midőn Irmengard, egyike hölgyeinek, azon ellenvetést tenné, hogy ez által csak a gőgöt neveli bennök : „Ha ez igy van, felelé Erzsébet, s ha te velem egy asztalnál ülve azt hiszed, hogy már tulságosan közel vagy hozzám, ime! jöjj, foglalj helyet térdeimen!“ S azon pillanatban karjaival átölelé az elérzékenyülésében könyezőt, s keblére fektette.

Fönebb már érintettük, hogy Henrik azon alkalommal, midőn Erzsébetnek Marburgot engedélyezte, neki azonfölül ötszáz ezüst kölni markot igért, az első fölszerelés- és beruházási költségek fedezésére. E pénz még Wehrdábani tartózkodása alatt érkezett meg; s Erzsébet a helyett, hogy azt fényüzési czikkekre forditsa, bizonyos napon 25 mérföldnyire körös-körül az egész vidékről összegyüjteté a szegényeket egy a város mellett elterülő sikságra, s az egész összeget közöttük elosztogatta. Beesteledvén, Erzsébet észrevette, hogy a leggyengébbek visszamaradtak; s hogy ezeket nyomoruságuk teljéhez képest még inkább megvigasztalja, valamennyinek megmosta lábát, megfüstölte ruháját, s aztán a hold fényénél vendégséget rendezett számukra. A szenvedők ennyi jóság által elbájolva felvidultak, s örömükben, melly különben szivökből mindenha számüzve vala, énekelni kezdtek. Erzsébet e szegények öröme által maga is elérzékenyülve : „Nemde mondám, szóla hölgyeihez, hogy az embereket boldogokká kell tenni, a mennyire csak lehetséges!“

Erzsébet nem érte be vele, hogy a szegényekért imádkozott, iránt uk részvéttel viseltetett, nekik egészen önmaga végső kifosztatásaig alamizsnát osztogatott : ő a szó szoros értelmében szolgálójok törekedett lenni; elvégezve körülöttük a legutolsó, s az érzékekre nézve legundoritóbb szolgálatot. Ő készité ruháikat, megfőzte s eléjek tartá étkeiket, ő nyujtá nekik az orvosságokat, letörölte izzadságaikat, kiürité edényeiket, megveté ágyaikat, megmosta s megcsókolá sebeiket, karjai közt tartá legnagyobb fájdalmaik és halálozásuk perczében : s mindezt azon arányban fokozott buzgóság- és bensőséggel, mellyben az illetők nyomora, betegsége, szenvedései nagyobbak- és irtóztatóbbaknak mutatkoztak. A bélpoklosok valamint azelőtt, ugy most még nagyobb mértékben voltak kiváló gondoskodása tárgyai : kiket részint szánalomból, részint hogy közvetlen ápolása alatt maradhassanak, többször kis szobájába szólitott, és ott saját ágyában helyezett el. Gyónatyja Konrád ismételve tiltakozott e buzgóság ellen, melly kivált a sebek megcsókolása, s a ragályosokkali együttlakás folytán könnyen életét veszélyeztetheté; s miután látta, hogy baráti intései Erzsébet által figyelembe nem vétetnek, kénytelen volt a gyónatya hivatalos tekintélyével föllépni, hogy Erzsébet szivéből az akaratosságot, melly habár csak a jóra irányozva, magában mégis némileg az engedetlenség- és daczrai hajlamot látszott elárulni, egészen a legvégsőbb gyökerekig kitépje. E végre, hogy Erzsébetet tökéletes önmegadásra birja, a rá nézve legfájdalmasabb módokhoz folyamodott: Gutát és Ysentrudot, kiket olly

igen szeretett, s kik vele örömei- és fajdalmaiban annyi önfeláldozással osztoztak, tőle eltávolittatá, s helyöket ollyanokkal pótolá, kik béketürését nagy próbára tevék; gyermekeit, kik időközben anyjokat meglátogatni eddigelé nem mulasztották el, tőle végkép eltiltá; alamizsnáit mérséklendő és szabályozandó, meghagyá, hogy jövőre nem szabad készpénzt, hanem csupán ruhát és élelmi szereket osztogatnia; s végre olly szigoru penitenczia alá vetette, hogy e fölött később a pápához intézett leveleiben maga is feljajdulna, s fájdalmát és sajnálatát fejezné ki. Erzsébet, ki gyóntató-atyjában Isten helyettesét tisztelte, ez iránti szeretetből mindenben a legnagyobb készséggel engedelmeskedék; s eltávolitva magától a földi boldogságnak utolsó, számára még fönmaradt amaz élő zálogait, e világnak tökéletesen meghalt, s az erkölcsi tökély, mellynek fokát mindig az Istenneli benső egyesülés, Benne való megnyugvás és irányábani hódolat mértéke mutatja, azon legmagasabb pontjára emelkedett, mellyen az az egyház által méltán hősiesnek neveztetik, s mellyet a ki elért, elérte a legnagyobbat, mit e halandó testben embernek elérnie lehet. Sajátságos, de lélektanilag egészen következetes természete az az erkölcsi rendnek, hogy benső erkölcsi akaratszabadságunk mindig azon mértékben fejledezik, mellyben az őt világhoz bilincselő kötelékek lehullnak; s énünk azon arányban vergődik mindig több-több önállóságra, mellyben az Istennel mindinkább egyesülve, benne mintegy elmerülni látszik: hasonlólag a fához, melly a nyesés által csak gyökereiben erősödik, s aztán annál biztosabban őrzi meg egyedi önállóságát a viharok közepette, minél mélyebbre sikerült neki ezeket az őt tartó s tápláló földbe mélyeszteni, s általuk magát mintegy odafeszitni. Az élet hajójának rendithetlen horgonya az Isten, mellyet mi, a hajótörésekről hires tengeren uszkáló nádszálak, mindig annál erősebben fogunk megragadhatni, minél kevesbbé lesz erőnk megosztva, vagyis kevesebb földi teher nyomja vállainkat. Az Isten csalhatlan kalauz, kit annál biztosabban követünk, minél többet rá, s kevesebbet hallgatunk magunkra. Az Isten éltet adó nap, mellynél lelkünk virágai annál szebben fejlődnek és virítanak ki, minél kevesebb földi felleg tolakodik sugárai közé. Az Isten a jónak forrása, maga a személyesitett jó, mellyet minél inkább szeretünk, erkölcsileg annál szabadabbak vagyunk: mert a ki szereti a bünt, szolgája a bünnek. A jót, és csupán a jót akarni, s akarni tudni: ez a valódi bevégzett szabadság, ez a tökéletes erény; mert erő: rendithetlen szilárdsággal a jóban maradni, ellenein pedig diadalmaskodni. Az egyház a tökélynek Erzsébetünkben nyilvánult mértékét gyermekeitől nem kivánja ugyan kötelességképen; Üdvözitőnk példájára megelégszik, csupán csak tanácsot, utmutatást adni, s kijelölni a módot és eszközöket, melyleyknek a szerinti használata folytán a lélek e magasságra fölemelkedhetik: de ha egyes kiváltságos lelkek Isten malasztja által megihletve, e pályára önkényt szánták el magukat, s azon, küzdelmek hosszu során végre a hősiség eme fokára vergődnek fel, Isten dicsőségének egy illy látványára keble elérzékenyül, s nem habozik kijelenteni, hogy itt az élet rendeltetése: a Teremtőt keresni s vele egyesülni, a lehető teljes mértékben elérve, s vele és általa a teremtés czélja is valósitva van. Mert a szent lelkekért áll a világ; melly nem állana, ha az a szentek Istent magasztaló dicsőségének szinhelye nem volna.

A világtól igy végkép elszakadt és Istennel minden földi tartalék nélkül osztatlanul egyesült Erzsébet e tulvilági nyugalmát még csak egy kisértet jő megháboritani; mellyen tulesvén, a küzdelmek sora kimerittetett, és beállt a diadal, mellynek örök háborithatlanságában, mikép a föld gyomrából hosszu s rengeteg ingások után végtére szilárdan kiemelkedett alpesnek, nincs többé (benső, lelki) története, hanem csak állandósága. Értjük ama fő urakból álló magyar követséget, mellyet II. András magyar király, ki leánya nyomoruságos életéről a Németországba zarándokló magyarok által értesült, ezt rákényszeritett szükségből vélve származottnak, inditott utnak, olly czélból, hogy leányát fölkeressék, s hozzá Magyarországba visszakisérjék. A követek belépvén Erzsébet lakába, őt orsóval kezében, fonással foglalkozva találták; s látván a szegényes szobát, a nyomorult butorokat, s a durva szerzetesi öltönyt rajta, annyira megindultak, hogy keresztet vetve magukra, könyekben olvadna fel szemök. A rábeszélés minden fortélyait kimeritvén, a föltételétől el nem mozdithatott Erzsébet által véglegesen a következő válaszszal bocsáttattak el: „Mondjátok meg atyám uramnak, hogy én e megvetett életmód mellett sokkal jobban érzem magamat, mint királyi pompáinak közepette érezhetni fognám. Távol legyen tőle, hogy e fölött emésztődjék; inkább örvendjen rajta, hogy egyik gyermeke az ég és föld ura szolgálatában áll. Én a világon csupán egy dologért esedezem nála: imádkozzék értem, mint én is imádkozom érte, valamig csak élek!“ S ezzel annak többszöri ismétlése után, hogy ő tökéletesen boldog, és boldogabb nem lehet, elbocsátá a követséget; maga pedig, mintha semmi sem történt volna, egész lelki nyugalommal, félbeszakadt munkájához látott.

XI. Sz. Erzsébet halála.

Mit az előbbi szakaszban a benső lelki jóságnak az Istenneli egyesülés és a világróli lemondás arányához képesti növekedéséről mondtunk : azt Erzsébetünk utolsó éveinek a világtóli végleges elválás után lefolyt története is erősíti. Távol attól, hogy áldott szive érzékenységéből valamit vesztett, jótékonysági buzgósága és tevékenysége csökkent volna : inkább növekedett. Titkos látásai és magán kivüli ragadtatásai mindinkább gyakoriakká váltak, imádságai mindinkább szentebb és égbetörőbb lángfolyamban olvadtak föl : de mindezzel szivének a teremtmények iránti szeretet-kiáradása is mindig egyenlépést tartott ; s teljesüle rajta, mit az Isten anyjávali titkos társalkodásainak alkalmával hallott : hogy tudnillik ‚az Istenneli benső egyesülés által szeretete annyira kigyuladt, miszerint hevében magához ölelné az egész világot, és szolgálójává ohajtana válni minden teremtett lényeknek, szeretetből a mindenek atyja, Teremtőjök iránt.'

Minden történeti tanuk egyhangu bizonysága erősíti, hogy végső éveiben Erzsébetünk egész lényén némi leirhatlan mennyei öröm és boldogság ragyogott ; semminemü gyötrelem, semmi kisértet és földi emlék sem jelentkezett, lelkének szent békeségét és ennek édjét megkeseriteni. Soha sem láttatott akár szomorunak, akár ingerültnek ; mindazok, kik környezetében voltak, tanuságot tesznek, hogy arczán soha legkisebb nyomát sem vették észre valamelly fájdalom- vagy háborodásnak ; ellenkezőleg napról-napra tapasztalták, hogy tökéletes lemondásával vidámsága még növekedett, mintegy megkettőztetett, és állandósittatott. És mégis szemeiből megszakadás nélkül omlottak a könyek ; minél boldogabbnak érezte magát, annál többet sirt. De e könyek, e sirás nem a marczangoló fájdalom, hanem a szeretettel és szeretet boldogságával telt szivnek kipatakzása volt, mellynek csendes folyása nem vágott redőket arczán, nem iszapolta be bájos vonásait, nem dulta föl szépsége virágit. Bájai, mellyeket egész halálaig épségben megtartott, csak nyertek a nyugalom, önodaengedés és szivének eme gyöngédsége által. Titkos elragadtatásai közben, hogy gyónatyja, Konrád kifejezésével éljek, arcza némi csudaszerü bájfényben ragyogott, s szép szemei a napéhoz hasonló sugarakat löveltek ki. „Ez, ugy mond, amaz isteni dicsőségnek viszfénye volt, mellyel lelke elárasztaték." Illyenkor nem nézhetett rá senki, ki történetesen halálos bünben volt. Ha e magánkivüli ragadtatás több óra hosszáig huzódott, ebből ő annyi erőt meritett, hogy képes volt hosszu ideig nélkülözni minden élelmet. „Lelki táplálékom, mondá illyenkor, elégséges életem föntartására." A nap többi része alatt nem élt ő, hanem csak Abban, ki lelkébe a szeretet által illy közvetlenül leereszkedni kegyeskedék. Azontul nem volt többé benne vágy, vagy láng, melly még kigyuladjon, hanem csak élő folyam, a kutfejéhez siető, s ezért minden ereiben kiáradt létnek érzemény-folyama, melly keblében meg-megszólamlott, és azt mondá neki : ‚Jöjj az Atyához !' A világ mintegy megszünt rá nézve létezni ; ki a számára megnyilt egekből csak szerelmese édes szavát hallá : ‚Ime ! a tél elmult, a vihar elvonult, az élet felhőtlen tavasza megjelent ; már nyilnak a virágok, az oltás ideje elérkezett, a lugosban gerliczék hangját hallották. . . Ah ! ha te enyim, ugy én tied akarok lenni, és soha örökre tőled el nem válni !'

Az állapotnak, mellyben e mennyei társalgások alkalmával találta magát, jellemzésére nem lelünk más szavakat azoknál, mellyeket maga a szent erre nézve az irásból kölcsönözve használt : „L e l k e m, ugy mond, f e l o l v a d a, m i d ő n k e d v e s e m b e s z é l g e t e v e l e m !" Sokat, és szépen irtak a jó lelkismeret, a nemes tettek öntudatával biró léleknek ezzel természetileg összekötött örömei, nyugalma s boldogsága felől : de a léleknek, kit Isten természetfölöttileg megszentelt, szent szerelmével megtöltött, tulvilági dicsőségének már itt e földön szemlélője- s részesévé tőn, békéjét, boldogságát, örömeit a fönebbi tünemények után képzeletileg sejtenünk igen, de leirnunk nem lehet. Az irás csak annyit mond, hogy sem a szem nem látta, sem a fül nem hallotta, sem a sziv nem gyanitotta soha, mit Isten készitett azok számára, a kik őt szeretik.

Illy állapotban, a tulvilági boldogságnak eme, pusztán természeti képzelettel fölérhetlen fokán találta Erzsébetünket az 1231-iki esztendő, mellyben a mennyei kertész mysticus rózsáját, hogy keblére tüzze, a földi élet ágáról leszakitandó volt. „Jöjj Erzsébetem, én jegyesem, én édes barátném ! szóla hozzá, megjelenvén neki ; jöjj velem a hajlékba, mellyet öröktől fogva készitettem neked... magam vagyok, a ki elvezetlek oda !" Magához térve, elbájolva az öröm által, hogy közel volna már megszabadulásának ideje, Erzsébet azonnal készülni kezdett a nagy és titokteljes utra. Még egyszer és utoljára fölkereste valamennyi szegényeit és betegeit, s miután őket szerelmi gondoskodásával elhalmozta, s mindazt, a miről még rendelkezhetett, köztök elosztotta, örökre

bucsut vett tőlök, határtalan elérzékenyüléssel áldva meg mindnyájokat. Gyónatyja Konrád e pillanatban épen nehézbetegen feküdt. Erzsébet hozzá sietett; ki nem gyanitva semmit, aggodalmát fejezé ki lelki leánya sorsáról az esetben, ha ő meg találna halni. „Ön aggodalma fölösleges, válaszolá Erzsébet; én vagyok az, ki előbb halok meg!“ És valóban negyedik napra e beszélgetés után már mutatkoztak jelei a kórnak, melly földi léte alatti hosszu halálozásának véget vetendő, s őt az örök és igaz életre ujjászülendő volt. A forró láz mintegy 15 napig tartott. Erzsébet nem vesztette el lélekjelenlétét, kivéve a mennyei elragadtatások és társalgás pillanataiban, mellyekre azok elvonultával mindig világosan, a legkisebb részletekig visszaemlékezett. Nov. 18-án, egy vasárnapon érezvén, hogy közeledik feloszlásának órája, az utolsó tusára kellőleg elkészülendő, bucsut vett valamennyi ismerőseitől, megáldván őket; és parancsot adott, hogy hozzá többé semmi világi személyt be ne bocsássanak, még a nemes hölgyeket sem véve ki, kik őt koronkint meglátogatni szokták. Csupán néhány szerzetes, köztök Konrád, továbbá hölgyei, s egy szegény gyermek, kit a Konrád által elparancsolt bélpoklos helyett magához fogadott, voltak még jelen. „Én, mondá, Istenemmel egyedül akarok lenni, hogy az itélet rettentő napjáról, s mindenható birámról háboritlanul elmélkedhessem!“ A reggeli solozsma után gyónni kivánt. Ezt elvégezvén, gyóntatója, Konrád kérdé tőle: mi volna utolsó akaratja földi birtokait illetőleg? „Csudálkozom rajta, válaszolá ő, hogy egy illy kérdést intézhetett hozzám... Ön igen jól tudja, hogy a pillanatban, midőn én a fogadalmakat letettem, minden tulajdonomról, épen ugy, mint akaratomról, gyermekeim- és minden földi örömekről lemondtam... Minden birtokom a szegényeké: oszsza el tehát köztök mindazt, a mi utánam megmarad; kivéve ez egyetlen ócska öltönyt, mellyben eltemettetni kivánok. Én nem teszek végrendeletet: az én egyedüli örökösöm Jézus Krisztus!“ E pillanatban hölgyeinek egyike közeledék hozzá: kérvén őt, hogy valamelly emléket hagyományozna számára; mire elővévén sz. Ferencznek neki a pápa által ajándékba küldött köpenyét, azt a kérőnek kezeibe szolgáltatá, mondván: „Én e köpenyt adományozom neked. Ne gondolj vele, hogy rongyos és elviselt: ez a legdrágább gyöngy, melly valaha birtokomban volt. Mondhatom neked, hogy mindannyiszor, midőn valamelly különös kegyelemért készültem folyamodni az Istenhez, e köpenyt vettem magamra, és Isten mindig határtalan kegyességgel hallgatta meg kérésemet!“ Erre, miután a hozzá tartozó földiekről ekkép intézkedett, ön földi maradványaira nézve azon kivánságát fejezte ki, hogy azok az általa Marburgban alapitott sz.-ferenczi ispotály templomában takarittassanak el. Következett hosszu magán-társalgás gyónatyjával, Konráddal; mellynek végével ez a sz. mise szolgálásához látott, melly alatt a fönséges beteget az áldozás és utolsó kenet szentségeiben részesité. Erzsébet mozdulatlan és mély elmélkedésbe merülve feküdt egészen a vecsernye idejeig: midőn ajkai megnyiltak, hogy utólsó intést, oktatást adjanak azoknak, kik társai és hü kisérői voltak az életben. Ezek megindulván a hozzájok intézett érzékeny szavakon, sirásra fakadtak. A beteg ezt észrevéve, Jézus szavaira figyelmezteté őket: ‚Jerusalem leányai! ugy mond, ne fölöttem siránkozzatok, hanem inkább magatok és fiaitok fölött!“ De a másik pillanatban, mintha e szigoru rendreigazitást, melly Üdvözitőnk szájában a megátalkodott nép ellenében egészen helyén volt, már megbánta volna, feléjek fordult, és karjait kiterjesztőleg: ‚Kedveseim, kedveseim!“ hangoztatá, szünni alig akarólag, és sebesen egymás után következő ismétléssel. — Igy mult el az est, midőn ima- s elmélkedésbe merülvén elhallgatott. Éjfélkor arcza olly ragyogóvá lett, hogy a szem a sugárzó fényt alig vala képes kiállani. A tusa utolsó perczeiben lelke a diadallal foglalkozott, melly rá várakozik. Biztosságában a mennyei korona birtokának, mondá barátnéinak: „Mit volnánk teendők, ha ellenségünk az ördög megjelenne?“ S keves vártatva: „Távozzál gonosz; én megtagadtalak!... Igen, ő távozik: beszéljünk Istenről, s az ő szent Fiáról!“ A kakas most először szólamlott meg az éjféli csendben. „Ime az óra, szólt a beteg, mellyben a Szüz megszülte Fiát, s bemutatá környezőinek! Beszéljünk Istenről, s a kisded Jézusról; mert ime az éjfél, midőn ő született, midőn a jászolba fektettetett, s teremté az uj csillagot, mellyet addig senki sem látott! Ime az óra, mellyben ő jő, hogy megváltsa a világot: ő meg fog váltani engem is! Ime az óra, mellyben föltámasztá a holtakat, s feloldá a lebilincselt lelkeket: ő feloldandja az enyimet is!... Én gyenge vagyok; de nem érzek semmi fájdalmat, mitha csak beteg sem volnék... Én Istennek ajánllak titeket!“ Arczán az öröm, lelkesedés, magasztaltság, tulvilági vágy sugára ragyogott. „Oh Mária! szólott végre, jöjj segitségemre!... A pillanat jelen, midőn Isten menyegzőjére hivja barátit.... A jegyes keresi jegyesét... Csendet, csendet....“ S ezt mondva, lehajtá, mintegy édes nyugalomra fejét, és diadallal sohajtá ki lelkét. S azonnal kedves illat terjedt szét a szobában, mellyben már csak földi maradványai feküdtek. A légben égi karok éneke hallatszott, zengedezve a verset, mellyben az egyház a szentnek egész

életét vélte lerajzolva : ‚Megvetettem a világot Jézus Krisztusért, kit láttam, kit szerettem, kiben hittem, kihez ragaszkodtam!'

Történt ez nov. 19-ikén 1231-ben, midőn Erzsébet alig töltötte be élete 24-ik évét. Holtteste négy napig maradt a templomban kitéve a hivek szemléletének, kik minden részről roppant sokasággal gyülekeztek össze, és sirásaikkal, legkivált a szegények, betegek és ügyefogyottak, betölték az egész egyházat. Erzsébet arcza fedetlenül hagyatott; mellyről a nézők nagy csudálatára a szenvedésnek, sanyargatás- és fájdalomnak minden nyomai eltüntek, annyira, hogy sokkal szebbnek, élénkebbnek látszanék halálában, semmint az életben volt: mintha csak a halál, melly minden másokban mindeneket feldul, benne még a romokat is helyrehozta volna, mellyeket netalán nem annyira az idő és özvegység, mint inkább szigoru életmódja és szenvedett bántalmai külsején hátrahagyhattak. E tüneményt jól látszott ismerni a művész, ki a később épült, s a szentről elnevezett marburgi templomban az életének főbb jeleneteit ábrázoló oltár-müveket készité : mivel a mü, melly őt halva fektében ábrázolja, a halál emez álmában sokkal szebbnek állitja elé, semmint életének bármellyik cselekvénye- vagy viszonyaiban.

Erzsébet élete utolsó éveiben, mialatt Marburgban remetéskedett, szerencsés volt az ég által több rendbeli nagy csudatételekkel megdicsőittetni. E csudák sorozata halálával nem záratott be : mint azelőtt, ugy holta után is ismételve megtörtént, hogy közbenjárása folytán a vakok szemök világát, a siketek hallásukat, a némák szavukat, átalán mindennemü gyógyithatlan betegek egészségöket rögtön, minden emberi segély közbejötte nélkül, visszanyerték. E csuda-gyógyulások hire elterjedt az egész világon: és igy történt, hogy Marburg már a canonisatio előtti években is hires bucsuhelylyé vált, s nem volt a világon ker. nemzet, mellynek fiai Erzsébetünk sirjánál megfordulni nem láttattak volna. Ez ajtatosságnak óriási kiterjedést adott a szentnek 1235-ben bekövetkezett canonisatioja, mellyről a következő szakaszban szólandunk.

XII. Sz. Erzsébet IX. Gergely pápa által ünnepélyesen a szentek lajstromába iratik.

Lajos, Erzsébetünk férje, két testvért hagyott hátra, Henriket és Konrádot, kiknek a szent irányábani baromias magukviseletét már fönebb rajzoltuk. E két testvér közül, a kisebbik, Konrád, Erzsébetünk halála után megtért. Megtérésének alkalma sokkal tanulságosabb, semhogy azt e helyen hallgatással mellőzhessük. Egy napon, midőn az erfurti káptalanon és mainzi érsekség javain elkövetett nagy erőszakoskodás után, tennebergi, Gotha mellett fekvő várában, mintegy a vihar lecsillapulta után bekövetkezett mély csendben magába vonulva nyugodott, a legnagyobb nyomor jeleivel külsején egy leányzó közeledett hozzá azok osztályából, kiket nemök tesz áldozatjaivá a vele visszaélő bünnek, s alamizsnáért könyörgött. Konrád szemére hányván élete gyalázatosságát, a szerencsétlen megindult hangon felelé: hogy, mint rendesen, őt is egyedül a nyomor kényszerité az elvetemedésre; s e nyomor rajzolásába bocsátkozván, Konrád szivét annyira elérzékenyitette, hogy megigérné, miszerint minden szükségeiről gondoskodandik, ha jövőre bünös életével fölhágy. A következő éjt a herczeg rendkivüli nyugtalanságban töltötte; szünet nélkül lelke elé tolakodván e jelenet, s a vele egybefüggő azon észrevétel : mennyire jobb nálánál e szerencsétlen nő, ki neki olly gyalázatosnak tünt föl, s kit mégis csupán a szegénység taszitott a bünbe; mialatt ő, gazdag és hatalmas létére követ el annyi bünt az Isten és emberek ellen. Konrád szünetlenül üldöztetett e gondolatok által, mig végre azokban Istennek intő ujját ismerve föl, elhatározta magában, Istennek, a mennyire ez lehetséges, elégtételt szolgáltatni büneiért: s zarándokkép mezitláb indult először ugyan a szomszéd Gladenbachba, azután pedig egyenesen Romába. Itt meggyónván, a pápától feloldozást nyert, az általa teljesitendő következő elégtételi föltételek alatt : a mainzi érsekkel és erfurti káptalannal kibékül; a fölégetett kolostorok fejében egy uj zárdát épit és megadományozza; a Fritzlar városnak okozott károkért kárpótlást nyujt, és lakosainak tisztességes elégtételt ád; végre maga személyére nézve valamelly szerzetes rendbe lép. Konrád visszatérve Németországba, haladék nélkül sietett minden föltételeknek nagy buzgósággal eleget tenni. Fritzlar azon lakosai, kik a mészárlásból megmenekültek, városuk romjain, a feldult kolostor falai körül gyültek össze : Konrád földre borult előttök, lefedé hátát, s a kezében tartott vasvesszőt nyujtván oda nekik, felhivá őket egyenkint és egyetemesen, hogy tetszés szerint osztogatandó csapásokkal vegyenek maguknak a szenvedett bántalmakért rajta elégtételt. A fölhivásnak egyetlen-egy öreg asszony engedelmeskedett; ki a vasvesszőt megragadván, vele hátára több csapást intézett : a többiek elég keresztény érzetüek voltak, ennyi penitenczia láttára megin-

dulni, s vele megelégedni. Konrád erre Fritzlarban a szabályos kanonokok, Eisenachban pedig a domonkosiak részére templomot és zárdát emeltetett, maga pedig a németnek nevezett egyházi lovagrendbe lépett; a rend keresztjét és öltönyét Erzsébetünk tiszteletére, kit olly durván megsértett, az általa alapitott marburgi ispotály kápolnájában véve föl. Ez ispotályt és templomot később a pápa beleegyezésével minden birtokaival, mellyekkel azt Erzsébet megadományozta, a nevezett rendnek ajándékozta; sőt miután a rend nagymesterévé választatott, ennek főkormány-helyét ide átteendő, ama helyen, mellyet éltében Erzsébet maga kijelölt, s a terv szerint, melly állitólag tőle származott, a rend számára nagyszerü góth egyházat és palotát (commanderiát) emeltetett. Az egyház, mellynek a tiszta ogivalis stylben nincs e világon párja, most is áll, de a palotának csak némelly romjai vannak fön.

És ezen ekkép és ennyire megtért Konrád volt az, ki Erzsébet gyóntató-atyja-, Konrádnak 1233-ban történt meggyilkoltatása után, kötelességeül ismerte, az ez által Erzsébet szentségére vonatkozólag megkezdett, és most félbeszakadt vizsgálatnak ujbóli fölvételét a pápánál sürgetni, s azt egész erélyességgel végrehajtani. Az e végre a pápa által kiszemelt apostoli megbizottak 1234-ben Marburgban megjelentek, hol már több ezer minden rendü és rangu tanu várta megérkezésöket. A tanuk meghiteltettek, kikérdeztettek, és tett vallomásaik lelkismeretes pontossággal följegyeztettek és megbiráltattak. A csudatételek sorában, mellyek Erzsébet közbenjárására éltében vagy holta után történtek, több megholtnak föléleszt́ése is fordul elő. A vizsgálat a hely szinén befejeztetvén, Konrád 1235-ik év tavaszán az akkoriban Perugiában tartózkodó pápához sietett; és személyesen átadván az iratokat, kérte őt, hogy Erzsébetet az apostoli sz. szék magaslatáról az egész világ előtt szentnek kikiáltani kegyeskednék. A pápa átolvasván az iratokat, egészen a könyekig megindult: mindamellett mégis, hogy a dologban kellő komolysággal járjon el, nevezetesen a csudatételekre nézve minden legkisebb gyanut, vagy kétséget megszüntessen, a tények ujabb átvizsgálását rendelte meg Romában, mindazon kicsinyded formalitásokkal, mellyeket e részben, tekintve az ügy fontosságát, megtartani szokás. Az e vizsgálatra forditott gond és pontosság folytán Erzsébetünk pere a canonisationalis actákban olly nevezetessé lőn, hogy az IX. Gergely egyik hires utóda, XIV. Benedek által az e nembeli okmányok mintapéldányául állittaték föl. Az ismételt vizsgálat csak a tényeknek nagyobb és kétségtelenebb bizonyosságba helyezésére szolgálván, Gergely végre az okmányokat először ugyan a bibornokok gyülekezetében, azután pedig az egész nép előtt felolvastatá; melly is elragadtatva a tárgyalt életnek tulvilági szépsége s bájai által, egyhangu kitöréssel: „Canonisatiót, szent atya! canonisatiót!“ a szentnek illyenné kikiáltatását követelte. Mire a pápa a szentté-kikiáltás ünnepét 1235-iki Pünkösd napjára, majus 26-ikára határozta; mi a sz.-domonkosiak templomában Konrád jelenlétében, a szokottnál még nagyobb ünnepélylyel meg is történt.

Milly hatalmas, és világot megrázó tünemény volt az erkölcsi világ egén Erzsébetünk, milly rendkivüli nagy hatással volt az ő feláldozása és szeretetének példája a lelkekre, mennyire villanyozta föl, és hozta mozgásba éltének szent regényessége kortársainak szivét: az sok más egyéb jeleken kivül, mellyek némellyikét még érinteni fogjuk, tanusitja az ő rá vonatkozó canonisationalis bulla is; mint melly minden másoknál inkább ékes, és gyöngéd, fellengző, költői szólamokban áradozó irályban van fogalmazva. A bulla szövege mutatja, hogy az az első, egészen fris és eleven benyomások befolyása alatt készült: olly igen meglátszik rajta a csudálat, lelkesedés, hála, melly e pillanatban a sziveket világszerte megszállva tartotta. E bulla, mellyben a szentnek egyházi ünnepe halála napjára, november 19-ikére határoztatik, az 1235-iki jun. 1-jén tartott pápai consistoriumban kihirdettetett, s azonnal a világ-egyház minden érsekei- és püspökeinek megküldetett.

A bullának Marburgbani kihirdetéseül Siegfrid, akkori mainzi érsek, az 1236-ik évi május első napját tüzte ki. A hivőknek teméntelen sokasága minden népekből és országokból gyült össze Marburgban e napra. A kortársak bizonysága szerint nem kevesebb, mint egy millio kétszázezer zarándok volt jelen! Olly tömeg, millyen együtt addig soha sem láttatott. Honfiaink természetesen nagy számmal képviselték hazánkat. Az ajtatos zarándokok csődületében voltak: a thuringiai uralkodó család összes tagjai, Sophia herczegasszony, Henrik és Konrád herczegek, Erzsébet fia és három leányai, nagyszámu főurak, lovagok, papok, szerzetesek alig megszámitható sokasággal. A püspöki kart a szertartást végző mainzi érseken kivül, a kölni, trieri s bremai érsekek, tovább a hamburgi, halberstadti, merseburgi, bambergi, wormsi, speyeri, paderborni s hildesheimi püspökök dicsőségteljesen képviselték. Végre nem hiányzott maga az ez időpontban hatalma-, és dicsőségének tetőpontján állott II. Fridrik császár sem; ki imént lépvén a szépségéről hires angolországi Isabellával harmadik házasságra, pillanatra felhagyott a hadi készületekkel, hogy engedjen az átalános vonzalomnak, melly hivei közül annyi százezreket egyesite Marburgban.

Majus elsején, a templom felé tartó egyházi menetet a császár a dicsőült szentnek utánzásaul, mezitláb és szürke szegényes öltönyben követé, fején mindamellett aranyból készült koronát viselve; melylyet azonban, mint alább látandjuk, lelkében a legmagasztosabb kegyeleti tényre tartott fön, ez ünnepély alkalmával. A templomba, mellyet az összesereglett népnek özöne vett körül, érvén a menet, a császár első akart lenni, ki lebocsátkozék a sirba; leemelvén a már ezelőtti éjjel a német-rendi vitézek által lefeszitett követ, melly azt boritotta. A koporsó előtünvén, a püspökök által kiemeltetett: miután azt a nekik ebben segitő császár előbb ajtatosan megcsókolta volna. A szent test, melly egészen épnek találtatott, a nép tiszteletére kitétetvén, elkezdődött a szent mise, a pápa által szentünk tiszteletére rendelt officium szerint. Offertorium alatt a császár a szent testet tartó ravatalhoz járult; s levéve fejéről az arany koronát, azt a szentnek fejére illeszté, minden körülállók hallatára mondván: „Miután mint élőt császárnőmként meg nem koronázhattam, legalább meg akarom koronázni ma, mint halhatatlan királynét a mennyek országában!“ S miután ajándokul még egy arany serleget, mellyet ünnepélyek alkalmával szokott volt használni, letett volna, kezénél fogá ő ugyan Henriket, Erzsébet fiát, a császárné pedig a két Sophiát és Gertrudot, az ő leányait, s anyjok szent testéhez személyesen elkiséré. Ezek után következtek Sophia az anya-fejedelemnő, Henrik és Konrád az ő fiai, s valamennyi jelenlévő nagyok, főurak, herczegek, grófok, püspökök és választó-fejedelmek, azután maga az ajtatoskodó néptömeg, kiki imával ajkán, és tőle telhető ajándokkal kezében: hogy mindebből méltó templom emeltessék tiszteletére; hol ő ugyan diszes nyugvó helyet, a zarándokok pedig sokaságuknak megfelelő áhitati tért leljenek: mellynek hiányát a jelen ünnepély alkalmával nagyon is érezhetőleg tapasztalták.

Sz. Erzsébet dicsősége elterjedt az egész világon; Konrád herczeg pedig egész buzgósággal fogott a számára követelt templom épitésének müvéhez: mellyet, mint a góth épitészet remekét, már fönebb volt alkalmunk kiemelni, s mellynek alapkövét ő már egy évvel ezelőtt, a bold. Szüz mennybemenetele napján, mindjárt Rómából visszatértekor sietett letenni. A templom főoltára 1290-ben maj. első napján szenteltetett föl: és igy gyanitható, hogy az egész épület legalább legfőbb részeiben ekkor már bevégezve állott. A pompás és nagy müértékkel biró szekrény, mellybe sz. Erzsébet tetemei 1249-ben lezáráttak, alkalmasint ezen alkalommal vitetett át ama kápolnába, mellyben az a következő két és fél század alatt, — körülvéve az ajtatos zarándokok ezreitől, — háboritlanul nyugodott. Nem tudni, mikor, és milly oknál fogva, Gottfried cambraii püspök a sz. testnek szivét volt szerencsés megnyerni egyháza számára, melly ott most is a Fénélon emlékezete által hires székes-egyház egyik oltárán nagy tiszteletben tartatik. Ellenben maga a sz. test Erzsébet egyik fejedelmi s egyenes vérutóda, hassiai Fülöp által, ki 1539-ben, az ezt rejtő müszekrényt nemes, arany vagy ezüst érczből készültnek vélve, a kápolnába rontott, ebből kivettetett, s később, mint mondatott, a templom valamellyik, máig ismeretlen helyén elásatott; a szekrény pedig, miután az a kincset kereső Fülöp nagy bosszuságára arany vagy ezüst helyett csak rézből készültnek találtaték, a templomnak visszaadatott, s annak sekrestyéjében egészen napjainkig föntartatott. Ugy látszik azonban, hogy a sz. test a helyett, hogy mint mondatott, elásatott volna, inkább (hihetőleg tisztelői által feldarabolva) Europa különféle tartományaiban ereklyeképp szétvitetett. Igy vette meg az ajtatos infansnő, Isabella-Clara-Eugenia, Németalföld kormányzónője a szentnek koponyáját és csontjai jó nagy részét; azt a brüsseli carmeliták kolostorának ajándékozván: honnan később a koponya La Roche-Guyon kastélyba, s onnan ismét a legujabb időben Besançonba került. Egyik karja Magyarországba küldetett volna: mig más kisebb ereklye-részek Hannoverába, Bécsbe, Kölnbe, s kiváltképen Boroszlóba kerültek; hol azon fekete fából készült bottal együtt, mellyre Erzsébet Wartburgbóli kiüzetése alkalmával lefelé menve támaszkodott, egy gazdag kápolnában helyeztettek el, mellyet az ő tiszteletére hassiai Fridrik bibornok emeltetett. Mi már szólottunk az üveg pohárról, melly Erfurtban, menyasszonyi ruhájáról, melly Andechsben őriztetik: legnevezetesebb életirója, gróf Montalembert említi még menyasszonyi gyürüjét, imakönyvét, asztalát és szalmaszékét is, melly Braunfelsben, és fátyolát, melly Tongresben találtatik. Gróf Boos-Waldeck egyik karját ajánlá legujabban megvevésül azon fejedelmi családoknak, mellyek őt ősei közé számitják; vevőre azonban nem talált. Az ismételve emlitett szekrény Bonaparte Jeromos király alatt Casselbe vitetett; de 1814-ben a templomnak visszaadatott. Ezen kivül a szentnek egyéb ereklyéi nincsenek Marburgban, s a nagyszerü dom, mellyet tiszteletére emelt egy jobb kornak áhitati buzgósága, 1539. óta nem hangzott vissza egyetlen-egyszer sem azon énekektől, mellyek máskor a merész boltozatok alatt elterülő roppant hajót betöltötték. Mindamellett a szent szobrok, festmények és dombormüvek, mellyek a szent életéből egyes jeleneteket ábrázolnak, még föntartvák benne: ott láttatik a kápolna is, melly-

nek boltozatai alatt hajdan sz. tetemei nyugodtak; a térdelés által kivájt és szintén elviselt márvány lépcsők, néma tanui azon megszámithatlan milliók buzgóságának, kik oda zarándokolván, e kemény testben olly mély nyomait hagyák hátra ajtatosságuknak. Egy napon (épen Erzsébet napja volt) bizonyos idegen vetődött Marburgba; s megnézve az egyházat, melly napjainkig a szentnek nevét viseli, miután a többi emlékeket mind végig tekintette, e lépcsőknél állapodott meg: s látva a hivő századok áhitatának emlitett nyomait a kivájt köveken, megindulásában, hogy ezen egyház jelenleg olly puszta, megcsókolá e nyomokat, s ez elhagyatottságot nemesen megbosszulandó, megirta a ragyogó könyvet, mellyben Erzsébetünknek hihetőleg minden köveknél tartósabb emléket állitott. Ez idegen Montalembert gróf volt.

Többiben Marburg és környéke még máig is számos elnevezéseket őrzött meg, mellyek épen ezen, az idővel és hálátlansággal daczoló tartósságuk által hirdetik a nagy és hatalmas benyomást, mellyet a szent élete kortársaira gyakorolt. Az általa alapitott ispotály és templom legrégibb részei még most is állnak, s ezek egyike az ott ápolt betegektől firmaneyrak (infirmariának, betegápoldának) hivatik. A templomhoz közel eső egyik város-kapu, Erzsébet kapujának; néhány lépésnyire a városon kivül a Wehrdába vezető ut mellett látható három sugáru forrás, Erzsébet-forrásnak; valamivel tovább egy hid, Erzsébet-hidnak; egy malom Erzsébet-malomnak; s a Casselből egészen a templomig vezető ut, zarándokok utjának neveztetik. Van egy kis virágcsa is (füvészeti nevén cystus helianthemum, magyarul szuhar), mellynek a nép kegyeleti gyöngédsége Erzsébet-virágcsa (Elisabethblümchen) nevet adott. A templomban mutatják a nagy kékes szinü követ is, mellyre szentünk az emlitett forrásnál mosogatásait végezve, munka utáni imára letérdelni szokott.

Gyermekei közül csupán Sophia, a brabanti herczeg neje hagyott utódokat hátra, kik általa a hassiai tartományokat örökölték. Más két leánya kolostorban zárta be életét; fia Henrik pedig éltének 18-ik évében 1241-ben, miután apja trónján két évig uralkodott, nőtelenül halt meg.

Végezetül nem feledhetjük el megemliteni azt sem, hogy a sz. Ferenczről nevezett harmadik rendbeli apáczák Erzsébetünket méltán anyjokul tisztelik, miután ő volt a tertiariák, vagyis harmadik rendbeliek közül első, ki a három fogadalmat letette. Ezek egyik osztálya egyenesen tőle, Erzsébetieknek czimzi magát; s müvét, a betegek ápolását nagy önfeláldozással és pártfogónőjéhez méltó szigorral folytatva, hazánkban is pár kolostorral bir.

Danielik János.

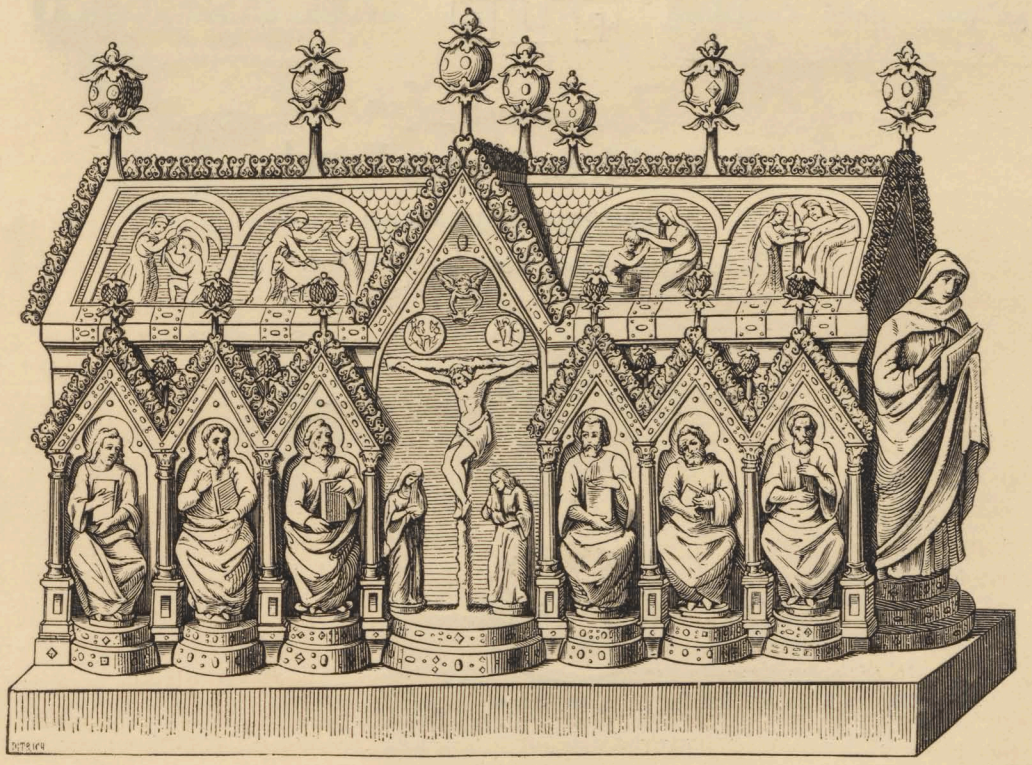

PEST,

1857.

Nyomatott
Beimel J. és Kozma Vazul
könyvnyomdájában.
Aldunasoron kegyesrendiek épületében.

ЛЕНИНГРАДСКАЯ
ГОСУДАРСТВЕННАЯ
ПУБЛИЧНАЯ

Pelt

1857.